

Оксана ПЕТРУК

УКРАЇНСЬКА МОВА **ТА** **ЧИТАННЯ**

Підручник для 4 класу з навчанням румунською мовою
закладів загальної середньої освіти

(у 2-х частинах, з аудіосупроводом)

Частина 1,
з аудіосупроводом

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Львів
Видавництво «Світ»
2021

УДК 811.161.2(075.2)

П 30

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 16.01.2021 № 53)*

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Умовні позначення

Послухай

Попрацюйте в парах

Розкажи

Цікаво знати

Дай відповідь

Інформація з інших джерел

Запам'ятай. Розрізняй.
Вивчи напам'ять

Завдання додому

Завдання підвищеної складності

Ідеї для проєктів

Марійка

Санду

Кіберик

Аудіосупровід розміщено в електронній бібліотеці за адресою: <https://lib.imzo.gov.ua>

*Консультант: Дубець Наталя Григорівна, старший учитель, учитель початкових класів
Острицького НВК Чернівецької області.*

Петрук О.

П 30

Українська мова та читання : підруч. для 4 кл. з навч. румунською мовою закл. заг. серед. осв. (у 2-х частинах, з аудіосупроводом) : ч. 1, з аудіосупроводом / О. Петрук. – Львів : Світ, 2021. – 152 с. : іл.

ISBN 978-966-914-305-1

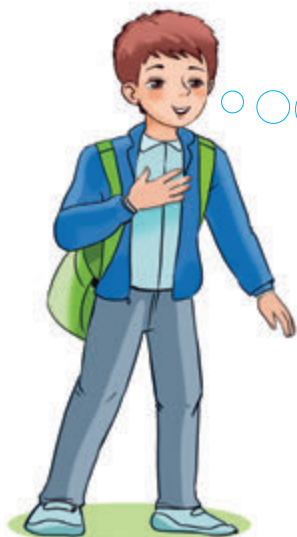
ISBN 978-966-914-306-8 (Ч. 1)

УДК 811.161.2(075.2)

ISBN 978-966-914-305-1
ISBN 978-966-914-306-8 (Ч. 1)

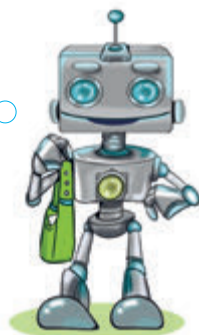
© Петрук О.М., 2021
© Дунаєва В.А., ілюстрації, 2021
© Видавництво «Світ», оформлення, 2021

Привіт! Ось ми й знову зустрілися.
Тепер ти навчаєшся у 4 класі. Я – Марійка,
Санду й Кіберик будемо разом з тобою
продовжувати опановувати українську
мову за новим підручником.

Ми навчимося
ввічливо спілкуватися,
висловлювати думки,
ділитися враженнями,
а також грамотно писати,
працювати з різними
видами та джерелами
інформації.

Познайомся
з підручником!

- Розглянь обкладинку. Що на ній написано й зображено?
- Переглянь зміст підручника. Скільки у ньому розділів? Прочитай їх назви.
- Яка інформація відома тобі з уроків української мови у 3 класі?
- Які з розділів зацікавили тебе?
- Переглянь умовні позначення. Поміркуй, на що вказує та до яких дій спонукає кожне з них.

Ділимося враженнями про канікули, складаємо діалоги

1. 1. Прочитай текст. Про який день ідеться в ньому? Які почуття висловлено в тексті?

Сумно прощатися з літом, з канікулами. Але як добре усім разом знову зібратися у школі! Урок ще не розпочався. Ми ділимося враженнями про літні канікули, про зміни, які відбулися. Наша вчителька з посмішкою дивиться на нас. Усі радіють, що знову разом.

ділимося враженнями
=
розповідаємо

1. 2. Який настрій панував у твоєму класі 1 вересня?

2. 1. Послухай текст. Про що в ньому йдеться?

Канікули – це пора змін. Славко відпочивав з батьками на морі й навчився плавати. Маринці подарували двох кошенят. Вона назвала їх Багіра і Нільс. Дорел разом з татом мандрували на велосипедах по нашій області. Драгош підріс. У нього нове хобі: він почав куховарити, уже навчився готувати салати й бутерброди. А в Соломійки народився братик. Малюка назвали Матей.

І тепер Соломійка усім розповідає, який кумедний і жвавий її братик.

2. 2. Як змінилися діти за літо? Що нового відбулося у їхньому житті?

2. 3. Доповни запитання до тексту питальними словами з довідки. Запиши їх.

- відпочивав Славко?
- подарували Маринці?
- мандрував Дорел?
- хобі у Драгоша?
- народився у Соломійки?

Довідка:

хто, кого,
де, з ким,
яке.

2. 4. Склади й запиши три-чотири запитання за змістом тексту.

2. 5. Побудуйте діалог: розпитайте одне одного про те, як минуло літо, які зміни відбулися за час канікул.

3. 1. Послухай текст.

Сьогодні до нашого класу прийшов новий учень.

– Марко приїхав з Канади, – повідомила вчителька. Вона показала на глобусі країну, у якій до цього часу жив новенький.

– Ого! – вигукнула МаріNELA. – Щоб потрапити з Канади до України, ти мав пролетіти пів світу!

– Так, я летів п'ятнадцять (15) годин, – відповів Марко.

– У Канаді розмовляють українською? – здивовано запитав Андрієш.

Марко посміхнувся і сказав:

– У Канаді розмовляють багатьма мовами, але основними є англійська і французька. А я знаю українську, бо моя мама з Чернівців.

Під час перерви ми поставили новенькому безліч запитань. З'ясувалося, що його тато – тренер з футболу, а мама – телеведуча. Нам було цікаво слухати розповіді Марка про життя наших однокласників у Канаді.

3. 2. Про кого розповідається в тексті? Звідки він приїхав? Як учні зустріли новенького? Що їх здивувало?

3. 3. Поміркуй, з якими запитаннями могли звернутися учні до Марка. Запиши їх.

3. 4. Уявіть, що у вашому класі новий учень / нова учениця. Розподіліть ролі й розіграйте діалог-знайомство з ним / нею. Під час розмови вживайте слова ввічливості та дотримуйтеся правил спілкування.

Слово **ввічливий** походить від слова **очі**. Віддавна існував звичай: коли гість приходив до когось із добрими намірами, він мав чесно дивитися господареві **у вічі**. Звідси – **ввічливий** – той, хто бажає добра.

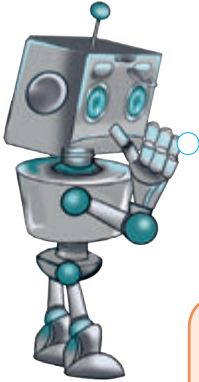

4. Спиши текст вправи 1. 1.

Підготуй проєкт на тему «Мої чудові літні канікули». Це може бути фотоколаж, малюнок, комікс. Продумай презентацію проєкту в класі: склади невелику розповідь про те, що ти підготував(-ла).

ЗВУКИ Й БУКВИ. ПРАВОПИС

Поділися здогадками: що будемо повторювати в цьому розділі? Який матеріал ти добре знаєш? Над чим плануєш попрацювати більше?

În limba română:

literă
sunet
vocală
accentuat
consoană
solid
moale

В українській мові:

буква
звук
голосний
наголошений
приголосний
твердий
м'який

Розрізняємо звуки й букви.

Розпізнаємо букви рідної та української мови.

Перекладаємо

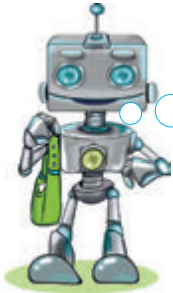
1. 1. Прочитай таблицю. Поміркуй, яка назва таблиці правильна. Чому так думаєш? Дай відповіді на запитання Кіберика.

БУКВИ
української мови

ЗВУКИ
української мови

[•]	[a], [o], [y], [e], [и], [i]
[=]	[б], [п], [в], [м], [ф], [ж], [дж], [ч], [ш], [г], [ґ], [к], [х]
	[д – д'], [т – т'], [с – с'], [з – з'], [дз – дз'], [л – л'], [н – н'], [- – й]

Чим відрізняються звуки від букв?
Які звуки є в українській мові?
Поміркуй, чому приголосні розміщені у два ряди.
Який приголосний звук не має твердої пари?

1. 2. Прочитайте репліку Санду. Поміркуйте, як відповіла Марійка на запитання приятеля. Розіграйте цей діалог.

Скажи, будь ласка,
чому в рядку, де роз-
міщені голосні, немає
букв **я, ю, є, ї**. А в рядку,
де приголосні, заблука-
ла буква **щ**?

...

2. 1. Прочитай. Заміни звуковий запис буквеним.

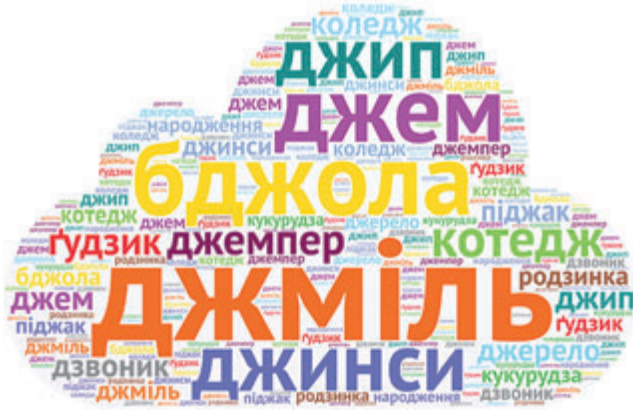
[ден'], [йагода], [ал'бом], [плашч], [крайіна], [йурко], [кошен'а],
[с'імйа], [взут':а].

2. 2. Розкажи, які слова тобі було складно записати й чому.

3. Розглянь ілюстрацію. Такий запис називається **хмара слів. Прочитай ці слова. Поміркуй, яку мовну тему вони ілюструють. Розкажи, що ти знаєш про звуки [дж], [дз], [дз']. Як їх позначають на письмі?**

4. Вимов слова – назви малюнків. Прочитай підпис Санду. Яких помилок він припустився? Запиши слова правильно.

Грив, мас, ричка, сутка, сонце

5. Прочитай слова. Переклади й запиши їх українською мовою. За потреби звернися до словника. Поміркуй, який словник стане тобі в нагоді.

Borş, ceai, ceáinic, ochelári, şcoálă, fazan, crizanteme, víscol.

6. 1. Прочитай вірш Валерія Яновського. Спиши. Підкресли назви членів родини.

У сороки-татка на сороцці латка.
 У сороки-мамаи фартушок з латками.
 В донечки-сороки у латочках боки.
 А в сороки-сина латана свитина.
 Тьохка соловейко: «Латана сімейка!»

6. 2. Склади й запиши три-чотири запитання за змістом вірша.

Повторюємо український алфавіт, користуємося ним

1. 1. Послухай текст.

Санду складав речення про . Але забув, як писати це слово. Марійка порадила приятелів:

– Звернися до словника. Щоб швидко знайти це слово, пригадай, після якої букви його треба шукати у словнику.

1. 2. Поміркуй, де розміщено слово : на початку словника, в середині чи в кінці. Знайди це слово у словнику, перевір його правопис, запиши в зошит.

2. 1. Послухай текст. Про що розмовляли Марійка й Санду? Чи погоджуєшся ти з хлопчиком?

2. 2. Прочитай назви книжок. Запиши, у якому порядку варто розмістити на полиці ці книжки, щоб можна було швидко знайти потрібну.

3. 1. Кіберик завантажив мультики на комп'ютер. Запиши, в якому порядку будуть розміщені файли з мультиками в комп'ютері.

Микита
Кожум'яка

Попелюшка

Клара та
Чарівний
Дракон

Історія
іграшок

Капітошка

3. 2. Розкажи про свої улюблені мультфільми: які в них персонажі? Чим саме вони тобі подобаються? Які пригоди з ними трапилися?

Найбільш уживаною літерою в українській мові є буква **п**. Саме на цю літеру починається найбільша кількість слів. А найменш уживаною є буква **ф**. В українській мові більшість слів, які починаються з цієї літери, запозичені з інших мов.

4. Запиши в алфавітному порядку п'ять прізвищ учнів, яких ти хочеш запросити на день народження.

Ділимо слова на склади для переносу

1. 1. Марійка склала мовні задачі. Прочитай їх і дай відповіді.

1. У слові два голосних звуки. Скільки в ньому складів?
2. У слові три склади. Скільки в ньому голосних звуків?
3. У слові три приголосних звуки. Скільки в ньому складів?

1. 2. Поміркуй, яку із задач не можна розв'язати. Поясни, чому.

2. 1. Прочитай пам'ятку, яку підготував Кіберик.

- Частини слова з одного рядка в інший переносимо складами.
- Одну букву в рядку не залишаємо і не переносимо, навіть якщо вона становить склад.
- Односкладове слово для переносу не розділяємо.
- При переносі не роз'єднуємо:
  - сполучення букв **дж, дз,ьо, йо**;
  - апостроф (') від попередньої букви;
  - знак м'якшення (**ь**) від попередньої букви;
  - букву **й** від попередньої букви, що позначає голосний звук.
- У словах із подовженими приголосними дозволяється подвійний перенос: **жи-ття, жит-тя**.

2. 2. Про що йдеться в пам'ятці? Як її можна назвати?

2. 3. Прочитай слова. Які з них можна поділити для переносу? Запиши ці слова, поділяючи на склади для переносу.

Парта, підручник, день, п'ять, п'ятниця, Юля, лялька, один, іменник, склад, дзвін, подорож.

Зверни увагу! Поділ слова на склади й поділ для переносу можуть не збігатися.

3. 1. Прочитайте слова, поділені для переносу. Визначте, які з них поділені неправильно. Чому? Які слова не можна перенести з рядка в рядок?

3. 2. Запишіть слова, правильно поділяючи їх для переносу. Перевірте правильність записів одне одного. За потреби звертайтеся до пам'ятки Кіберика (завдання 2. 1).

Ра-йду-га, рад-ість, у-рок, жит-тя, Укр-аїна, гуд-зик, ма-йо-нез.

4. Прочитай і відгадай загадку. Спиши, дописуючи відгадку. Підкресли слова, які не можна перенести.

Є чарівник у школі в нас.
Ану, впізнайте, хто він?
Озветься – тиша йде у клас.
Озветься ще раз – гомін*.
Щоб не спізнитись на урок,
нам голос подає ...

* Гомін – zgomot.

Досліджуємо звукове значення букв я, ю, є, ї: читаємо, аналізуємо, пишемо

1. Зістав підписи і звукові схеми до малюнків. Доповни речення в таблиці Кіберика: зроби висновок про звукове значення букв **я, ю, є, ї**.

яблуко

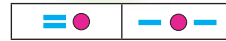
рюкзак

заєць

цибуля

їжак

- На початку складу букви **я, ю, є** позначають _____ звуки.
- У середині складу букви **я, ю, є** позначають м'якість _____ перед [a], [y], [e].
- Буква **ї** не позначає м'якості приголосних, а завжди позначає _____ звуки [_ _].

2. 1. Послухай вірш Анатолія Костецького. До чого закликає автор? Слухаючи вірш удруге, промов його разом з диктором. Правильно вимовляй звуки, позначені буквами **я, ю**.

Усміхнися всім навколо:
небу, сонцю, квітам, людям.
І тоді обов'язково
день тобі веселим буде.

2. 2. Якому зі слів другого рядка відповідає схема ?

2. 3. Скільки звуків позначає буква **я** у слові **обов'язково**?

2. 4. З'ясуй значення слова **обов'язково**. Поміркуй, у який спосіб ти можеш це зробити.

3. 1. Прочитай слова: повправляйся у правильній вимові звуків, позначених буквами **я, ю, є, ї**.

Україна, Єгипет, Європа, мрія, ключ, учениця, окуляри, домашнє, їжа, плеєр, малюнок, тюльпан, вишня, ялинка, поїзд, яхта, малюк, юнак, Юліан, Катруся.

3. 2. Випишіть по три слова до кожного стовпчика (схеми): у перший випишіть слова, в яких букви **я, ю, є, ї** позначають два звуки, а в другий – один звук і м'якість попереднього приголосного. Перевірте правильність записів одне одного.

[= ●]

[' ●]

4. Марійка склала мовну задачу. Прочитай її і дай відповідь.

Які з букв **я, ю, є, ї** можуть бути самостійними словами? Наведи приклади: склади речення з цими словами.

5. Прочитай вірш Василя Кравчука. Спиши. Підкресли букви, що позначають два звуки, двома рисками, а м'якість приголосного – однією.

В Юри є сестричка Юля,
невеличка вередуля.
Любить Юля утікати,
бо не хоче йти до хати.
Доганяв Юрасик Юлю
і набив на лобі ґулю.

Вправляємось у вимові твердих і м'яких приголосних звуків

1. 1. Розглянь схему Кіберика. Прокоментуй її зміст.

- Якщо після приголосного стоять букви **а, о, у, е, и**,
⇒ приголосний вимовляємо **твердо**.
- Якщо після приголосного стоять букви **і, я, ю, є, ь**,
⇒ приголосний вимовляємо **м'яко**.

1. 2. Прочитай рядки слів. Який з них ілюструє перший пункт таблиці, а який – другий?

Тато, син, сестра, родина, дружба, клас, небо, село.

Літо, осінь, лялька, дядько, люлька, ціна, дім.

1. 3. Спиши другий рядок слів. Підкресли букви, що позначають м'які приголосні.

2. Прочитайте й доповніть діалог. Розподіліть ролі та розіграйте діалог.

Що ти пам'ятаєш про звук [й]?

Цей звук завжди .....
Ось послухай: **край, музей**.

3. 1. Прочитай речення. Вислови свою думку: які плюси й мінуси такого звичаю?

В одній із провінцій Індії існує звичай: якщо учень пропускає заняття, то за нього має відвідувати школу хтось із членів сім'ї.

3. 2. Знайдіть у реченні слова, у яких усі приголосні тверді.
Скільки таких слів?

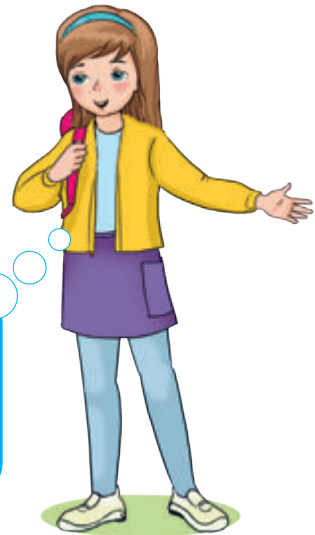
3. 3. Закрий підручник і спробуй записати речення з пам'яті.
Перевір правильність свого запису за підручником.

4. 1. Санду й Марійка змагалися у промовлянні скоромовок.
Позмагайтеся з ними. Прочитайте наведені скоромовки або
розкажіть напам'ять ті, які знаєте.

Ніс Гриць пиріг
через поріг,
наступив на горіх,
упав через поріг.

У Катрусі коса руса,
коса руса у росі,
бо росинки до Катрусі
попросилися усі.

4. 2. Одну зі скоромовок вивчи й запиши з пам'яті. Перевір пра-
вильність свого запису за підручником.

5. 1. Прочитай уривок з вірша Тамари Журби. Про що в ньому
йдеться?

Дзінь-дзелень!..
Дзінь-дзелень!..
Хто це дзвонить
цілу ніч і цілий день?

Кріт-зв'язківець телефони
в ліс проводить.
Дзінь-дзелень!..
Дзінь-дзелень!..

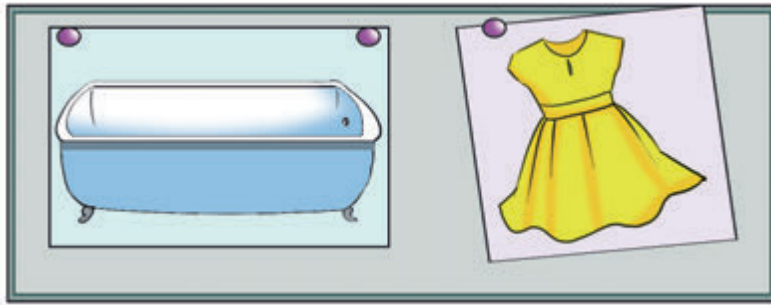

5. 2. Спиши вірш. Підкресли букви, які позначають м'які приго-
лосні звуки.

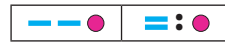
Досліджуємо слова з **подовженими приголосними**: читаємо, аналізуємо, пишемо

1. Прочитай звукові схеми і слова – назви малюнків. Пригадай, що ти знаєш про подовжені приголосні звуки. Як ми їх вимовляємо? Як позначаємо на письмі? А у звукових схемах?

ванна

плаття

2. Прочитай імена дітей. Звуки, що позначені двома однаковими буквами, вимовляй подовжено. До якого з імен дітей підходить схема: ?

Іванна, Алла, Емма, Стелла, Геннадій, Ілля, Анна, Інна.

3. 1. Прочитай і запиши слова, замінюючи звуковий запис буквеним. Літери, що позначають подовжені м'які приголосні, підкресли двома рисками, а ті, що позначають подовжені тверді приголосні, – однією рисою.

Годи[н:и]к, малюва[н':а], обли[ч':а], воло[с':а], взу[т'а], щоде[н:и]к, відмі[н:и]к, змага[н':а], захопле[н':а], рече[н':а].

3. 2. Обміняйтеся зошитами й перевірте правильність записів одне одного.

4. 1. Послухай прислів'я. Поміркуй, який повчальний зміст криється в кожному з них.

1. Дерево сильне корінням, а людина – знанням. 2. Важко в навчанні – легко у труді. 3. Маленька праця краща за велике безділля. 4. Є терпіння – буде й уміння.

4. 2. Випиши слова з подвоєними буквами.

4. 3. У яких прислів'ях є антоніми? Назві їх.

5. Від наведених дієслів утвори й запиши за зразком іменники.

Підкресли букви, що позначають подовжені приголосні.

Зразок. Знати – знання.

Слухати – ...

Читати – ...

Запитати – ...

Плавати – ...

Жити – ...

Вправляємось у вимові й написанні слів на **-ться, -шся**

1. 1. Послухай. Слухаючи запис удруге, промовляй словосполучення разом з диктором. Яку особливість ти помітив(-ла)?

прощається з бабусяю

користується словником

починається урок

вітається з учителем

дивишся мультик

усміхаєшся приятелю

граєшся з сестрою

збираєшся до школи

1. 2. Прокоментуй таблицю Кіберика: зроби висновок про вимову й написання слів на **-ться, -шся**.

-ться ⇒ [ц':а]

починається – починає[ц':а]

складається – складає[ц':а]

-шся ⇒ [с':а]

навчаєшся – навчає[с':а]

дізнаєшся – дізнає[с':а]

2. 1. Щоб запам'ятати вимову і правопис слів на **-ться**, вивчи разом з Марійкою вірш Алли Свашенко.

Закони письма і вимови вивчай,
написано **-ться**, а ти **[ц':а]** вимовляй:
хто рано прокида**ється**,
зарядкою займа**ється**,
роботи не бої**ться**,
той завжди добре вчи**ться**.

2. 2. Спиши останні чотири рядки вірша.

3. 1. Щоб з'ясувати значення слів **талант, хист, здібність**, Санду скористався перекладним українсько-румунським словником, а Марійка – тлумачним. Поміркуй, у який спосіб буде зручно зробити це тобі.

3. 2. Прочитай. Спиши текст, замінюючи звуковий запис буквеним.

Виявляє[ц':а], що кожен у нашому класі має якісь здібності. Так, Катруся займає[ц':а] у музичній школі й гарно співає. А Сергійко захоплює[ц':а] складанням моделей літаків. А от Дорел усіх здивував: він навчає[ц':а] в театральній студії і мріє стати актором.

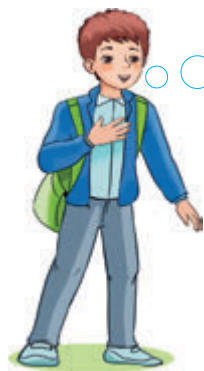
3. 3. Які здібності має кожен з дітей? Які таланти чи здібності є у твоїх друзів? Розкажи, до чого є хист у тебе.

3. 4. Запитайте одне одного «Чим ти займаєшся у вільний час? Чим захоплюєшся?» Дайте відповіді на поставлені запитання.

4. 1. Щоб запам'ятати вимову і правопис слів на **-шся**, вивчи разом зі Санду вірш Алли Свашенко.

Закони письма і вимови вивчай,
написано **-шся**, а ти **[с':а]** вимовляй.
Раненько прокида**єшся**,
зарядкою займа**єшся**,
водою облива**єшся**,
в дорозі не спиня**єшся**.
Так, друже мій, ніколи
не спізни**шся** до школи.

4. 2. Спиши останні шість рядків вірша.

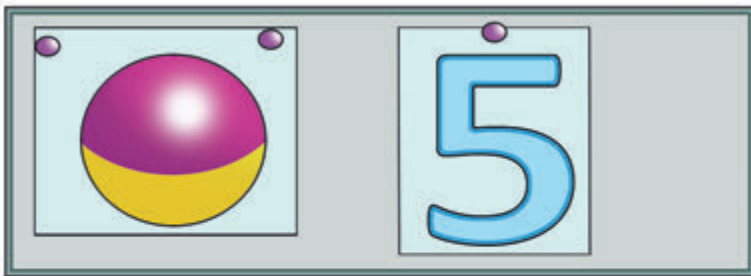
5. Прочитай речення. Запиши їх, виправляючи помилки.

1. Звуки позначаюцца буквами.
2. Слова діляця на склади.
3. Речення складаютьця зі слів.
4. Чи користуєцца ти словниками?

Досліджуємо слова з апострофом: читаємо, аналізуємо, пишемо

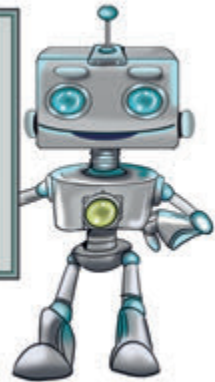

1. 1. Розглянь малюнки, порівняй звукові схеми й записи слів. Тверді чи м'які приголосні звуки позначають букви перед апострофом? Один чи два звуки позначають букви після апострофа?

[м'яч]
м'яч

[п'ят']
п'ять

1. 2. Допоможи Санду й Марійці доповнити таблицю Кіберика.

- Апостроф указує на роздільну вимову звуків.
- Приголосний перед апострофом завжди вимовляємо _____.
- Букви **я, є, ї**, що стоять після апострофа, завжди позначають _____.

2. Прочитай слова, роздільно вимовляючи звуки, позначені виділеними буквами. Після яких букв і перед якими вживаємо апостроф?

де**в'**ять

п'ять

хом'**я**к

сузір'**я**

здоров'**я**

п'ятниця

Дем'**я**н

кур'**є**р

3. 1. Прочитайте речення. Обговоріть, як потрібно позначити звукові записи буквами. Яке правило переносу слів може знадобитися під час запису речень?

1. Хло[пйа]та [бйут'] [мйач] у ворота. 2. У Ма[рйа]нки новий ком[пйу]тер. 3. Дід Де[мйа]н чекає ку[рйе]ра на подві[рйі].

3. 2. Спиши, замінюючи звуковий запис буквеним. Підкресли літери, між якими стоїть апостроф.

4. Переклади й запиши слова українською мовою. Якщо відчуваєш труднощі, звернися до словника.

Nouă, cinci, calculator, monument, minge, obiect, vineri, sănătate.

5. Марійка й Санду склали кросворд. Прочитай речення, в яких зашифровані слова з кросворду. Запиши відповіді в зошит. Перевір їх правильність: кількість клітинок кросворду й букв у словах має бути однаковою. Зверни увагу, що на запис апострофа окрема клітинка не відведена, його записуємо перед буквами **я, ю, є, ї**.

1. Синонім до слова

родина.

2. Запашна лікарська рослина.

3. Що дають кожній людині при народженні?

4. Предмет, яким грають у футбол.

5. → Останній робочий день тижня.

5. ↓ Скільки пальців на руці?

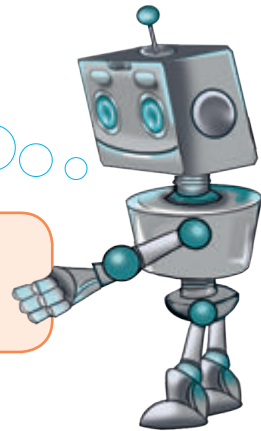

- Добери слова, які пишемо з апострофом. Розмісти / запиши їх на аркуші у вигляді хмари слів.
- Склади кросворд зі слів з апострофом. Зашифрувати ці слова можна за допомогою малюнків або коротко описати, що вони означають. Запропонуй розгадати кросворд однокласникам та однокласницям. Малюючи кросворд, пам'ятай, що на апостроф окрему клітинку не треба відводити.

НОМІНАТИВНЕ ЗНАЧЕННЯ СЛОВА

Поміркуй, яка основна «робота» слів? Що вони можуть називати? Чи є слова, які нічого не називають? Навіщо вони потрібні?

sensul nominativ al cuvântului

Досліджуємо номінативне значення слова:
розрізняємо слова – назви предметів,
ознак, кількості, дій

1. 1. Розглянь малюнки. Назви предмети, які намалював художник. Що ти використав(-ла), щоб назвати кожен предмет?

1. 2. Розкажи, який кожен із цих предметів. Які слова стали тобі в нагоді?

1. 3. Розкажи, що можна зробити з кожним із цих предметів. Які слова для цього ти використав(-ла)?

1. 4. Сформулюй висновок про роботу слів.

2. 1. Розглянь малюнок, прочитай слова. Розкажи, які предмети зображені на малюнку. Які вони? Хто що робить?

2. 2. Згрупуйте й запишіть слова за їх значенням: назви предметів, їх ознак, дій, кількості.

Книжка, круглий, говорить, дві, рюкзак, маленькі, дивляться, акваріум, жовті, плавають, один, вазон.

Слова – назви предметів: ... , ...

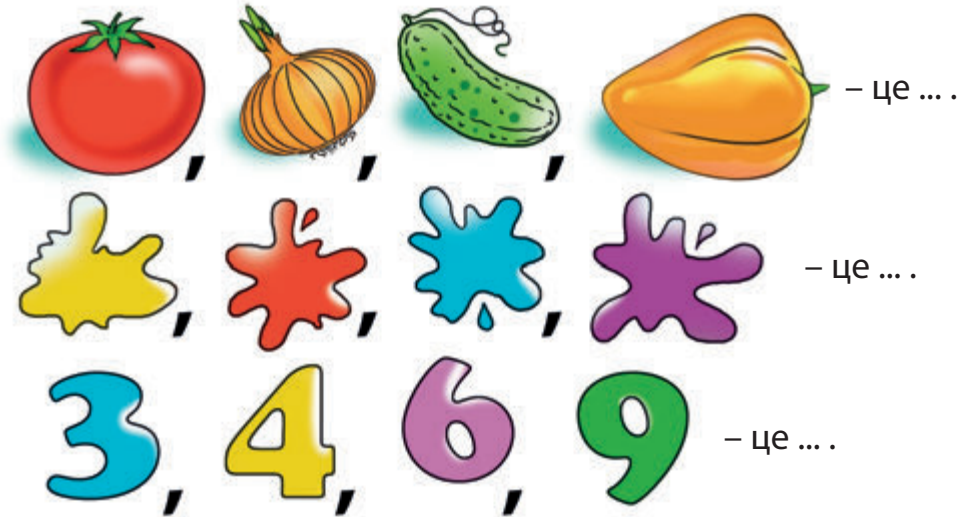
Слова – назви ознак предметів: ... , ...

Слова – назви кількості предметів: ... , ...

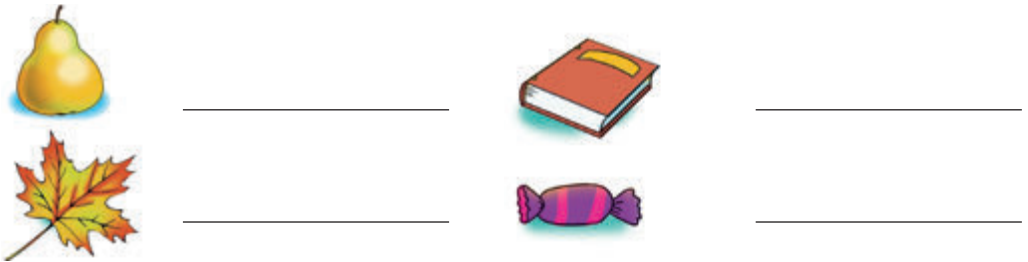
Слова – назви дій: ... , ...

3. Склади й запиши речення.

4. Розглянь малюнки. Добери слова – назви ознак предметів. Запиши утворені сполучення слів.

5. Установи відповідність: поєднай слова – назви предметів і назви дій, які вони виконують. Запиши утворені сполучення слів.

лікар	туристка	льотчиця	художник	учитель
малює	навчає	лікує	мандрує	літає

6. Марійка виконала завдання на планшеті: об'єднала у групи слова – назви предметів, їх ознак, кількості, дій. Але вірус зіпсував запис: переплутав слова. Допоможи виявити зайві слова в кожній групі. Запиши групи слів правильно.

Фарби, альбом, сміятися, пенал, зошит.
 П'ять, великий, вісім, дев'ять, десять.
 Смачна, улюблене, кислий, корісне, вишня.
 Біжить, дружать, допомагає, слухаю, три.

7. 1. Прочитай текст, додаючи слова – назви малюнків.

Тарас **і**

Соломійка **в** селі **у**

. Діти допо-

магають

збирати врожай.

обриває в саду

. А

збирає **на** городі

і

. Біля

достиг

разом **із**

обрізають

і скла-

дають **у**

. Гарний урожай зібрали

.

7. 2. Які слова додавалися: назви предметів, їх ознак, кількості чи дій?

7. 3. Що називають виділені слова? Як називаємо такі слова? Навіщо вони потрібні?

7. 4. Запиши текст. Підкресли слова – назви дій.

7. 5. Склади запитання за змістом тексту. Починай питальні речення зі слів: **Як ...? Кому ...? Де ...? Що ...? Який ...?** Запиши їх.

8. На тему «Осінь» добери й запиши по три-чотири слова – назви предметів, ознак, дій.

Склади текст з малюнками, як у вправі 7. 1.

Виконуй проєкт у такій послідовності: 1) обери тему розповіді; 2) склади план; 3) запиши на чорновик складений текст; 4) поміркую, які слова можна замінити малюнками; 5) розмісти текст з малюнками на аркуші з альбому.

Запропонуй однокласникам та однокласницям прочитати складений текст.

Об'єднуємо слова в тематичні групи

1. 1. Назви, що зображено на малюнках. Поясни Кіберіку, чому предмети розміщено саме так.

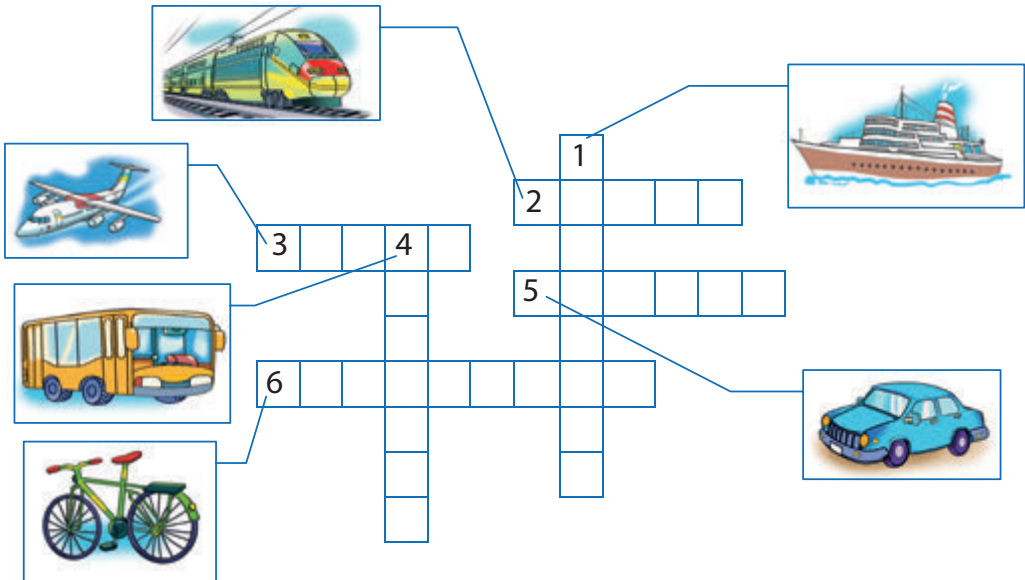

1. 2. Запиши за зразком кожен групу слів – назв малюнків і слово, яке їх об'єднує.

Зразок. Лялька, м'яч, клоун, пазли – це іграшки.

2. Марійка й Санду склали кросворд. Розгадайте його: слова-відповіді запишіть у зошит. Поміркуйте, що об'єднує ці слова.

3. Прочитай слова. Погрупууй їх і запиши кожну групу окремо.

Диван, веселі, сумне, джинси, зелене, шафа, оранжевий, плаття, комод, червона, футболка, сердитий, шапка, здивована, стіл, білий.

Поясни зміст таблиці.
Пригадай назву першого розділу підручника з читання. Поміркуй, як по-іншому його можна назвати.

кольори = барви

4. 1. Переклади слова українською мовою. Який словник тобі знадобиться, щоб перевірити правильність перекладу?

Martți, ploaie, vineri, pâine, vânt, crocodil, sâmbătă, lapte, zăpadă, girafă, brânză, elefant, curcubeu.

4. 2. Погрупуй перекладені слова. Добери до кожної групи слово, яке їх об'єднує. Запиши за зразком вправи 1. 2.

5. На тему «Школа. Навчання» добери й запиши по три-чотири слова – назви предметів, ознак, кількості, дій.

ЛЕКСИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ СЛОВА

Прочитай таблицю. Пригадай, що тобі вже відомо про лексичне значення слова з уроків української та рідної мов у 3 класі.

În limba română:

cuvânt monosemantic
cuvânt polisemic
sens figurat
antonim
sinonim

В українській мові:

однозначне слово
багатозначне слово
переносне значення
антонім
синонім

Повторюємо відомості про лексичне значення слова. Користуємося тлумачним словником

1. 1. Прочитай повідомлення Кіберика.

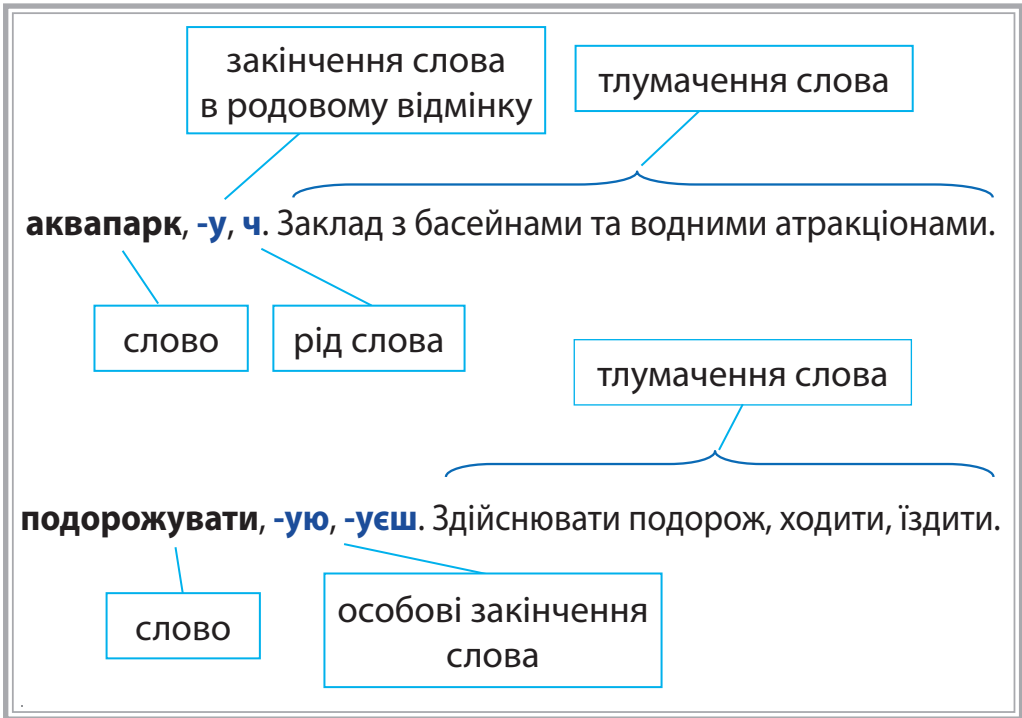
Кожне повнозначне слово щось називає, тобто має **лексичне значення** (sens lexical). Іноді визначити самотійно лексичне значення слова важко. Тоді потрібно скористатися **тлумачним словником** (dicționar explicativ).

1. 2. Чи доводилося тобі користуватися тлумачним словником на уроках рідної мови? А на уроках української мови?

1. 3. Розглянь зразок запису з тлумачного словника й пояснення до нього. Яку інформацію про слова ти дізнався(-лася)?

2. 1. Прочитай. Поєднай слова та тлумачення їх значення. Запиши.

- папір   алфавіт   школа   багаж   їжак

Невеличка тварина, спина й боки якої вкриті голками.

Речі пасажирів, спакзовані для перевезення різними видами транспорту.

Усі літери будь-якої мови, розміщені в певному порядку.

Матеріал для письма, малювання, друку.

2. 2. До якого слова немає пояснення? Обговоріть і складіть тлумачення цього слова.

3. 1. Послухай, а потім прочитай вірш Анатолія Качана.

Ще зими не видно і в бінокль,
ще цвіте при б́ерезі латаття.
Та вже вітер вищипнув листок
із чуприни клена коло хати.
Виряджає літо в школу нас,
а бабуня-осінь вечорами
в'яже рукавиці про запас,
бо зима уже не за горами.

3. 2. Про що розповідається у вірші? Які пори року згадуються?
Що сказано про кожну з них?

3. 3. Прочитай підкреслені слова. Значення яких з них ти можеш пояснити?

3. 4. Перевір правильність своєї відповіді за тлумачним словником.

3. 5. Випиши з тлумачного словника значення решти слів, значення яких тобі невідоме.

Найбільшим тлумачним словником української мови є 11-томний словник. У ньому вміщено більше **136 (ста тридцяти шести) тисяч слів**. Є тлумачні словники, менші за обсягом, наприклад, шкільні.

4. 1. Прочитай вірш Дмитра Білоуса. Про що в ньому йдеться?

Буває, що слово відоме давно,
а знає не кожен, що значить воно –
і тут у пригоді стає визначник
скарбів наших мовних –
тлумачний словник.

4. 2. Спиши вірш. Поясни значення підкреслених слів. Якщо відчуваєш труднощі, звернися до тлумачного словника.

Спостерігаємо за **однозначними** й **багатозначними** словами

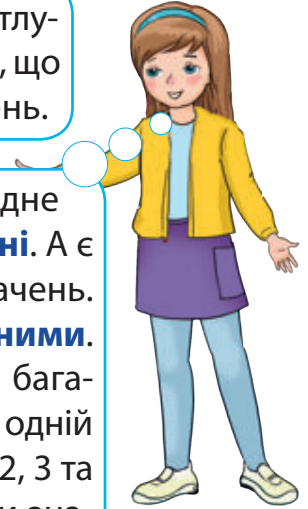

1. 1. Послухай, а потім прочитай діалог.

Марійко, коли я працював з тлумачним словником, то помітив, що до багатьох слів є кілька пояснень.

Так, друже. Є слова, які мають одне значення. Їх називаємо **однозначні**. А є слова, які мають два й більше значень. Такі слова називаємо **багатозначними**. У тлумачному словнику значення багатозначного слова розкриваються в одній статті і позначаються цифрами: 1, 2, 3 та іншими – залежно від того, скільки значень має слово.

1. 2. Про що розмовляли діти? Що тобі було відомо раніше, а про що ти дізнався(-лася) з тексту? Чи є у твоїй рідній мові багатозначні слова? Наведи приклади таких слів.

2. 1. Розгляньте малюнки. Спробуйте пояснити одне одному значення слів – назв зображених предметів. Якщо відчуваєте труднощі, зверніться до тлумачного словника.

змій

поле

крило

2. 2. Складіть і запишіть два речення з одним зі слів, уживаючи його в різних значеннях. Обміняйтеся зошитами, перевірте правильність записів одне одного.

3. 1. Прочитай вірш Алли Свашенко. Про що в ньому йдеться?

Значень слова **клас** багато:
перше – це шкільна кімната.
друге – група школярів,
підлітків чи малюків.
Клас об'єднує людей
спільних поглядів, ідей.
Клас каюти визначають.
І у класи діти грають.

3. 2. Про які значення слова **клас** йдеться у вірші? Перевір за тлумачним словником, чи має це слово ще якісь значення.

4. 1. Послухай, а потім прочитай жарт (glumä).

– Я на місяць поїду до бабусі відпочивати, – похвалилася Галинка.

– А хіба твоя бабуся живе на Місяці? – здивувався Дмитрик.

4. 2. Поміркуй, про які значення слова **місяць** йдеться в жарті. Запиши їх.

5. 1. Склади й запиши речення зі словом **земля**, уживаючи його в таких значеннях: 1) назва планети; 2) ґрунт; 3) країна, край.

5. 2. Перевір за тлумачним словником, чи має слово **земля** ще якісь значення.

6. Прочитай і спиши вірш Ліни Біленької. Доведи, що підкреслене слово багатозначне. За бажанням намалюй ілюстрацію до вірша.

Набрела на гриб лисичка,
дістає з кишені ніж.
Каже гриб: «Я теж лисичка,
пожалій мене, не ріж».

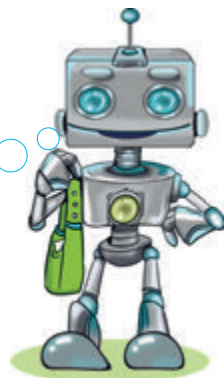

Досліджуємо пряме й переносне значення слів

1. 1. Прочитай повідомлення Кіберика.

В українській мові, як і в румунській, слова можуть уживатися в **прямому** й **переносному значеннях** (sensul propriu și sensul figurat). Наприклад:
золоті сережки – золоте серце.

1. 2. Прочитай приклад, який навів Кіберик. Яке зі словосполучень ужито у прямому значенні, а яке – у переносному? Чому так думаєш?

Перше значення слова **золотий** – це **зроблений із золота** (золотий перстень, золота монета). Проте це слово часто вживають у переносному значенні. Так, коли хочуть показати подібність предмета до золота за кольором, то кажуть **золоте листя, золота осінь, золоте волосся**. А коли хочуть підкреслити цінність чогось, то кажуть **золоті слова, золоті руки, золотий характер**.

2. 1. Прочитай і спиши вірш. Назви слова, ужиті в переносному значенні.

У небі сонечко цвіте:
всі кажуть – сонце золоте!
Хто любить діток над усе –
у того серце золоте!

2. 2. За якою ознакою сонце названо **золотим**? А серце?

2. 3. Поясни, у якому значенні – прямому чи переносному – ужито слово **цвіте** у вірші.

3. 1. Послухай, а потім прочитай текст.

«Солодкі» слова – які вони? Це можуть бути лагідні, ніжні, приємні слова, які говорять тому, кого дуже люблять. Чи часто ти промовляєш лагідні слова до своєї матері, бабусі або сестрички? Заплющ на мить очі й подумай, що ти скажеш їм сьогодні, прийшовши додому. Бабуся промовляє до свого онучка «Мій солоденький!», тому що любить його, а зовсім не тому, що малюк насправді солодкий (З журналу).

3. 2. До кого говорять «солодкі» слова? Чи звертаються з такими словами до тебе? З якими словами ти звертаєшся до своїх рідних?

3. 3. Поміркуй, які слова можна назвати «гіркими». Як вони впливають на людей?

4. 1. Прочитай сполучення слів. Які зі слів ужиті у прямому значенні, а які – у переносному?

Тепла вода – теплий погляд.
Холодний вітер – холодна зустріч.
Біжить хлопчик – біжить струмок.
Рибка пливе – хмара пливе.

4. 2. Спиши. Підкресли слова, ужиті в переносному значенні.

5. 1. Прочитайте сполучення слів ліворуч і знайдіть відповідне їм значення праворуч.

дихнув вітерець	полохливий
медові яблука	жовте
золоте листя	захмарилось
заячий характер	повіяв
насупилось небо	солодкі

Зразок. Дихнув вітерець – повіяв.

5. 2. Запиши за зразком словосполучення та їх значення.

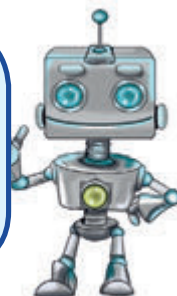
5. 3. Склади й запиши речення з двома сполученнями слів зі стовпчика ліворуч.

Добираємо пари антонімів, уживаємо їх у мовленні

1. Прочитай запитання Кіберика і дай відповіді на них.

Як називаємо слова, протилежні за значенням?
Наведи приклади таких слів.
Чи є протилежні за значенням слова у твоїй рідній мові?

2. 1. Послухай, а потім прочитай вірш Яни Яковенко. Про кого і про що він?

На базарі жираф
вибирав теплий шарф.
Переміряв чималенько –
всі шарфи коротенькі.
Є великі, є маленькі,
є широкі, є вузькі,
є блискучі, наче змії,
та нема на довгу шию.
І, нарешті, в продавщиці
він купив дві гострі спиці.
І тепер собі жираф
вдома в'яже довгий шарф.

2. 2. Склади запитання за змістом вірша. Розпочинай питальні речення зі слів: **Хто ...? Де ...? Скільки ...? Які ...? Що ...?** Запиши складені запитання.

2. 3. Зачитай уривок, у якому розповідається про шарфи. Які слова використовує авторка, щоб показати, що шарфи були різні?

2. 4. Спиши уривок. Підкресли антоніми.

2. 5. Знайди в тексті антонім до слова **коротенький**.

3. 1. Прочитайте прислів'я. Обговоріть, який повчальний зміст криється в кожному з них.

пнеться
=
тягнеться вгору

1. Хто хоче багато знати, тому треба мало спати.

2. Повний колос до землі гнеться, а порожній – до неба пнеться.

3. За маленьким погнався, а велике загубив.

3. 2. Спиши прислів'я. Підкресли антоніми.

3. 3. Прочитай діалог. Поміркуй, хто з дітей правильно виконав завдання. Доведи свою думку.

Марійко, у другому прислів'ї я підкреслив два антоніми. А ти?

Я підкреслила шість антонімів. Серед них два іменники, два прикметники і два дієслова.

4. 1. Прочитай таблицю Кіберика. Зроби висновок: які частини мови можуть бути антонімами.

<p>день – ніч веселий – сумний йти – стояти один – багато швидко – повільно до – від, над – під</p>
---

4. 2. З довідки добери антоніми до наведених слів. Запиши за зразком.

Мовчати, добрий, плакати, зима, чорний, новий, війна, більше.

Зразок. Запитувати – відповідати.

Довідка: білий, літо, сміятися, старий, мир, злий, говорити, менше.

5. Прочитай і запиши прислів'я, додаючи антоніми до виділених слів. Підкресли антоніми. Чи є у другому прислів'ї інші слова-антоніми?

Знай **більше**, а говори ... .

Корінь навчання **гіркий**, а його плід – ... .

Краще річ **нова**, а дружба – ... .

Добираємо синоніми, уживаємо їх у мовленні

1. Прочитай запитання Кіберика і дай відповіді на них.

- ✓ Як називаємо слова, різні за звучанням і написанням, але однакові або близькі за значенням? Наведи приклади таких слів.
- ✓ Чи є слова-синоніми у твоїй рідній мові?

2. 1. Послухай, а потім прочитай вірш Василя Латанського «Віхола».

Мете, мете хурделиця,
пороша, хуртовина,
то на дорозі стелиться,
то в хату снігом кине.

Віхола, вертелиця,
хурделя, завірюха,
метелиця, кужелиця
ще й виверта кожуха.

2. 2. Яку картину зимової природи ти уявив(-ла)? Які слова автор дібрав, щоб передати цю картину?

2. 3. Яке слово рідної мови тобі нагадує слово **віхола**?

2. 4. Випиши з тексту слова-синоніми до слова **віхола**.

3. Знайдіть зайве слово в кожному рядку слів. Поясніть, чому так вважаєте.

Плаття, футболка, сукня.
 Учні, школярі, батьки.
 Слухати, говорити, казати.
 Маленький, крихітний, великий.
 Красивий, поганий, гарний.
 Бегемот, гіпопотам, крокодил.

Людей, які багато й беззмістовно говорять, в українській мові називають **базікало, пустомеля, патякало**.

4. 1. Послухай, а потім прочитай вірш Оксани Сенатович.

Будував Базіка дім –
 сім дверей і вікон сім.
 Торохтій допомагав:
 язиком дошки тесав.
 Метушився Пустомеля:
 – Скоро будуть стіни й стеля.
 Говорун клав на словах
 з жерсті цинкової дах.

І Патякало не плакав:
 – Я усе покрию лаком.
 Балакун все щебетав,
 нахвалявся, обіцяв
 для гостей спекти в печі
 пиріжки та калачі.
 В дім без вікон, без дверей
 Лепетун скликав гостей.

4. 2. Поміркуй, чи справді персонажі вірша збудували дім, чи зводили його тільки на словах.

4. 3. Випиши з тексту синоніми.

4. 4. Використовуючи зроблений запис, усно доповни повідомлення, уміщене перед вправою 4. 1.

5. Вибери з довідки й запиши синоніми до наведених слів.

Веселка, ...   Праця, ...
 Думати, ...   Ввічливий, ...

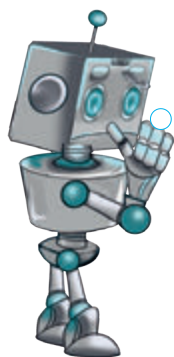

Створи лепбук до розділу «Лексичне значення слова».

Довідка: труд,
 гадати, чемний,
 райдуга, міркувати,
 робота, гречний.

БУДОВА СЛОВА

Прочитай таблицю. Поміркуй, про що йтиметься в цьому розділі. Пригадай, що тобі відомо про будову слова з уроків рідної мови.

În limba română:

tema cuvântului
desinența
rădăcină
prefix
sufix

В українській мові:

основа слова
закінчення
корінь
префікс
суфікс

Досліджуємо закінчення й основу слова, визначаємо їх

1. 1. Прочитай речення. Зверни увагу на виділені слова. Чим вони відрізняються? Що ти пам'ятаєш про цю частину слова? Для чого вона служить?

Вдячний (чому?) **сонцю**.

Ховаюся (від чого?) від **сонця**.

Милуюся (чим?) **сонцем**.

Виділені слова – це різні форми слова **сонце**.

1. 2. Пригадай і розкажи, як знайти у слові закінчення. Якщо відчуваєш труднощі, прочитай підказку Марійки.

Щоб знайти закінчення, наприклад, у слові **пісня** потрібно:

1) змінити слово за питаннями: співаю (що?) **пісню**, захоплююся (чим?) **піснею** або за числами: одна **пісня**, дві **пісні**;

2) порівняти форми слова і знайти ту частину слова, яка змінюється. Це й буде закінчення;

3) виділити закінчення: **пісн**я****.

2. 1. Прочитай і спиши речення. Виділи закінчення у формах слова кімната.

Це кімната Дору. Хлопчик зайшов у кімнату. Він стежить за порядком у кімнаті.

2. 2. Пригадай, як називаємо частину слова без закінчення. Як позначаємо її? Виділи цю частину у слові кімната.

3. Дослідіть, чи є закінчення у словах клас, ліс, парк. Пояснить, як ви дійшли такого висновку.

4. 1. Послухай, а потім прочитай текст. Про що в ньому йдеться?

Надворі золота осінь. Золоте листя на деревах тріпоче під подихом вітру. Воно опадає й золотим килимом вкриває землю. Та не довго триває ця золота пора. Природа дарує лише кілька тижнів, щоб помилуватися золотими барвами.

4. 2. Які слова в тексті допомогли тобі уявити осінь? До якої частини мови вони належать? У якому значенні їх ужито: прямому чи переносному? Чому так думаєш?

4. 3. Випиши з тексту прикметники, познач у них закінчення. Яка основа в цих словах?

4. 4. Поміркуй: яка частина слова – основа чи закінчення – передає його лексичне значення.

5. Прочитай вірш Івана Андрусика. Розкажи, кого і що любить слоненятко. Запиши вірш, дописуючи закінчення у словах.

Слоненятко любить татк,
любить мам слоненятко,
любить братик й сестричк
і солодк полуничк.

Спостерігаємо за **спорідненими словами**, добираємо такі слова

1. 1. Розглянь малюнок. Дай відповіді на запитання. Відповідаючи, використовуй наведені слова.

риба

Хто на березі?
Що він робить?
Кого впіймав?
Який суп вариться на вогні?

рибалка

рибальць

рибний

1. 2. Прочитай повідомлення Кіберика.

Слова, які мають однакову за звуковим складом і подібну за значенням частину, називаємо **спорідненими словами** (cuvintele înlrudite).

2. 1. Прочитай. Знайди зайве слово в кожному рядку. Поясни свій вибір.

Дитина, дитинство, малюк, дитячий.
Хліб, хлібороб, хлібний, булка.
Добро, добрий, хороший, доброта.
Мир, спокійний, мирний, миритись.

2. 2. Запиши рядки споріднених слів.

3. 1. Прочитай текст. Випиши споріднені слова.

Клим і Санду пішли в ліс. На узліссі хлопці зустріли лісника. Він повів Кліма й Санду до лісового озера. За ним починався молодий лісок.

3. 2. Поясни значення виписаних слів. З'ясуй значення слова **узлісся**. У який спосіб ти це зробиш?

4. 1. До наведених слів добери з довідки споріднені слова. Запиши.

Казка, ...
Лікувати, ...
Дружній, ...
Робота, ...

Довідка: робітник, ліки, доробити, казковий, дружба, казкар, лікарка, дружити.

100 років тому слово **робот** придумав чеський письменник Карел Чапек. Так він назвав дивовижну машину-автомат, схожу на людину, яка виконувала різні дії. Письменник утворив слово **робот** від слова **робота**.

4. 2. Доповни свій запис на основі наведеної вище інформації.

Підготуй проєкт про роботів. У ньому можеш висвітлити такі питання:

- хто такі роботи;
- які види роботів є;
- як називаємо роботів, схожих на людину.

5. Прочитай вірш Василя Зайця. Знайди й випиши групи споріднених слів. Перевір себе: таких груп має бути три.

У нашого тата
на колесах хата.
Він і мандрівник,
він і будівник.

Де татусь мій мандрував –
скрізь будинки будував.
І в кожне віконечко
тепер світить сонечко.

6. Згрупуй і запиши споріднені слова.

Буква, мова, школа, писати, розмова, буквар, записка, школяр, мовний, букварик, писанка, школярка.

Досліджуємо **корінь слова**, визначаємо його у словах

1. 1. Послухай текст. Про що в ньому йдеться?

Завтра свято – День учителя. Діти готують вітання вчителям. У **квіт**нику в Аврори роз**квіт**ли айстри і хризантеми. Дівчинка збрала букет **квітів** для своєї вчительки. Андрієш поїхав із татом у **квіт**кову крамницю. Він подарує вчительці святкову листівку й букет троянд.

крамниця = магазин

1. 2. Прочитай текст. Знайди й випиши споріднені слова. Познач у них спільну частину ось так:

1. 3. Пригадай з уроків рідної мови, як називаємо спільну частину споріднених слів. Перевір правильність своєї відповіді – прочитай повідомлення Кіберика.

Спільна частина споріднених слів – це **корінь** (rădăcină).

квіти
квітник
квіткова
квітень
роз**квіт**ли

1. 4. Склади запитання за змістом тексту вправи 1. 1. Розпочинай питальні речення зі слів: **Яке ...? Кому ...? Де ...? Куди...? Що ...? Запиши складені запитання.**

2. 1. Пригадай з уроків рідної мови й розкажи, як знайти у слові корінь. Якщо відчуваєш труднощі, прочитай підказку Марійки.

Щоб знайти корінь, наприклад, у слові **свято**, потрібно:

1) дібрати до нього споріднені слова: **святковий, святкувати, посвята;**

2) знайти спільну частину цих слів --**свят-**. Це корінь слова **свято**;

3) виділити корінь так: .

2. 2. Спиши рядки споріднених слів. Виділи в них корінь. Поясни значення слів. Склади й запиши три речення з наведеними словами.

Читач, читати, читанка, читальний, перечитувати.

Будівельник, будувати, будинок, будівництво.

Фарба, фарбувати, зафарбований, підфарбувати.

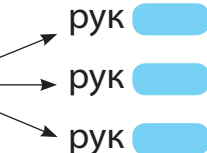

3. Доберіть споріднені слова до слова **зима. Запишіть їх. Позначте корінь.**

Зимувати, зимовий, завозимо, зимонька, взимку, перезимувати.

4. Від наведеного кореня утвори й запиши споріднені слова.

рук-

5. 1. Спиши слова. Познач корені. Поміркуй, чи можна назвати спорідненими слова першого та другого рядків. Поясни, чому так думаєш.

Літак, політ, літати, перелітні.

Літо, влітку, літні, літечко.

5. 2. Склади й запиши два речення з наведеними словами.

Спостерігаємо за чергуванням голосних і приголосних звуків у коренях споріднених слів

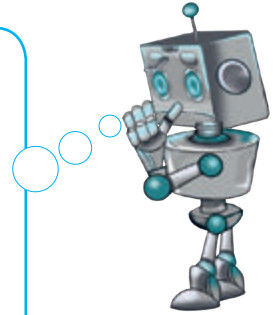

1. 1. Прочитай повідомлення Кіберика. Пригадай, що ти пам'ятаєш про чергування голосних і приголосних звуків під час змінювання слів.

Ти вже знаєш, що під час зміни форм слова відбувається **чергування** голосних і приголосних звуків:

**пиріг – пироги, ведмідь – ведмеді;
урок – на уроці, папуга – папузі.**

Такі чергування спостерігаємо й у коренях споріднених слів.

1. 2. Прочитай приклади, які навів Кіберик. Які голосні звуки чергуються? Пригадай, які приголосні чергуються.

1. 3. Прочитай споріднені слова. Що ти помітив(-ла)? Підтверджують чи заперечують ці слова повідомлення Кіберика?

школа

школяр

шкільний

дошкільник

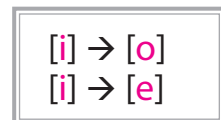
2. Запишіть споріднені слова. Позначте корені. Дослідіть, які звуки змінилися в коренях. Підкресліть букви, якими вони позначені.

Двір, дворик, двірник, подвір'я.

Дім, вдома, домашнє, додому.

Гість, гостювати, гостинний.

Осінь, осінній, восени.

Сніг, сніжок, сніговик, сніжний.
Рука, рукав, ручка, ручний.
Пух, пухнастий, пуховик, пушок.
Полуниця, полуничний.
Друг, подруга, дружба, друзяка.
Козак, козацька, козаччина.

[г] → [ж]
[к] → [ч]
[х] → [ш]
[ц] → [ч]
[г] → [з] → [ж]
[к] → [ц] → [ч]

3. 1. Прочитай пари споріднених слів. Запиши, уставляючи пропущені букви.

Сік, с ковитий; село, с льський; кор нь, коренева; гора, г рське; віз, в зити.

3. 2. Склади й запиши два речення з наведеними словами.

4. До наведених слів добери й запиши словосполучення зі спорідненими словами. Підкресли букви, що позначають звуки, які чергуються в коренях споріднених слів. Оформи запис, як у зразку.

Квітучий лужок, морське узбережжя, дідова пасіка, маленьке вушко.

Зразок. Полуниця – полуничний сік, ...

5. Спиши пари споріднених слів. Познач корені. Досліди, які звуки змінилися в коренях. Підкресли букви, якими вони позначені.

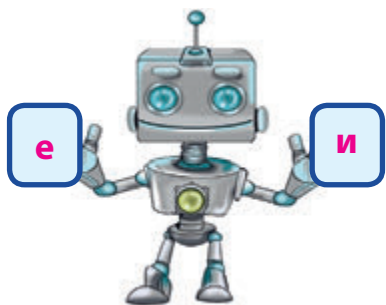
Папір – паперовий, хід – ходити, ніс – носик, друг – дружити, горох – горошина, кожух – козушок, сніг – сніжинка.

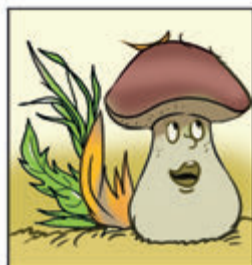
Вправляємось у вимові й написанні ненаголошених **е, и** в коренях слів

1. 1. Послухай вірш. Слухаючи запис удруге, простеж, які звуки ти чуєш на місці пропущених букв.

Гей, співали гр   би,
танцювали гр   би,
святкували гр   би
дні і ночі – три доби.

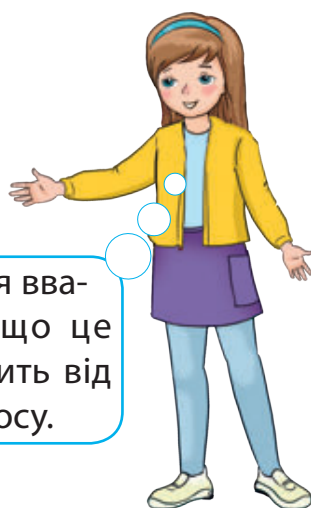

1. 2. Розглянь і підпиши малюнки до вірша. У якому слові ти знаєш, яку букву писати, а в якому – сумніваєшся? Які зміни відбулися з голосним звуком у формах слова? Від чого залежать ці зміни?

1. 3. Марійка й Санду теж міркували над запитаннями. Діти засперечалися. А як ти думаєш?

Я думаю, що це залежить від того, скільки предметів називає слово – один чи багато.

А я вважаю, що це залежить від наголосу.

1. 4. Прочитай повідомлення Кіберика – перевір правильність своїх міркувань.

Щоб дізнатися, яку букву – **е** чи **и** – писати в ненаголошеному складі, потрібно змінити слово або дібрати до нього споріднене так, щоб ненаголошений звук став наголошеним. Наприклад: **весёлка** – **вёсело**, **швидкій** – **швй́дко**, **селó** – **сéла**.

2. Прочитай словосполучення. Добери з довідки слова для перевірки ненаголошених голосних. Запиши за зразком.

- З●лена трава – ...
- С●ніє море – ...
- В●шневе варення – ...
- Кл●новий листок – ...
- Широкі ст●пи – ...
- Лісове оз●ро – ...
- Перше ч●сло – ...

Довідка:

вішня,
зéлень, степ,
сіне, чїсла,
озéра, клен.

Зразок. Холодна зимá – зїми.

3. 1. Послухай вірш Леоніда Глібова. Про кого в ньому розповідається?

Ж●ла в мене пташка в цяцькованій клітці.
Було їй доволі з●рна і водиці.
Раз якось в●сною, у ясну годину,
я виніс в садочок в●селу пташину.
В●селяя воля на неї д●хнула
і пташка у поле стрілою майнула.

стрілою майнула – полетіла

3. 2. З'ясуй значення слова доволі. Яким словником ти скористаєшся?

3. 3. Чому пташка полетіла з клітки, якщо в неї було всього доволі? Поділися своїми думками.

3. 4. Спиши вірш, уставляючи пропущені букви.

3. 5. Зверни увагу! Правопис цих слів потрібно запам'ятати.

Абрикос, адреса, апельсин, апетит, велосипед,
директор, дисципліна, держава, кілим, криниця,
морозиво, печиво, пиріг, президент, пшениця,
сигнал, телеграма, черевики, черёмха, черешня.

4. Прочитай споріднені слова. Запиши їх, уставляючи пропущені букви. Підкресли слова, що допомогли дізнатися, яку букву писати на місці пропусків.

Р●балка, р●балить, р●ба.

В●сняний, в●сни, в●снянка.

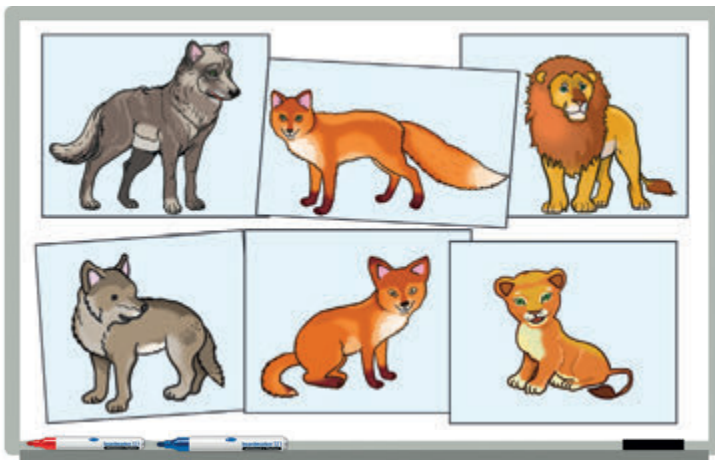
М●д, м●довий, м●дівник.

Гр●бний, гр●бник, гр●б.

Досліджуємо суфікс: спостерігаємо за творенням слів за допомогою суфіксів та їх значенням

1. 1. Розглянь малюнки. Поміркуй, кого та як можна назвати. Добери з довідки відповідні назви.

Довідка:

лис, левеня,
вовченя,
лев, вовк,
лисеня.

1. 2. Які зі споріднених слів називають тварин лагідно, пестливо? А які – нейтрально? Спираючись на знання з рідної мови, поміркуюй: яка частина змінила значення слів.

1. 3. Прочитай повідомлення Кіберика – перевір правильність своїх міркувань.

Суфікс – частина основи, що стоїть після кореня. За допомогою суфіксів утворюємо нові слова.

Вовк – вовч**и**ще, вовч**ик**, вовч**ен**я.

Лис – лис**и**ця, лис**ич**ка, лис**ен**я.

Лев – лев**и**ще, лев**ик**, лев**ен**я.

2. 1. Прочитай і порівняй пари слів. Поміркуюй, які з них називають предмети лагідно, а які – грубо. Зроби висновок, як суфікси змінюють значення слів.

хлоп**чик** – хлоп**чись**ко

вітере**ць** – вітри**ще**

дід**ок** – дід**уган**

зимонь**ка** – зим**и**ща

2. 2. Прочитай таблиці, які склали Марійка й Санду. До якої частини мови належать слова, наведені в таблиці?

Суфікси зі зменшувально- пестливим значенням	
-к-	нічка
-ок-	лісок
-очок-	синочок
-ечк-	літечко
-ик-	братик
-оньк-	зимонька
-еньк-	пісенька

Суфікси зі збільшувально- згрубілим значенням	
-ищ-	морозище
-юк-	каменюка
-юг-	злодюга
-иськ-	дівчисько
-ак-	розбишака
-уган-	дідуган
-юган-	вітрюган

2. 3. Від наведених слів утворіть за допомогою суфіксів споріднені слова. Запишіть за зразком.

Весна, квітка, рука, дощ, дуб, мороз.

Зразок. Лист – листочок, голос – голосище, ...

3. 1. Прочитай пари слів. Досліді, якого значення надають словам суфікси. Поміркуй, у яких випадках ми вживаємо ту чи іншу форму імені.

Галина – Галинка, Олена – Оленонька, Ніна – Ніночка, Дмитро – Дмитрик, Петро – Петрик, Іван – Іванко, Богдан – Богданчик.

3. 2. Запиши кілька імен учнів свого класу, уживаючи їх у зменшувально-пестливій формі.

Слово **буриме** походить із французької мови й перекладається як **римовані кінці**. Буриме – це літературна гра: вірш, який потрібно продовжити за задалегідь заданими римами.

4. 1. Пограйтеся: слухайте вірш-буриме Дмитра Білоуса й додавайте відповідні слова, які пропустив автор.

Прочитай слово **буквар**.

В кінці слова живе **-ар**.

Якщо казки пише **-ар**,
його звать усі .

Коли байки пише **-ар**,
тоді звать його .

На воротах стоїть **-ар**,
тоді хто він? .

Опустився в шахту **-ар**.

А тепер він хто? .

Ще й на кобзі грає **-ар**,
люди звать його .

Є слова **бджоляр**, **човняр**,
і **весляр**, і **ковзаняр**,
муляр, **маляр** і **школяр**, –
утворив їх суфікс **-яр**.

4. 2. Запиши слова, які ти утворював(-ла) за допомогою суфікса **-ар**, а також слова з суфіксом **-яр**, які для прикладу наводить автор вірша.

Спостерігаємо за правописом і вимовою суфіксів

1. 1. Прочитай таблиці, які склали Марійка й Санду. До якої частини мови належать слова, наведені в таблиці?

Суфікси зі зменшувально- пестливим значенням		Суфікси зі збільшувально- згрубілим значенням	
-еньк-	новенький	-езн-	величезний
-есеньк-	гарнесенький	-енн-	здоровенний
-ісіньк-	точнісінький	-яч-	добрячий
-юсіньк-	білюсінький	-ущ-	невсипущий
-уват-	чорнуватий	-ющ-	злющий

1. 2. Від наведених слів утвори за допомогою суфіксів споріднені слова. Запиши за зразком.

Червоний, синій, старий, веселий, рідний, чистий.

Зразок. Добрий – добресенький, чорний – чорнющий, ...

2. Розглянь схему. Утвори за допомогою суфіксів слова, запиши їх. Побудуй і запиши три-чотири словосполучення з цих слів.

3. 1. Прочитайте текст. За допомогою суфіксів **-еньк-**, **-есеньк-**, **-езн-**, **-ищ-** утвори потрібні за змістом слова й запиши з ними текст. Поясни, якого значення надали ці суфікси словам.

Жив на світі Велетень. Він був на зріст. А поруч жив Малюк. Він був зовсім . Малюк мав ручки. А Велетень – . На голові Велетень носив шапку. А Малюк – шапочку. Були Малюк і Велетень добрими друзями.

3. 2. Усно склади продовження тексту (три-чотири речення).

4. 1. Послухай уривки з авторських колискових пісень. Який настрій вони викликають?

Місяць яснасенький
промінь тихесенький
кинув до нас.

Спи ж ти, малесенький,
пізній бо час.

Леся Українка

Спи, мій котику маленький,
спи, мій зайчику сіренький,
через зіроньку ясну
я бажаю тобі сну.

Едуард Драч

4. 2. Дослідіть: слова з якими суфіксами зустрічаються в колискових піснях найчастіше. Поміркуйте, чому.

4. 3. Спиши одну з колискових (на вибір). Познач суфікси у словах.

5. 1. Послухай текст. Про що в ньому йдеться?

Асканія-Нова – найдавніший український заповідник. Йому вже майже 200 (двісті) років. Тут мешкають звірі і птахи з різних куточків нашої планети. В Асканія-Нова можна побачити австралійського страуса, африканського буйвола, американського бізона, китайського фазана.

5. 2. Випиши з тексту споріднені слова до таких слів: **Україна, Австралія, Китай, Америка, Африка**. Зверни увагу на їх правопис.

5. 3. Чи знаєш ти тварин, про яких ішлося в тексті? Знайди їх зображення. У який спосіб ти будеш шукати інформацію?

6. 1. За допомогою суфіксів утворить слова. Запишіть їх за зразком.

море	→	+ СьК
Київ	→	
Буковина	→	
вчитель	→	
пасажир	→	

Зразок. Одеса – одеський, ...

6. 2. Прочитайте. Дослідіть, як утворилися прикметники. Зверніть увагу, на які звуки закінчується основа іменників. Спишіть.

француз – французький
Париж – паризький
Прага – празький

Новоселиця – новоселицький
німець – німецький
юнак – юнацький

Зверни увагу!
У суфіксах **-ськ-, -цьк-, -зьк-, -оньк-,
-еньк-, -есеньк-, -юсіньк-, -ісіньк-**
завжди пишемо знак м'якшення (**ь**).

7. 1. Прочитай вірш Марії Чумарної. Про що в ньому йдеться? Як ти розумієш назву вірша?

МАЛЕН●КА І ВЕЛИКА

Моя мален●ка Україна –
це дорога моя родина:
мій тато, мама, брат ріднен●кий,
дідусь, бабуся, дім теплен●кий,
в котрому я живу щасливо.
Де рідна мова говірлива
усіх єднає нас в любові...
А з багатьох малих родин
зростає наш народ єдиний.

7. 2. Спиши перших п'ять рядків вірша, вставляючи пропущені букви.

8. Запиши словосполучення, уставляючи пропущені букви. Познач суфікси у прикметниках.

Львівс●кі вулиці, київс●ке метро, леген●ке завдання,
цікавен●ка казка, румунс●ка мова, малюсін●ка комаха.

Досліджуємо префікс: спостерігаємо за творенням слів за допомогою префіксів та їх значенням

1. 1. Розглянь малюнки. Розкажи, хто що робить.

вийти

перейти

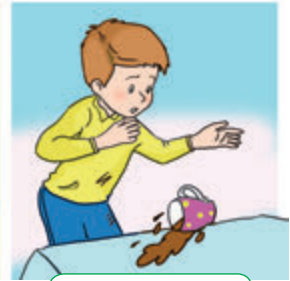
підійти

полити

налити

розлити

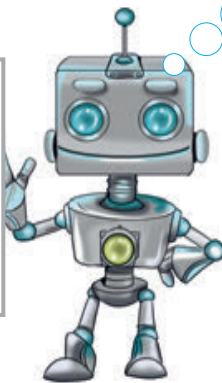
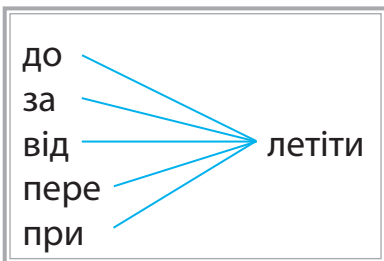

1. 2. Склади й запиши словосполучення за змістом малюнків.

1. 3. Спираючись на знання з рідної мови, поміркую: яка частина змінила значення дієслів. Познач її так: .

1. 4. Прочитай повідомлення Кіберика – перевір правильність своїх міркувань.

Префікс – це частина основи, що стоїть перед коренем. За допомогою префіксів утворюємо нові слова.

2. Прочитай текст. Випиши підкреслені слова. Поясни їх значення. Яка частина надала їм різного значення? Познач її: —.

Першими приходять до школи прибиральниці і прибиральники, щоб прибрати класи й коридори. А ось і вчителі заходять у школу. Услід за ними підходять й учні. Обережно, під наглядом старших, малюки переходять дорогу. Усі учні входять у школу, а після закінчення уроків – організовано виходять з неї.

3. Від слова їхали утвори й запиши нові слова за допомогою префіксів. Обери з них потрібні за змістом і доповни вірш Анатолія Камінчука. Запиши його.

Їхали ми, їхали,	з гори [ ] ,
до річки [ ] ,	стіжок сіна [ ] ,
кладку [ ] ,	на бадилінку [ ] ,
в леваду [ ] ,	стали, забуксували...
на гору [ ] ,	Назад додому [ ] .

4. 1. Прочитай текст. Випиши слова з префіксами. Познач їх.

Теплим осіннім вечором діти поверталися зі сусіднього села. Дорога пролягала через гай. Діти весело розмовляли між собою. Раптом на стежці вони побачили зайця.

4. 2. Утвори з допомогою цих же префіксів споріднені слова від дієслів казати, читати, бити. Запиши їх.

5. Прочитай схему. Утвори споріднені слова за допомогою префіксів.

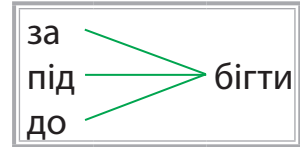
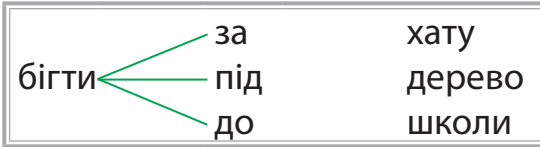
Побудуй і запиши словосполучення з ними, додаючи слова, що праворуч.

Розрізняємо префікси та прийменники

1. 1. Розгляньте таблиці Кіберика. На основі якої з них можна скласти словосполучення? А утворити слова?

1. 2. За змістом таблиць утворіть і запишіть словосполучення та споріднені слова. Підкресліть прийменники, позначте префікси у словах. Обміняйтеся зошитами – перевірте правильність записів одне одного.

1. 3. Прочитай повідомлення Кіберика.

Префікс – це частина слова.

Його пишемо зі словом завжди **разом**.

Прийменник – це частина мови.

Його пишемо з іншими словами завжди **окремо**.

2. Запиши словосполучення. Познач префікси у словах, підкресли прийменники.

до пливти   до берега,   за ховатися   за дерево,
під класти   під подушку,   на малювати   на полотні,
від пливти   від берега,   на писати   на дошці.

3. Прочитай речення. До якого жанру літератури вони належать? У яких випадках доречно їх уживати? Запиши речення, розкриваючи дужки. Доведи правильність свого запису.

(Про)вовка (про)мовка, а він у хату.

(На)скочила коса (на)камінь.

У (за)критий рот муха не (за)лізе.

Язык (до)Києва (до)веде.

4. Установи відповідність: добери до словосполучень прикметники. Запиши за зразком. Познач префікси у словах, підкресли прийменники.

Зразок. Небо без хмар – безхмарне.

ділянка при школі
диво за морем
лампа на столі
дерева без листя
кафе при дорозі

настільна
безлисті
заморське
придорожнє
пришкільна

Вправляємося в написанні префіксів пре-, при-, прі-

1. 1. Санду й Марійка писали речення та заперечалися, які букви писати на місці пропусків. Санду наполягає, щоб в обох словах писати **и**, а Марійка – **е**.

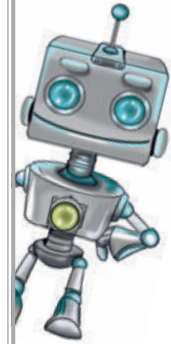

Пр●йшла
пр●чудова осінь.

1. 2. Прочитай таблицю, яку підготував Кіберик. Використай інформацію з неї, щоб допомогти Санду й Марійці.

Префікси	ПРИ-	▶	наближення, приєднання, неповна дія:	при літати, при шкільний, при слухатися
	ПРЕ-	▶	збільшена ознака (можемо замінити словом дуже):	пре мудрий, пре гарний, пре чудовий
	ПРІ-	▶	пишемо лише у трьох словах:	прі звище, прі звисько, прі рва

1. 3. Перевірте, як ви запам'ятали інформацію: складіть по два запитання за змістом таблиці, зверніться з ними одне до одного й отримайте відповіді.

1. 4. З'ясуй значення слів **прізвисько**, **прірва**. У який спосіб ти це зробиш?

1. 5. Склади й запиши три речення зі словами-прикладями з таблиці. Познач префікси у словах.

2. До словосполучень добери відповідні слова. Запиши за зразком.

Зразок. Дуже мудрий дідусь – премудрий.

Дуже кислий лимон
Місто біля моря
Дуже цікава книжка
Дуже смачний пиріг
Невеликий мороз

пр●цікава
пр●морозок
пр●кислий
пр●морське
пр●смачний

3. 1. Прочитай загадку Алли Свашенко. Відгадай її.

Пр●красна дівчина пр●йшла,
пр●гарні квіти пр●несла,
пр●красила сади і парки.
Як звать пр●милу господарку?

3. 2. Запиши відгадку як заголовок. Завчи текст загадки, запиши його з пам'яті. Поясни правопис префіксів.

4. Прочитай речення, добираючи з довідки відповідні слова. Запиши. Поясни правопис префіксів.

1. Шевченко – це [ ] великого українського поета.
2. Через свою веселу вдачу Сашко отримав [ ] Веселун.
3. Оксанка – [ ] подруга.
4. Ми з татом [ ] до бабусі в село.

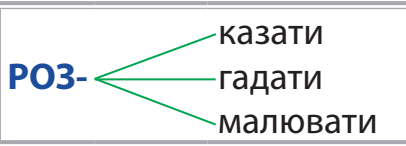
Довідка:

прехороша,
прізвище,
приїхали,
прізвисько.

Вправляємося в написанні префіксів **роз-**, **без-**

1. Утвори й запиши слова. Зверни увагу, як префікси змінили їх лексичне значення.

У префіксах **роз-**, **без-** завжди пишемо букву **з**.

2. До словосполучень добери відповідні слова. Запиши.

день без радості
небо без хмар
людина без турбот
острів без людей
зима без снігу

безтурботна
безсніжна
безлюдний
безрадінний
безхмарне

3. Прочитайте текст. Випишіть слова з префіксами, позначте їх. Обміняйтеся зошитами – перевірте правильність записів одне одного.

Квіти тільки здаються беззахисними, слабкими. Насправді ж вони безстрашні, пристосувалися жити на суші й на воді, у теплі й у холоді, у горах і пустелях. Світ квітів безмежний. Розпитай удома, які квіти люблять твої рідні. Розкажи, які квіти подобаються тобі.

4. Прочитай речення, добираючи з довідки відповідні слова. Запиши. Поясни правопис префіксів.

1. Дідусь онукам казки.
2. Богдан любить загадки.
3. Мама вчить Оленку писанки.
4. У книжці про життя мандрівника на острові.

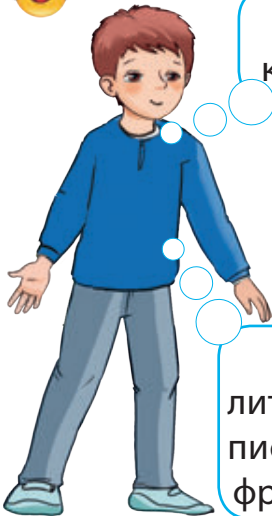
Довідка:

ро казує,
ро писувати,
ро гадувати,
бе людному,
ро повідається.

Вправляємося в написанні префіксів з-, с-

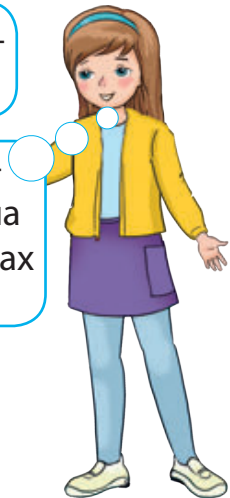
1. 1. Послухай діалог. Про що розмовляють діти?

Марійко, ти знаєш, у яких випадках писати префікс **з-**, а в яких **с-**?

Авжеж, Санду. Префікс **с-** пишемо, якщо корінь починається на **к, ф, п, т, х**. У всіх інших випадках уживаємо префікс **з-**.

Правильно. А щоб не помилитися, перед якими буквами писати префікс **с-**, запам'ятай фразу «**КаФе ПТaХ**».

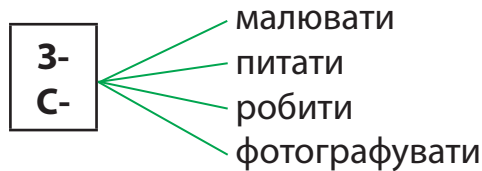

1. 2. Про написання яких префіксів йшла мова? Як запам'ятати їх правопис? Який секрет відкрив Санду?

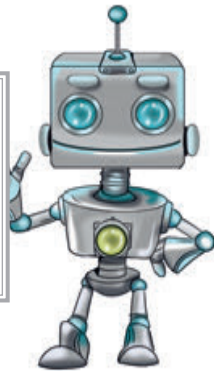
1. 3. Прочитай таблиці: утвори слова. Запиши їх. Познач префікси. Підкресли букви, перед якими вони стоять.

2. Поєднай префікси з дієсловами. Запиши утворені слова.

зірвати
зіграти
зіскочити
зіштовхнути

У словах зі збігом приголосних на початку кореня вживаємо префікс **зі-**.

3. Прочитайте текст. Обміркуйте, який префікс **з-(зі-)** чи **с-** потрібно писати на місці пропусків. Запишіть текст.

Сонце ховалося за хмари. рвався сильний вітер. Дерева хилилися від його подиху. Листя літає додолу. Художник бере фарби, щоб малювати цей осінній день.

4. Прочитай вірш Андрія М'ястківського. Запиши вірш, розкриваючи дужки.

Уже осипався горіх.
 На травицю іній ліг.
 Я хотів (з,с)пинити літо,
 та (з, с)чинився буйний вітер.
 Я хотів (з, с)пинити осінь –
 холод вигулькнув з-за сосон.
 Я (по)грітисся (по)біг,
 а тим часом випав сніг.

буйний – сильний
 зчинився – почався
 вигулькнув – швидко
 з'явився

5. Прочитай словосполучення. Спиши, добираючи відповідний префікс.

(з, с)пекла пиріг, (з, с)розумів задачу, (з, с)фотографував брата,
 (з, с)плела шарф, (з, с)варив борщ, (з, с)летів у небо.

Досліджуємо написання **апострофа** після префіксів

1. 1. Прочитай слова. Пригадай, у яких випадках ми пишемо апостроф. На що він вказує? Як вимовляємо приголосні перед апострофом?

Об'єкт, комп'ютер, здоров'я, сім'я, подвір'я.

1. 2. Прочитай слова. Спиши. Познач у словах префікси. Підкресли перші букви, які стоять після префіксів.

від'їхати

об'їхати

з'їхати

під'єднати

об'єднати

роз'єднати

1. 3. Спробуй сформулювати висновок про вживання апострофа.

1. 4. Прочитай повідомлення Кіберика – перевір правильність свого висновку.

Апостроф пишемо після префіксів, що закінчуються твердим приголосним перед **я, ю, є, ї**.

2. Прочитайте слова. Випишіть слова, у яких апостроф стоїть після префікса.

П'ятниця, від'їзд, хом'як, з'єднав, дев'ять, м'який, в'їхали, під'їхав, м'ясо, з'їсти.

3. Прочитайте словосполучення. Знайдіть слова, у яких потрібно писати апостроф. Випишіть їх, уживаючи апостроф.

При їхали в гості,
від їхали від зупинки,
до їхали до села,
об їхали навколо площі,
з їв шоколад,
об єдналися у групу,
по яснила задачу,
роз яснив правило.

При переносі апостроф залишаємо з префіксом:
від'-їзд,
об'-їхати,
роз'-яснив.

4. Прочитай. Знайди зайве слово в кожному рядку. Поясни, чому так думаєш. Запиши рядки слів, пропускаючи зайві.

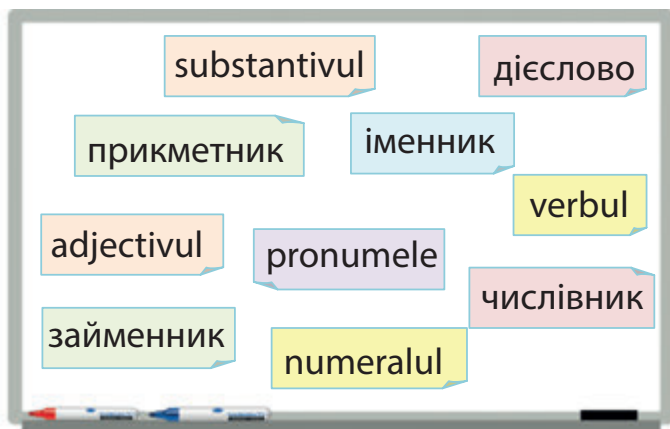
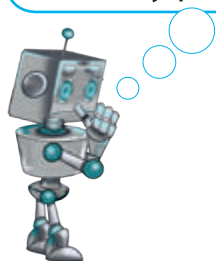
В'їзд, з'ясувати, здоров'я, роз'їзд.

Роз'єднати, пам'ятник, роз'яснення, з'єднати.

М'ясо, об'їдає, над'їсти, з'їсти.

ЧАСТИНИ МОВИ

Уклади словник із наведених термінів. Поясни, про що буде йтися в цьому розділі.

ІМЕННИК

Розпізнаємо й групуємо іменники – назви істот і неістот

1. 1. Пригадай і розкажи, що тобі відомо про іменник з уроків рідної та української мови у 3 класі. Які іменники є назвами істот та неістот (nume de ființe și de lucruri)?

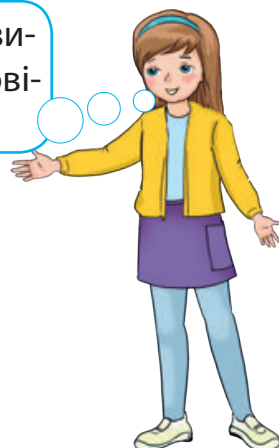

1. 2. Прочитай повідомлення – перевір правильність своїх міркувань.

Іменники – назви істот називають живі предмети й відповідають на питання **хто?**

Іменники – назви неістот називають неживі предмети й відповідають на питання **що?**

2. 1. Розглянь малюнки, назви зображені предмети. Запиши окремо іменники – назви істот і неістот.

2. 2. Усно доповни кожен групу відповідними іменниками – істотами або неістотами.

3. 1. Прочитай напівголосно вірш Олени Плавенчук. Що розповідається у вірші про лисичок? А про дятла? Чи буває так?

Дві лисички, дві сестрички
повзували черевички,
завітчались у віночки,
закружляли у таночку.

До смеркання танцювали –
черевички позбивали.
Не спить дятел цілу нічку –
підбиває черевички.

3. 2. Підкреслені іменники випиши за зразком.

Зразок. Хто? – лисички, ... , ...

Що? – черевички, ... , ...

4. 1. Послухай вірш Тетяни Лисенко. Про кого в ньому розповідається?

Вибрала в крамниці Киця
гарну кофту та спідницю,
і для Котика-синочка –
модні джинси та сорочку,
а штани і піджак –
для Котовича-Кота.

4. 2. Випиши іменники – назви істот і неістот за зразком до вправи 3. 2.

4. 3. Добери й запиши синонім до слова **крамниця**.

5. Прочитай іменники. Погрупууй і запиши окремо назви істот і неістот.

День, урок, Катруся, школа, малюк, пташка, рюкзак, небо, брат.

Розрізняємо загальні і власні іменники.

Заповнюємо анкету

1. 1. Пригадай і розкажи, що тобі відомо про іменники загальні та власні (substantivele commune și proprii) з уроків рідної та української мови у 3 класі. Що пам'ятаєш про їх правопис?

1. 2. Прочитай приклади, наведені в таблиці Кіберика. За змістом таблиці зроби висновок про вживання великої букви у власних іменниках.

- Україна, Румунія, Польща, Угорщина – країни.
- Київ, Чернівці, Бухарест, Гёрца – міста.
- Бояни, Магалá, Банчéни, Терна́вка – села.
- Дніпро, Прут, Дністер, Дунай – річки.
- Карпати, Говерла, Цецино, Томнатик – гори.
- Акірі Діана, Пілігáч Славко – прізвища та імена людей.
- Мурчик, Пушок, Гоша, Рекс – клички тварин.

2. Поєднай слова – утвори словосполучення. Запиши їх, добираючи потрібні букви.

(В в)улиця
(Д д)ядько
(К к)рай
(О о)зеро
(П п)оет

(А а)ндрій
(С с)иневир
(В в)ишнева
(Е е)мінеску
(Б б)уковина

3. Прочитай анкету (chestionar). Поміркуй, хто її заповнював. Яку інформацію можна з неї дізнатися? Зроби власний запис за наведеним зразком.

АНКЕТА
 прізвище *Сидорук*
 ім'я *Іван*
 вік *10 років*
 країна *Україна*
 область *Київська*
 місто/село *Ірпін*
 вулиця *Вербова*

4. Прочитай, поміркуй і дай відповідь на запитання. Запиши текст і відповідь на запитання.

Діда звать Миколою Олександровичем. Його внука – Дмитром Сергійовичем. А як звать онукового батька?

5. Пригадай і запиши назви міст і сіл, у яких тобі довелося побувати. З якої букви (великої чи малої) ти запишеш ці слова? Чому?

Визначаємо рід і родові закінчення іменників

1. 1. Пригадай і розкажи, що ти пам'ятаєш про рід іменників. Скільки є родів? Чи всі іменники мають рід? Які слова використовуєш, щоб визначити рід іменника?

1. 2. Прочитай іменники, визнач їх рід. Щоб не помилитися, підставляй слова **він, вона, воно** або **один, одна, одне**.

Хлопчик, дівчинка, бабуся, дитя, книжка, сонце, дощ, трава, місто, село, столиця, Київ, Дніпро, Сергій, море.

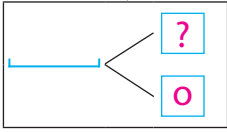
1. 3. Погрупуй іменники за родами – чоловічим, жіночим, середнім. Запиши іменники кожної групи з нового рядка. Познач закінчення у словах.

1. 4. Іменники якого роду мають **нульове закінчення**? Іменники якого роду мають закінчення **-а, -я**? А які – **-о, -е, -я**?

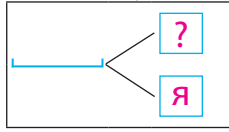

2. 1. Доповни таблицю, користуючись відомостями з попередньої вправи.

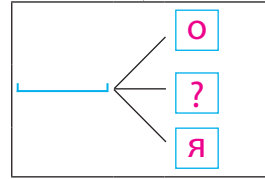
чоловічий рід

жіночий рід

середній рід

2. 2. Послухай діалог Марійки й Санду. Про що ти з нього довідався(-лась)?

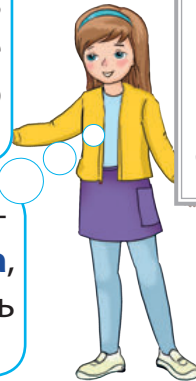

2. 3. Прочитай висновки, які зробили діти. Підтвердь або запереч їх, наведи власні приклади.

Найчастіше іменники чоловічого роду мають **нульове закінчення**. Але імена чоловіків і назви осіб мають закінчення **-о, -а, -я**.

Найчастіше іменники жіночого роду мають закінчення **-а, -я**. Однак є іменники, які мають **нульове закінчення**.

осінь	■
радість	■
ніч	■
піч	■
сіль	■

3. 1. Прочитай слова. Переклади й запиши їх українською мовою. Познач закінчення у словах, визнач їх рід.

Mășă, casă, tablou, picior, mare, ușă, dulap, elev, caiet, copac.

3. 2. Обговоріть, на що потрібно звертати увагу під час визначення роду іменника.

4. 1. Прочитай жарт. Де і між ким відбулася розмова?

- Якого роду слово **яйце**? – запитав учитель.
- Ніякого, – відповів учень.
- Чому? – здивувався вчитель.
- Бо ми не знаємо, хто з нього вилупиться: півень чи курка.

4. 2. Поміркуй, чого не знав учень. Чого б ти міг / могла його навчити?

5. Прочитай і запиши іменники. Підставляючи допоміжні слова та зважаючи на закінчення, визнач і вкажи в дужках рід іменників.

Стіл, картина, липа, клен, яблуня, субота, четвер, озеро, море, вечір, ніч.

Спостерігаємо за вживанням іменників в однині і множині

1. 1. Розглянь малюнки, зістав їх зі словосполученнями. До якого словосполучення немає малюнка? Які з іменників ужито в однині, а які – у множині?

новий робот
маленькі динозаври
моя лялька
чотири м'ячі
зелений велосипед
яскраві кульки
іграшкові машини

1. 2. Запиши іменники, уживаючи їх у множині. Познач закінчення.

2. 1. Прочитай запис, який зробила учениця. Поміркуй, чого вона не знає. Чому ти зробив(-ла) такий висновок?

2. 2. Зроби запис без помилок. Зазнач число записаних іменників.

У мене в рюкзаку є три книжка, чотири зошит, один пенал, кольорові олівці й альбом.

3. 1. Послухай, а потім прочитай текст. Чим він тебе зацікавив?

Пісочниця, дерев'яні будиночки, гірки, гойдалки... Думаєш, усі дитячі майданчики однакові? Я розповім про чудові майданчики з різних країн. У Швеції один з дитячих майдан-

чиків прикрашає величезний кит. Діти вилазять на його спину і з'їжджають з гірки на іншому боці. В одному з міст Іспанії на дитячому майданчику розмістився Гулівер. Малюки, немов ліліпути, можуть бігати по ньому і з'їжджати з його піджака. На таких майданчиках цікаво і малюкам, і дорослим.

3. 2. Випишіть у різні стовпчики іменники, ужиті в однині й у множині.

3. 3. Поясни правопис підкреслених слів.

Дізнайся більше про незвичайні дитячі майданчики. Підготуй розповідь про них.

Створи проєкт дитячого майданчика, про який ти мрієш.

4. Прочитай. Спиши текст, дописуючи закінчення іменників.

У новий будинок переїхали жити дівчинк Оlesia, її братик Данилко і Славко, а також тат й мам . Нове житл просторе й гарне. У кожного з дітей є окрема кімнат . Усі розкладають свої речі. Оленка ставить на полиц книжк . Хлопчик дістають із коробок іграшк .

Досліджуємо іменники, що вживаються лише в однині або лише у множині

1. Прочитай повідомлення Кіберика. Про що в ньому йдеться? Випиши приклади, які навів Кіберик.

В українській мові є іменники які, хоч і означають багато предметів, але вживаються лише **в однині**. Це іменники середнього роду: **листя, пшоно, зерно, молоко, волосся, колосся, вугілля, золото, срібло, здоров'я, щастя, небо**; чоловічого роду: **одяг, цукор, Київ, Дніпро**; жіночого роду: **краса, нафта**. І навпаки, є іменники, які називають **один** предмет, але завжди вживаються **у множині**. Це: **двері, ножиці, штани, сани, ковзани**. Такі іменники не мають роду.

2. 1. Прочитай текст. Яка картина природи змальована?

Осінь. Уже опало листя з дерев. З неба часто сіється дощ. Моє волосся й одяг намокли від нього. Удома я швидко знімаю мокру куртку і штани, щоб просушити.

2. 2. Визнач число підкреслених іменників. Чи можна їх змінити за зразком «один – багато»?

3. Прочитай речення, яке склав Санду. Чи можеш ти назвати кількість футболок і джинсів, які сушилися? Чи багато їх було? Яка найменша кількість футболок і джинсів могла сушитися?

На шнурку сушилися футболки і джинси.

4. 1. Прочитай і спиши рядки з вірша Анатолія Костецького. Зазнач над іменниками їх рід.

Гарні друзі є в зими –
сани, лижі, ковзани.

4. 2. Чи усі іменники останнього рядка можна вжити в однині?

5. 1. Послухай уривок з вірша Володимира Коркіна.

5. 2. Що й кому потрібно для щастя? А що потрібно тобі, щоб бути щасливим(-ою)?

Часом для щастя багато не треба:
пілотові досить чистого неба,
шоферові – тільки б рівенька дорога,
пекарю – пахощі хліба м'якого.

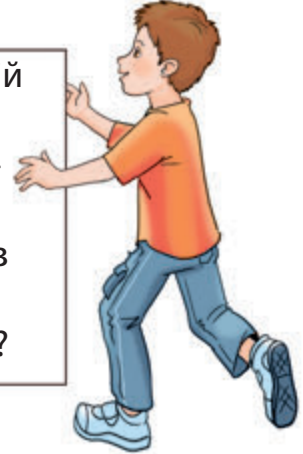
5. 3. Спиши вірш. Визнач і вкажи число виділених іменників. Які з них уживаємо тільки в однині, а який – лише у множині?

Спостерігаємо за відмінюванням іменників чоловічого й жіночого роду на **-а, -я**

1. 1. Прочитай запитання, які склали Санду й Марійка. На які з них ти можеш дати відповіді?

- ✓ Скільки відмінків є в українській мові?
- ✓ Який відмінок є початковою формою іменника?
- ✓ Який відмінок не вживається без прийменників?
- ✓ До якого відмінка немає запитань?

1. 2. Прочитай повідомлення Кіберика. Розкажи, як змінюються іменники у твоїй рідній мові. Чи поділяються вони на групи?

Іменників багато. Усі вони відмінюються по-різному. Щоб запам'ятати, як саме відмінюються іменники, їх поділяють на групи.

чол. р., жін. р. -а, -я сестра Микола Ілля	чол. р., серед. р. ☐ -о, -е, -я батько море знання	жін. р. ☐ ніч осінь + мати	серед. р. -а, -я лоша кошеня + ім'я
--	---	--	--

2. Прочитай. Які іменники відмінюються? Якого вони роду? Назви їх закінчення в називному відмінку. Простеж, як змінюються закінчення іменників.

Н. в. Це (хто? що?) Микола**а**, земля.
 Р. в. Іду (до кого? до чого?) до Микол**и**, до земл**і**.
 Д. в. Дякую (кому? чому?) Микол**і**, земл**і**.
 З. в. Бачу (кого? що?) Микол**у**, земл**ю**.
 О. в. Пишаюся (ким? чим?) Микол**ою**, земл**ею**.
 М. в. Тінь (на кому? на чому?) на Микол**і**, на земл**і**.
 К. в. Привіт, Микол**о**, земл**е**.

3. Утворіть і запишіть словосполучення. За потреби користуйтеся таблицею (вправа 2). Позначте закінчення іменників.

читати
вивчати
співати

(кого? що?)

мова
пісня
книжка

дарувати
допомагати
дякувати

(кому?
чому?)

сестра
Микита
бабуся

гратися
пишатися
дружити

з (ким?
чим?)

лялька
Юля
Ілля

4. Прочитай уривок із казки. Спиши, дописуючи закінчення в іменниках.

Подружився Журавель із Лисичк . Запросив він Лисичк в гості. Поставив перед Лисичк глечик із картопл . Спробувала Лисичк всунути голов в глечик, але не змогла. Розсердилася на Журавля й пішла додому.

5. Утвори словосполучення. Запиши за зразком.

Запрошую (кого?) ;
одягає (кого?) ;
дарують (кому?) ;
зустрічаємося (з ким?) ;
летить (над чим?) ;
стоїть (біля чого?) .

Довідка:

сестра, хата,
калина, Валя,
Микита,
дитина.

Зразок. Малює (що?) картину, ...

Досліджуємо іменники, ужиті в родовому і знахідному відмінках

1. 1. Послухай, а потім прочитай вірш Алли Свашенко. Чому засмутилася дівчинка?

У Марічки, у сестрички,
засмутилось кругле личко:
повернулася із річки,
а в косі немає стрічки!
Біля вільхи край дороги
не знайшла, втомила ноги.
Сльози бризнули в Марічки:
– Як же буду я без стрічки?

У кого ... ?
Звідки (з чого) ... ?
Немає чого ... ?
Де (біля чого) ... ?
Без чого ... ?

1. 2. Доповніть запитання до вірша. Запишіть два-три складених запитання. Зверніться з ними одне до одного й дайте відповіді рядками з вірша.

1. 3. Випиши підкреслені іменники. У якому відмінку вони вжиті? Підкресли прийменники, з якими вони вжиті.

2. Утвори й запиши якомога більше словосполучень з наведених слів. Підкресли слова, які вказують на місце або напрям дії.

іти
стояти
зупинитися

до
від
із
біля
(кого? чого?)

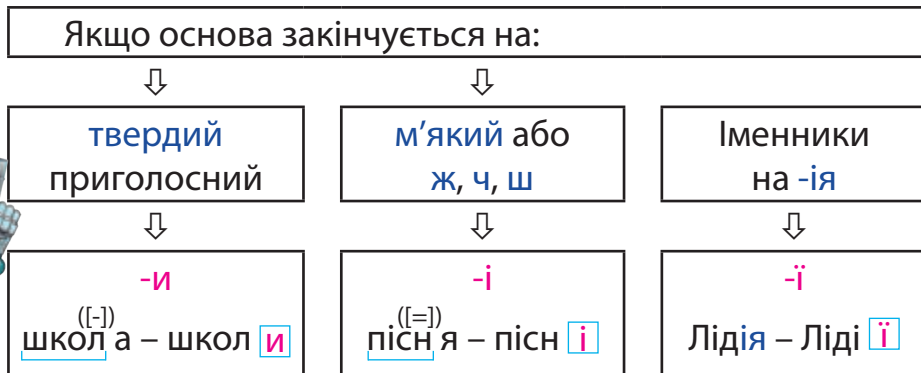
хата
бабуся

3. 1. Послухай розмову Санду й Марійки. Про який секрет розповіла дівчинка?

3. 2. Розкажи, на що потрібно звертати увагу, змінюючи іменники. Під час розповіді використовуй почуту інформацію і схему Кіберика.

4. 1. Склади й запиши речення. Познач закінчення іменників, які змінювалися.

Дитина плаче		води
Квітка <u>в'яне</u>	без	мама
Зайчик залишився	для	Тоня
Нове <u>плаття</u>	біля	Марія
Іванко сидить		хатка

4. 2. Поясни правопис підкреслених слів.

5. 1. Прочитай вірш Алли Свашенко. Чому Харитя не встигає до школи? Яку пораду їй даси?

Третьокласниця Харитя дуже любить говорити. Вранці забіжить до Ол [■] . А від Ол [■] мчить до Пол [■] , а від Пол [■] до Над [■] , від Над [■] – до Соф [■] ,	від Марус [■] – до Ганнус [■] , від Ганнус [■] – до Настус [■] . Буде в Зо [■] і в Наташ [■] . Мчить до Гал [■] , Вал [■] , Саш [■] , а від Саш [■] до Микол [■] ... Де ж їй встигнути до школ [■] !
---	---

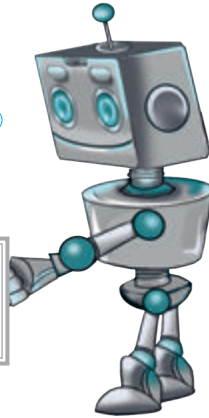
5. 2. Спиши вірш починаючи з четвертого рядка. Познач закінчення іменників. Підкресли прийменники.

6. 1. Спробуй дати відповідь на запитання Кіберика. Якщо відчуваєш труднощі, виконуй наступне завдання.

Чи залежить закінчення (форма) іменника від запитань, на які він відповідає?

Р. в.: нема (кого? чого?) ...
З. в.: бачу (кого? що?) ...

6. 2. Прочитай текст. Про кого й що саме в ньому розповідається?

Важко жити (без кого? без чого?) без родин , без сім' . Про все можна розпитати (у кого? у чого?) у тата й мам , дідуся й бабус . Вони не лише розкажуть, але й допоможуть розв'язати (кого? що?) задачу, дадуть (кого? що?) порад . А бабуся ще й заспіває (кого? що?) пісн .

6. 3. Спиши текст, дописуючи закінчення. Дай відповідь на запитання Кіберика (завдання 6. 1).

7. 1. Прочитай текст. До кого звертається автор? До чого закликає? Чому?

Любїть (...? ...?) книжку. Вона вчить нас шанувати (...? ...?) родину, сім'ю. А найбільше – поважати (...? ...?) тата й маму, дідуся й бабусю, братика й сестричку. Книжка вчить нас шанувати (...? ...?) людину.

7. 2. Випиши словосполучення за зразком. Познач закінчення іменників жіночого роду.

Зразок. Шанувати (кого? що?) родину; ... .

8. 1. Прочитайте й відгадайте загадки. Назвіть ознаки, за якими ви їх відгадали.

1. Ніс, як у свинк , та колючі щетинки. 2. Біля нашої бабус   сидить звір у кожусі, біля пічк   гріється, без водичк   миється. 3. Прийшла дівчина до хат , узялась хазяйнувати: вправно скрин   відімкнула, в жовтий одяг ліс вдягнула.

8. 2. Спиши загадки, додаючи потрібні закінчення.

Спостерігаємо за чергуванням приголосних під час уживання іменників у **давальному** й **місцевому** відмінках

1. 1. Прочитай і відгадай загадку. Що ти помітив(-ла), читаючи загадку?

1. 2. Послухай розмову Санду й Марійки. Що тобі було відомо раніше? Розкажи, які пояснення дала Марійка приятелю. За потреби користуйся таблицею Кіберика.

Біленька корзинка,
а дно – золотисте.
У корзинці – росинка
та сонечко чисте.

[г] → [з']	Ольга – (кому?) Ользі
[к] → [ц']	Миколка – (кому?) Миколці
[х] → [с']	муха – (на чому?) на мусі

2. 1. Прочитай вірш Оксани Тимощук. Розкажи, хто на чому гойдався.

Гойдалася бджілка на квіточці,
а листочок – на гілочці,
дощик – на павутінці,

сонечко – на хмаринці,
жабенятко – на осоці,
Соломія – на гойдалці!

2. 2. Спишіть. В іменниках, які відповідають на запитання **на чому?**, позначте закінчення, вкажіть їх відмінок. Підкресліть букви, що позначають приголосні звуки, які чергувалися.

3. Утвори словосполучення з наведених слів. Щоб не помилитися, став запитання від підкреслених слів до іменників.

кому? чому?

подарунок, подруга
радіти, книга
Ольга, дякувати

(на, по, у) кому? (на, по, у) чому?

у, чай, склянка
бігти, стежка, по
стеблинка, на, комаха

4. 1. Послухай вірш Галини Малик і скажи, що переплутав хлопчик.

ПЕРЕПЛУТАНКА

Геть усе, усе на світі
переплутав хлопчик Вітя.
Каже: – Діти вчаться в полі,
а комбайн працює в (школа).
Всіх людей стрижуть в (лікарня),
а лікують в (перукарня).
Ми книжки берем в (аптека),
ліки – у (бібліотека).
От який Вітьок дивак!
Ти ж бо знаєш – це не так!

4. 2. Прочитай вірш, «розплутуючи» його. Іменники, що в дужках, змінюй за питаннями **у (в) чому? де?**

4. 3. Випиши іменники, в яких чергуються приголосні.

5. З наведених слів утвори й запиши словосполучення. В іменниках, що змінювалися, підкресли букви, які позначають приголосні, що чергувалися. Познач закінчення.

рибка		коробка
подарунок		папка
мишка	у	річка
зошит	на	гілка
пташка		нірка

Досліджуємо іменники, ужиті в орудному відмінку

1. 1. Послухай текст Ярослава Павлюка. Про кого і про що розповідається в ньому?

ХАТКА, В ЯКІЙ НІХТО НЕ СПИТЬ

Над кімнатою хлопчика жив песик, який цілу ніч гавкав, і хлопчик не міг заснути.

Над песиком жила киця, яка цілу ніч нявчала, і песик не міг заснути.

Над кицею жила сіра мишка, яка цілу ніч гризла дірку в підлозі, і киця не могла заснути.

А **над** сірою **мишкою** був залізний дах, по якому щоночі бубонів дощик, і мишка не могла заснути.

Ось така це була хатка, в якій ніхто вночі не спав.

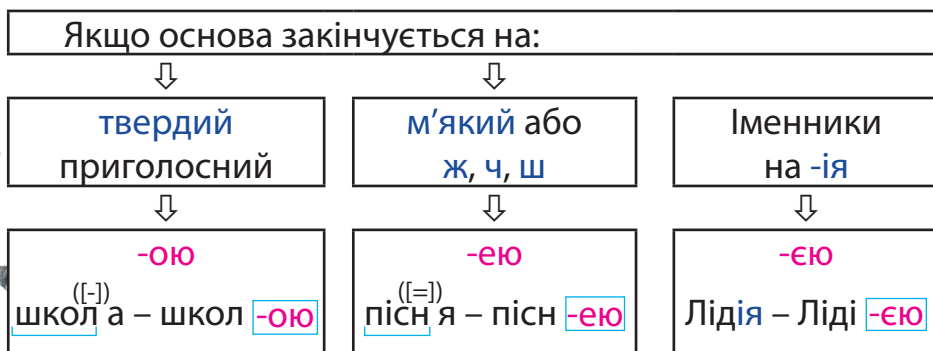
Бо: **над кімнатою** хлопчика жив песик... (і знову спочатку).

1. 2. Склади запитання за змістом тексту. Розпочинай питальні речення зі слів: **Хто ...? Де ...? Чому ...? Який ...? Що ...?** Запиши складені запитання.

1. 3. Прочитай і випиши виділені слова. До якого роду належать ці іменники? У якому відмінку вжиті? Поміркуй, чому у цих словах різні закінчення. Під час відповіді використовуй схему Кіберика.

2. Утвори словосполучення. Запиши їх, пропускаючи питання. Познач закінчення іменників.

мандрую
весело
пригощаю
вітаю
летить

(з, над) ким?
(з, над) чим?

з
над

пісня
груша
Надія
хата
сестра

3. 1. Розглянь малюнок, дай короткі відповіді на запитання. Запиши їх. Познач закінчення іменників. Підкресли прийменники, з якими вжиті іменники.

Олена

Ілля

Ауріка

Юля

Микита

З ким вітається Олена?
Між ким стоїть Ілля?
З ким розмовляє Микита?
Перед ким стоїть Ауріка?
За ким стоїть Юля?

3. 2. Складіть подібні запитання про те, хто з ким (перед ким, за ким) сидить, дружить у вашому класі. Зверніться з ними одне до одного й дайте відповіді.

4. З наведених слів утвори й запиши словосполучення. В іменниках, що змінювалися, підкресли букви, які позначають приголосні, що чергувалися. Познач закінчення.

дружити		задача
міркувати	з	шафа
знайти	над	Софія
летіти	під	Микола
розмовляти		вулиця

Спостерігаємо за відмінюванням іменників чоловічого роду з нульовим закінченням та -о й середнього роду на -о, -е, -я

1. 1. Послухай розмову Санду й Марійки. Про що хлопчик запитав подругу? Яку відповідь отримав?

1. 2. Прочитай таблицю. Які іменники відмінюються? До якого роду вони належать? Назви їх закінчення в називному відмінку. Зверни увагу на кінцевий приголосний основи. Простеж, як змінюються закінчення іменників.

Н. в.	Це (хто? що?) батько, дідусь ☐ .
Р. в.	Іду (до кого? до чого?) до батька, до дідуся.
Д. в.	Дякую (кому? чому?) батькові(-у), дідусеві(-ю).
З. в.	Бачу (кого? що?) батька, дідуся.
О. в.	Пишаюся (ким? чим?) батьком, дідусем.
М. в.	Костюм (на кому? на чому?) на батькові(-у), на дідусеві(-ю).
К. в.	Добрий день, батьку, дідусяю.

1. 3. Користуючись таблицею, усно провідмініайте іменники **брат** та **учень**.

2. 1. Прочитай текст. Досліди, як змінюються іменники чоловічого роду, основа яких закінчується на -й.

Мій дядько Сергій працює шофером. Я з нетерпінням чекаю дядька Сергія з мандрівок. Він привозить мені сюрпризи

і подарунки. Я дякую дядькові Сергієві. Хоч я не часто його бачу, але дуже пишаюся дядьком Сергієм.

2. 2. Користуючись текстом, доповни й запиши словосполучення.

Працює (хто?) .

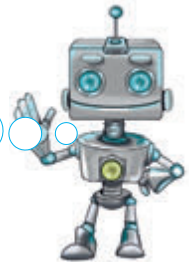
Чекаю (кого?) .

Дякую (кому?) .

Пишаюся (ким?) .

Іменники чоловічого роду – назви істот у давальному і місцевому відмінках можуть мати закінчення **-ові, -еві, -єві** та **-у, -ю**.
Іменники, що є неістотами, у місцевому відмінку мають закінчення **-і, -ї, -у, -ю**.

3. 1. Прочитай вірш Федора Петрова. Про кого розповідається у вірші? Що сталося з дітьми? Хто їм допоміг?

Леся, Лесик і Онися
заблудилися у лісі.
Та якраз дідусь Онисим
у село вертався лісом.
І Онисим вивів з лісу
Лесю, Лесика й Онисю.

3. 2. За змістом вірша утвори словосполучення, добираючи до дієслів іменники. Запиши. Познач закінчення іменників.

Заблудилися (у чому? де?) у .

Зустріли (кого?) .

Зраділи (кому?) .

Вертався (чим? кудюю?) .

Вертався (куди? у що?) у .

Вивів (з чого?) з .

Повернулися (з ким?) з .

4. Користуючись таблицею (завдання 1. 2), зміни за відмінками словосполучення **приятель Аурел**. Запиши, познач закінчення іменників.

5. 1. Прочитайте таблицю й дослідіть, як змінюються іменники. До якого роду вони належать? Які закінчення мають у називному відмінку? Який у них кінцевий приголосний основи?

Н. в. Це (**хто? що?**) місто, сонце.
Р. в. Біжу (**до кого? до чого?**) до міста, до сонця.
Д. в. Завдячую (**кому? чому?**) місту, сонцю.
З. в. Бачу (**кого? що?**) місто, сонце.
О. в. Милуюся (**ким? чим?**) містом, сонцем.
М. в. Добре (**у / на кому? у / на чому?**) у місті, на сонці.
К. в. Люблю тебе, місто, сонце.

5. 2. За наведеним зразком провідніть іменники **село** та **небо**.

6. 1. Прочитай текст. Про що в ньому розповідається?

На півдні України є море. Для мене немає моря, кращого за це. Я надзвичайно рада морю. Коли я бачу море, високі гори над ним, я задоволена морем і небом, і чистим повітрям. Я щаслива, що живу біля моря. Як гарно на морі!

6. 2. Випиши за зразком різні форми іменника **море** разом зі словами, з якими він пов'язаний. Познач закінчення іменника.

Зразок: Є (що?) сонц **е**, ... ,

6. 3. Усно зміни іменник **поле**, підставляючи його у вписані словосполучення замість слова **море**.

7. Прочитай і запам'ятай повідомлення Кіберика. Досліди, які закінчення мають іменники на **-я** в інших відмінках: провідніть одне з наведених у таблиці слів.

милуюся (**чим?**)

ЖИТТЯМ

ЛИСТЯМ

КОЛОССЯМ

ПРОМІННЯМ

8. Діти прочитали вірш Миколи Сингаївського й заперечалися. Санду каже, що виділені іменники вжито в називному відмінку, а Марійка наполягає, що в знахідному. А ти як вважаєш?

Фарби я взяв –
намалював:
дятлові – **ліс**,
ластівці – **небо**,
рибам – **озерце**,
для всіх – моє **серце**.

9. Запиши речення, змінюючи іменники, що в дужках.

1. Це книжка мого (брат). 2. Миколка приготував подарунок (дідусь). 3. Олег поспішав на зустріч із (Юрій). 4. Ми приїхали в гості до (дядько Георгій). 5. Маринка повертається з (озеро). 6. Драгош пишається (знання) української мови.

Досліджуємо іменники чоловічого й середнього роду, ужиті в **родовому** відмінку

1. 1. Прочитай текст. Про що в ньому розповідається?

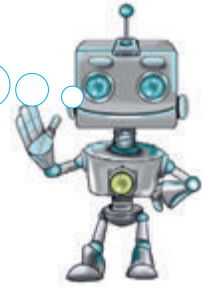
Виходжу **з дому** і йду **до парку**. **З неба** сіються краплі **дощу**. Не видно **сонця**. Вітер струшує листя зі старого **клена**. **Біля дуба** шарудить листям їжачок. Гарно в парку восени!

1. 2. Доследи виділені іменники: до яких родів вони належать? У яких відмінках ужиті?

1. 3. Виділені іменники розподіли й запиши окремо, які чоловічого роду, а які – середнього. Познач закінчення.

1. 4. Прочитай повідомлення Кіберика. Підтвердь або запереч його, використовуючи записані слова.

Іменники середнього роду на **-о, -е** в родовому відмінку **завжди** мають закінчення **-а, -я**, а іменники чоловічого роду з нульовим закінченням – закінчення **-а, -я, -у, -ю**.

2. Щоб дізнатися, які іменники чоловічого роду в родовому відмінку матимуть закінчення **-а, -я, а які – **-у, -ю**, скористайся пам'яткою, яку підготували Санду й Марійка. Прочитай її, спробуй запам'ятати.**

Іменники чоловічого роду з **нульовим** закінченням у родовому відмінку мають закінчення:

-а, -я,

якщо вони називають:

- імена (Юрія, Гната);
- осіб (хлопця, сина);
- професії (шофера, пекаря);
- міст та сіл (Києва, Львова);
- транспорт (літака, корабля);
- вироби з борошна (батона, бублика);
- дерева (дуба, клена);
- тварин (вовка, зайця).

-у, -ю

якщо вони називають:

- явища природи (дощу, вітру);
- продукти харчування (борщу, киселю);
- будови та їх частини (будинку, ганку);
- почуття (сміху, жалю);
- назви краю (Криму, Донбасу), а також іменники степу, лісу, гаю.

3. Утвори й запиши словосполучення, використовуючи слова з довідки. Познач закінчення іменників. Доведи правильність свого запису.

Чекати (кого?)

Захотіти (чого?)

Довідка:

водій, дощ,
мед, автобус,
страх, хліб.

Шматок (чого?) .

Сховатися від (від чого?) .

Зайти до (до чого?) .

Заплакати від (від чого?) .

4. 1. Послухай вірш Анатолія Камінчука. На чому й куди їдуть тварини?

4. 2. Розглянь малюнки і скажи, кого немає в автобусі. Запиши свою відповідь за таким початком:

В автобусі немає ліса, ... ,

5. Утвори й запиши словосполучення з наведених слів. Познач закінчення іменників.

стояти	до	брат
іти	біля	каштан
поспішати	з	Ужгород
приїхати	від	сніг
сховатися		син

Спостерігаємо за чергуванням і випаданням голосних під час відмінювання іменників чоловічого роду

1. 1. Пригадай, що ти знаєш про чергування голосних під час змінювання іменників за числами.

1. 2. Прочитай таблицю. У яких відмінках вжиті іменники? Зроби висновок: які голосні чергуються під час відмінювання іменників.

Чергуються голосні:	
[i] → [e]	[i] → [o]
папір – нема (чого?) паперу кисіль – нема (чого?) киселю	вечір – чекати (чого?) вечора ніж – нема (чого?) ножа

1. 3. Утвори словосполучення й запиши за зразком. Підкресли букви, що позначають голосні, які чергуються.

- Побачити .
- Стояти біля .
- Зустрічати .
- Шукати .
- Казка про .

Довідка:

лебідь,
гість,
стіл, кіт,
ведмідь.

Зразок. Рік – не вистачає року.

2. 1. Простеж за таблицею: у яких відмінках ужиті іменники? Які голосні випадають під час відмінювання іменників?

Голосні [o], [e] випадають:	
[o] → [ ] ↓	[e] → [ ] ↓
будино к → біля будинку ган к → до ганку	хлоп е ць → до хлопця пер е ць → без перцю

2. 2. Запиши словосполучення, змінюючи іменники, що в дужках, за питаннями.

Стояти біля (біля кого? біля чого?) (стілець), малювати (кого? що?) (журавель), наздоганяти (кого? що?) (хлопець), йти до (до кого? до чого?) (будино**к**), прихід (кого? чого?) (грудень).

Київ – ... з Києва; ... до Києва.
Львів – ... зі Львова; ... біля Львова.

3. Доповни речення словами – назвами міст з таблиці Кіберика. Запиши їх.

Увечері поїзд виїхав з _____ і вранці прибув до _____. У _____ багато пам'ятників. Це дуже цікаве місто.

4. 1. Прочитай текст, змінюючи закінчення іменників, що в дужках. Спиши текст, розкриваючи дужки. Букви, що позначають звуки, які чергуються, підкресли.

Повітряний змія лежав на (стіл). Змія виготовили з синього (папір). Іванко й Олеся взяли змія, вийшли з (дім) і пішли в поле запускати його. Змія затріпотів від (вітер) і піднявся високо в небо.

4. 2. Розглянь малюнок і розкажи, що робили діти. Під час розповіді використовуй слова з тексту.

5. Прочитай словосполучення, змінюючи іменники, що в дужках. Запиши словосполучення.

Шматок (пиріг), чекати (гість), сад біля (будинок), салат з (огірок), ховатися від (вітер), половина (день), початок (січень), немає (кінь).

Досліджуємо іменники чоловічого й середнього роду, ужиті в **давальному** й **місцевому** відмінках

1. 1. Прочитай текст. До чого готувалися діти? Кому та які завдання дав учитель? Випиши імена дітей, які отримали завдання. Познач закінчення у цих словах.

У класі готувалися до свята. Учитель дав хлопчикам завдання: Віорелові й Маркові – прикрасити залу, Юліану і Степану – підписати листівки, Василеві й Петрусеві – розставити стільці для глядачів, а Тимофієві й Андрієві – приготувати завдання для конкурсів.

1. 2. Санду й Марійка теж виконували завдання. Прочитай, що вони вирішили зробити. Допоможи їм: доповни таблицю прикладами.

Ого!.. Як багато закінчень! І всі різні. Як же їх запам'ятати?

Зробімо таблицю: вона допоможе запам'ятати, які закінчення можуть мати іменники чоловічого роду в давальному й місцевому відмінках.

основа закінчується на:	закінчення:	
↓	↓	
[-]	-у, -ові	Максим – Максиму, [ ] .
[=]	-ю, -еві	[ ] – Івасю, Івасеві.
[ж], [ч], [ш]	-у, -еві	Тиміш – [ ], Тимошеві.
[й]	-ю, -єві	[ ] – [ ], [ ] .

2. Зміни закінчення іменників, що в дужках. Запиши словосполучення. Доведи, що не помиляєшся. За потреби користуйся таблицею (завдання 1. 1).

кому?
 завдання (син)
 відповідь (батько)
 подарунок (Олесь)

кому?
 розповісти (товариш)
 зрадіти (дідусь)
 допомогти (Сергій)

3. Поєднай наведені іменники з дієсловом **дякувати**. Запиши утворені словосполучення, познач закінчення іменників.

дякувати кому?

приятель
 брат
 Олексій
 учитель
 Кіберик
 Юрій

-у	-ові
-ю	-еві
	-єві

4. Прочитай словосполучення, змінюючи іменники, що в дужках. Запиши словосполучення.

Сказати (Василь), розповісти (дядько), подякувати (водій), зрадіти (Тарас), подарувати (товариш), відповісти (вчитель).

Спостерігаємо за чергуванням приголосних звуків під час змінювання іменників чоловічого й середнього роду

1. 1. Прочитай таблицю, що ліворуч. Пригадай, що ти пам'ятаєш про чергування приголосних під час відмінювання іменників жіночого й чоловічого роду на **-а, -я**. Які саме звуки чергуються? У яких відмінках в іменниках чергуються голосні?

подру**га** – подру**зі**
короб**ка** – у короб**ці**
кома**ха** – на кома**сі**

пир**іг** – у пироз**і**
уро**к** – на уро**ці**
повер**х** – на повер**сі**

1. 2. Прочитай таблицю, що праворуч. Розкажи, які зміни відбуваються під час відмінювання іменників чоловічого роду з **нульовим** закінченням і на **-о** та середнього роду на **-о, -е**. Зроби висновок про це.

1. 3. Інформацію про чергування приголосних під час змінювання іменників чоловічого роду з **нульовим** закінченням і на **-о** та середнього роду на **-о, -е** передай у формі таблиці або схеми.

2. 1. Утвори словосполучення. Запиши їх. Підкресли букви, що позначають приголосні звуки, які чергуються.

стоїть		горох
виріс	на	поріг
дзвенить	у	вухо
лежить		бік

пор**іг** – на пороз**і**
б**ік** – на бо**ці**

2. 2. Які зміни ти помітив(-ла) під час відмінювання слів **поріг, бік**? Під час відповіді користуйся таблицею.

3. 1. Прочитай речення, змінюючи іменники, що в дужках.

1. У (луг) пасеться череда корів. 2. Денис живе на п'ятому (поверх). 3. Діти граються на (берег) річки. 4. Зустрінемося за годину на (ріг).

3. 2. Запиши речення, розкриваючи дужки. Підкресли букви, що позначають звуки, які чергувалися.

3. 3. Поясни правопис підкресленого слова.

4. Доповни речення словами з довідки, уживаючи їх у відповідних відмінках. Запиши доповнені речення.

- На стояла бабуса.
У солодка начинка.
На ми читали казку.
На була велика дірка.
У цьому я стану відмінником.

Довідка:

урок, поріг,
кожух, рік,
пиріг.

Уживаємо іменники чоловічого й середнього роду в орудному відмінку

1. 1. Прочитай вірш. Випиши іменники, що відповідають на питання **чим? з ким?** Познач у них закінчення. До яких родів належать виписані слова? У якому відмінку вжиті?

Трактор в полі землю оре,
корабель мандрує морем,
квітне сонечком ромашка,
лист обстежує мурашка.

Кіт Мурко мишей полює,
Люба з Юрієм малюють,
Таня з Петриком мандрують,
Галя з Івасем будують.

1. 2. Поміркуй, чому у виписаних словах різні закінчення. Від чого це залежить?

2. 1. Прочитай вірш Оксани Кротюк. З ким, на думку авторки, добре жити й що робити? У чому ти погоджуєшся з нею?

Як то добре в світі жити:
тата з мамою любити,
з бабцею садити квіти,

рибу з дідусем ловити,
з малим песиком гуляти
і сестричку забавляти.

2. 2. Спиши вірш. Познач закінчення іменників чоловічого роду, які вжиті в орудному відмінку.

3. 1. Прочитай словосполучення, змінюючи іменники, що в дужках. Звертай увагу на кінцевий приголосний основи.

Зустрітися з (брат), користуватися (пенал), їхати (велосипед), мандрувати (край), пишатися (дідусь), дружити з (Сергій), говорити з (товариш).

3. 2. Запиши утворені словосполучення. Познач закінчення іменників. Поясни, чому вони різні.

4. 1. Прочитай вірш, змінюючи за змістом слова, що в дужках.

Випав сніг, випав сніг,
а на ньому слід від ніг –
і від (котик) малого,
і від (песик) рудого,
і (горобчик) прудкого,
що стрибає під (кущ).

І по білому сніжку
ми гуляємо в садку
разом з (котик) маленьким,
разом з (песик) руденьким
і (горобчик) сіреньким,
що стрибає під (кущ).

4. 2. Про що розповідається у вірші? Розкажи, хто гуляє в садку. Від кого лишилися сліди на снігу? З ким гуляють діти?

4. 3. Спиши ту частину вірша, що праворуч, розкриваючи дужки. Познач закінчення іменників, що змінювалися. Підкресли прийменники, з якими вони вжиті.

5. Доповни речення словами з довідки, уживаючи їх в орудному відмінку. Запиши доповнені речення.

Тітка Марія пригощала нас [ ].
Тарас милувався ясним [ ].
Над [ ] літали пташки.
[ ] бігла лисичка.
За [ ] шумів дощ.
Я сидів під [ ].

Довідка:

небо, вікно,
поле, борщ,
гай, дерево.

6. 1. Прочитай слова і словосполучення. Простеж, яке закінчення мають іменники середнього роду на -я в орудному відмінку.

Почуття – сповнений (чим?) почуттям щастя.
Знання – пишатися (чим?) знанням.
Колосся – милуватися (чим?) колоссям.
Ластовиння – обличчя вкрите (чим?) ластовинням.

6. 2. Спиши словосполучення. Познач закінчення іменників.

7. Прочитай і спиши речення. Підкресли іменники, ужиті в орудному відмінку. Познач їх закінчення.

1. Мама милується обличчям донечки.
2. Вітер бавився волоссям дівчинки.
3. Дідусь тішився золотим колоссям пшениці.
4. Навесні всі дерева вкриваються зеленим листям.

8. 1. Прочитай речення, змінюючи іменники, що в дужках.

1. Сергійко швидко впорався з домашнім (завдання).
2. Дівчинка захопилася (читання) книжки.
3. Між (гілля) калини соловейко звив гніздо.
4. Я насолоджувався (сонце) і морським (повітря).
5. Поділися (щастя) з (друг).

8. 2. Запиши речення, розкриваючи дужки. Познач закінчення іменників, які змінювалися.

Спостерігаємо за відмінюванням іменників жіночого роду з нульовим закінченням та іменника **мати**

1. 1. Прочитайте іменники. Яка ознака їх об'єднує? Поміркуйте, за якою ознакою їх можна поділити на дві групи.

Вітер, ніч, осінь, радість, клен, брат, піч, сіль, дід.

1. 2. Випишіть іменники жіночого роду. Позначте закінчення. Простежте за таблицею, як відмінюються такі іменники.

Н. в.	Це (хто? що?) осінь□, річ□, мати.
Р. в.	Нема (кого? чого?) осені, речі, матері.
Д. в.	Вдячна (кому? чому?) осені, речі, матері.
З. в.	Бачу (кого? що?) осінь□, річ□, матір□.
О. в.	Милуюся (ким? чим?) осінню, річчю, матір'ю.
М. в.	Існую (у кому? у чому?) в осені, в речі, у матері.
К. в.	Вітаю тебе, осене, рече, мати.

1. 3. Змініть за відмінками один з вписаних іменників (на вибір), користуючись таблицею.

1. 4. Які зміни (явища) ти помітив(-ла) під час відмінювання іменників?

2. 1. Прочитай вірш Алли Свашенко про чергування голосних. Запам'ятай, коли це відбувається.

Коли **-i** кінчає слово,
[e] чи **[o]** завжди готові
[i] в основі замінить
і за нього послужить.

Порівняй: **піч** – в **печі**, до **печі**,
річ – слово сказане до **речі**,
сіль – то **солі**,
злість – то **злості**...

Але є такі слова,
в яких зміни не бува:
мідь – то **міді**, **тінь** – то **тіні**.
січ – то **січі**, **лінь** – то **ліні**.

2. 2. Випиши приклади, наведені у вірші.

2. 3. Перевір, як ти запам'ятав(-ла) інформацію – дай відповіді на запитання Кіберика.

- У яких відмінках іменники жіночого роду з нульовим закінченням змінюють його на закінчення **-і**?
- Які голосні звуки чергуються під час відмінювання іменників?
- Назви іменники, в яких не відбувається чергування голосних.

3. Прочитайте. Поміркуйте, чи відбувається чергування голосних в іменниках.

До пізньої ос ні, не вистачає хоробр сті, ховатися в т ні,
зустрічати з рад стю.

4. Прочитай і запиши словосполучення, змінюючи іменники, що в дужках. У яких словах не відбувається чергування?

Зварити без (сіль), розпалити в (піч), затанцювати від (радість), повернутися з (подорож), викувати з (мідь).

Вправляємось у правописі іменників жіночого роду з нульовим закінченням та іменника **мати** в орудному відмінку

1. 1. Прочитай речення. Зверни увагу на особливість вимови виділених слів. Як це позначено на письмі?

1. В українського народу є гарний звичай зустрічати гостей з хлібом і **сіллю**. 2. Дрова лежали під **піччю**. 3. Діти були захоплені **подорожжю** по Україні. Вони ділилися своєю радістю з батьками.

1. 2. Спиши речення. У виділених іменниках познач закінчення. Визнач, у якому відмінку вони вжиті. Зроби висновок про правопис таких іменників в орудному відмінку.

1. 3. Прочитай повідомлення Кіберика – перевір правильність свого висновку.

В іменниках жіночого роду з нульовим закінченням в орудному відмінку перед закінченням **-ю** приголосні подовжуються. Подовження не відбувається, якщо в кінці основи два різні приголосні:
Керч – Керчю, злість – злістю.

2. 1. Прочитай і спиши. Підкресли іменники, ужиті в орудному відмінку. Поясни правопис цих слів.

Я пишаюся своєю матір'ю.
Щодня з любов'ю дивлюся на неї.

мати[рйу]
любо[вйу]

2. 2. Розкажи про свою матір: назви її ім'я. Чи часто ти з нею розмовляєш і про що? Які справи ви робите разом? Розкажи про своє ставлення до матері.

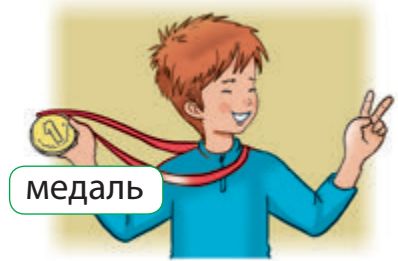

3. 1. Утвори словосполучення з наведених слів. Запиши їх. Познач закінчення іменників.

нагородити
іти
пишатися
дивитися
милуватися

з

гордість
любов
молодь
ніч
медаль

3. 2. Поясни, чому правопис цих іменників різний. Доведи правильність свого запису.

4. 1. Утвори словосполучення з наведених слів. Запиши їх.

Виконати, з, честь; зустрічати, з, хліб, і, сіль; відзначатися, хоробрість; пишатися, молодь; розмовляти, з, матір.

4. 2. З підкресленими словами склади й запиши речення.

Відмінюємо іменники середнього роду – назви маленьких істот та іменник ім'я

1. 1. Прочитай текст. Назви дійових осіб. Чиї вони діти?

Гусеня Попелястик і курча Кульбабка були друзями. До них часто приєднувалися цуценя Гавчик та кошеня Мурчик. Коли друзі гралися, цуценя Гавчик охороняло їх.

1. 2. Випиши з тексту іменники – назви малих істот та їх клички. Поясни вживання великої букви.

2. 1. Прочитай таблицю. Простеж, як відмінюються іменники – назви малих істот.

Н. в.	Є (хто? що?) лош а , тел я .
Р. в.	Нема (кого? чого?) лошат и , тел яти .
Д. в.	Сіно (кому? чому?) лошат і , тел яті .
З. в.	Бачу (кого? що?) лош а , тел я .
О. в.	Милуюся (ким? чим?) лош ам , тел ям .
М. в.	Дзвіночок (на кому? на чому?) на лошат і , на тел яті .
К. в.	Яке ти кумедне, лош а , тел я .

2. 2. Користуючись таблицею, змініть за відмінками іменники індича та цуценя. Запишіть у зошити.

3. Прочитай вірш Алли Свашенко. Випиши всі форми іменника курча.

Біга квочка у дворі
і сокоче діворі:
– Де курча? Нема курчати!
Вже пора всім дітям спати!
Мені клопоти з курчам.
Зараз я вам їсти дам,

потім побіжу до хати
неслухняного шукати.
Де ж сховатися курчати?
Чи в сараї, чи у хаті?
Аж на вулиці синочка
відшукала мама-квочка.

4. 1. Послухай вірш Алли Свашенко. Чи був хлопчик уважним? Обґрунтуй свою думку.

ПОСТАРАВСЯ...

Тато, їдучи в гостину,
наказав своєму сину:
– Грицю, ти не байдикуй,
всю худобу нагодуй.
Не забудь, кому що дати,
коли кого годувати.
– Тату, все мені відомо.
Залишився Гриць удома.

Дав сінця він (порося),
вишеньок приніс (теля),
(гусеня) – молока,
(кошеня) – огірка.
Для маленького (лоша)
каву здумав готувати.
(Цуценя) дав пшона...
Тільки що за дивина!

Гриць стомився, рад би сісти,
а ніхто не хоче їсти.

4. 2. Спиши, розкриваючи дужки, ту частину вірша, що праворуч. Познач закінчення іменників – назв малих істот.

5. 1. Прочитай таблицю. Простеж, як відмінюється іменник **ім'я**.

Н. в.	Є (хто? що?) ім'я.
Р. в.	Нема (кого? чого?) імені.
Д. в.	Завдяки (кому? чому?) імені.
З. в.	Дати (кого? що?) ім'я.
О. в.	Пишаюся (ким? чим?) ім'ям.
М. в.	У моєму (у кому? у чому?) імені.

Чи знаєш ти, чому тебе назвали саме цим ім'ям? Чи відомо тобі, що воно означає? Більшість сучасних імен прийшли до нас з давніх часів, з Греції та Риму. Кожне має свою історію і щось означає. Наприклад, **Василь** значить **царський**, **Галина** – **спокійна**, **Катерина** – **чиста**, **Макар** – **щасливий**, **Сергій** – **шанований**.

5. 2. Доповни словосполучення, додаючи іменник **ім'я** у різних формах.

Назвати (що?) , пишатися (чим?) , у твоєму (у чому?) , походить від (від чого?) . Назвати вулицю (чим?) поета.

Підготуй проєкт «Про що розкажуть наші імена». У ньому можеш висвітлити інформацію про те, що означає твоє ім'я, імена твоїх друзів чи рідних. Або ж – про незвичайні імена та історії їх виникнення.

Спостерігаємо за зміною закінчень іменників у множині

1. 1. Прочитай вірш Тамари Коломієць. Про кого в ньому розповідається?

Два веселі їжаки
накололи на голки
всі листки і сказали:

– Ми – куці.
Золоті у нас
плащі на дощі.

1. 2. Спиши вірш. Визнач число іменників. Познач їх закінчення.

 2. 1. Прочитай таблицю. Простеж, як відмінюються іменники у множині.

Н. в.	Є (хто? що?) калини, ліси, озера.
Р. в.	Нема (кого? чого?) калин□, лісів, озер□.
Д. в.	Завдячую (кому? чому?) калинам, лісам, озерам.
З. в.	Бачу (кого? що?) калини, ліси, озера.
О. в.	Милуюся (ким? чим?) калинами, лісами, озерами.
М. в.	Туман (на кому? на чому?) на калинах, на лісах, на озерах.

 2. 2. Користуючись таблицею, дайте відповіді на запитання Кіберика.

- У якому відмінку у множині іменники середнього роду на **-о**, **-е**, **-я** мають нульове закінчення? Доведи: зміні іменник **вікно**.
- Яке закінчення мають іменники жіночого й чоловічого роду на **-а**, **-я** у множині в родовому відмінку? Доведи: зміні іменник **земля**.
- Яке закінчення мають іменники жіночого й чоловічого роду на **-а**, **-я** у множині у знахідному відмінку? Перевір: зміні іменник **лелека**.
- Яке закінчення мають іменники чоловічого роду з нульовим закінченням та на **-о** у множині в родовому відмінку? Доведи: зміні іменник **хліб**.
- Чи важливо під час відмінювання іменників у множині враховувати кінцевий приголосний основи? З'ясуй: зміні іменники **сестра**, **бабуся**.

3. 1. Прочитай текст, змінюючи іменники, що в дужках. Про що розповідається в тексті?

Сонячний промінець заглянув у вікно, ковзнув по (парти), по (стіни), затримався на (книжки) і (зошити). У класі посвітлішало. По (обличчя) (учні) пробігли усмішки.

3. 2. Добери до тексту заголовок. Запиши заголовок і текст, змінюючи іменники, що в дужках.

4. 1. Прочитай вірш, змінюючи іменники, що в дужках, за змістом (став питання у чому? по чому?).

Українці кажуть так:
«Живемо ми у (міста),
(селища) і (села).

А ходимо по (ліси),
по (дороги) і (луги),
по (поля) веселих».

4. 2. Вивчи вірш і запиши з пам'яті. Познач закінчення іменників, що змінювалися. У якому відмінку вони вжиті?

ПРИКМЕТНИК

Розпізнаємо прикметники, спостерігаємо за їх роллю в мовленні

1. 1. Послухай вірш Лесі Лужецької. Пригадай, що ти знаєш про прикметник. Ознаки якої частини мови він називає?

Усі ознаки називає
прикметник як частина мови,
і жодної не обминають
слова ці, справді, пречудові:
земля – ласкава, любя, рідна,
а сонце – щире, золоте,
а небо – лагідне, погідне,
життя – прекрасне, дороге.
А очі в мамі – добрі, ніжні,
а голос – чистий і дзвінкий,

а руки – теплі і надійні,
а погляд – сонячний, ясний.

1. 2. Розкажи, які слова (прикметники) використала поетеса, щоб розповісти про **землю, сонце, небо, життя, маму**. Зачитай їх разом з іменниками.

1. 3. У якому значенні – прямому чи переносному – ужито прикметники у словосполученнях **сонце золоте, погляд сонячний**. Поясни, як ти розумієш їх значення.

1. 4. Випиши з вірша уривок, в якому розповідається **про маму**. Підкресли іменники прямою лінією _____, а прикметники – хвилястою ~~~~~ . Познач закінчення підкреслених слів.

1. 5. Поміркуй, чи можна за закінченням визначити, якого роду й числа прикметник. Що допоможе не помилитися?

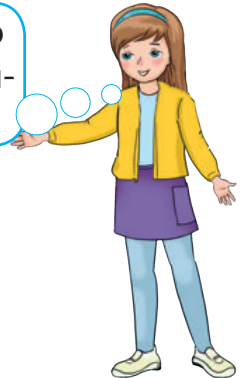

2. 1. Прочитай розмову Марійки й Санду. Перевір, чи не помиляються діти, використавши запис до попередньої вправи.

Санду, ти пам'ятаєш, що прикметники **завжди** пов'язані з іменниками?

Так! Тому ми вживаємо прикметники у тому ж роді, відмінку й числі, що й іменники, ознаку яких вони називають.

2. 2. На основі наведеного діалогу зроби висновок про зв'язок прикметників з іменниками.

3. 1. Прочитай словосполучення. Визнач рід і число іменників і вжитих з ними прикметників.

Срібна зірка, білий сніг, яскраве сонце, осіннє небо, рідний край, зелена ялинка, вірні друзі, синій м'яч.

3. 2. Спиши словосполучення. Познач закінчення іменників і прикметників. Якщо відчуваєш труднощі, скористайся інформацією Кіберика, наведеною на наступній сторінці.

Родові закінчення прикметників залежать від кінцевого приголосного основи.

Основа закінчується на:	чол. рід	жін. рід	серед. рід
[-]	-ий	-а	-е
[=]	-ій	-я	-є

4. Утвори й запиши словосполучення. Познач закінчення прикметників.

лісов
 горіх
 ягода
 озеро

сонячн
 проміння
 погода
 день

5. Пограйтеся: одне називає іменник, а інше – добирає до нього прикметник. Наприклад: **море** – **глибоке**, **ліс** – **зимовий**. Продовжуйте гру, називаючи фрукти, овочі, дерева, тварин, одяг.

6. 1. Прочитай вірш Володимира Лучука. Про кого в ньому розповідається? Які ж вони? Як ти дізнався(-лась)?

6. 2. Поміркуй і розкажи, у яких джерелах можна знайти інформацію про цих пташок, їх зображення.

Червоні снігурі
стрибають по дворі.
В задумі чорний крук
присів на білий сук.
Синиці голубі
співають на вербі.

На зиму омелюх
пошив рудий кожух.
А горобець-дивак
вдягнув зелений фрак...
Зелений – то й дарма!
Бо сірих фарб нема.

сук – гілка
голубі – блакитні, ясно-сині
фрак – чоловічий костюм для урочистих подій

6.3. Випиши з вірша іменники разом з прикметниками, які називають їх ознаки. Познач закінчення у словах.

Вправляємося у змінюванні прикметників в однині, уживаємо їх у мовленні

1. 1. Прочитай текст. Чи схожий описаний у тексті день на сьогоднішній?

Випав білий пухнастий сніг. На подвір'я повибігали хлопчики й дівчатка. Вони гралися пухнастим снігом, раділи білому снігу, ліпили снігову бабу.

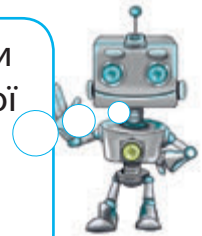

1. 2. Спиши текст. Підкресли іменники й пов'язані з ними прикметники. Познач їх закінчення.

1. 3. Спираючись на зроблений запис, перевір правильність повідомлення Кіберика.

Прикметники змінюють свої закінчення залежно від іменників.

2. 1. Прочитай таблиці, додаючи пропущені закінчення. Простеж, на які питання відповідають прикметники. Які закінчення мають прикметники?

Вітер (який?) холодний, осінній.
Земля (яка?) холодна, осіння.
Сонце (яке?) холодне, осіннє.

Вітру (якого?) холодного, осіннього.
Землі (якої?) холодної, осінньої.
Сонця (якого?) холодного, осіннього.

Вітру (якому?) холодному, осіннью.
Землі (якій?) холодна, осіннійю.
Сонцю (якому?) холодно, осіннью.

Вітром (яким?) холодний, осіннімю.
Землею (якою?) холодна, осіннью.
Сонцем (яким?) холодний, осінний.

2. 2. Одну з таблиць (на вибір) запиши в зошит. Познач закінчення прикметників.

2. 3. Поміркуй, чому в прикметниках **осінньому, осінньої, осіннього** перед буквою **о** на письмі вживаємо знак м'якшення (**ь**).

3. 1. Послухай вірш Анатолія Костецького. У яку пору року так буває?

Синь джерельцем з синь снігів

синь струмочок задзюркотів.

Синь піснею день привітав,

синь стрічкою гай завітчав.

Щедро розсипав скрізь у долині,

наче намисто, проліски синь.

3. 2. Спиши вірш, додаючи закінчення прикметників. Пам'ятай, що прикметники мають такі ж закінчення, як і запитання, на які вони відповідають.

4. 1. Прочитай віршований текст, змінюючи слова, що в дужках.

Низько вклоніться колосу (житній),
хлібу (пахучий) і (неповторний),
рукам (золотий), що його засівають,
людям (чудовий), що його доглядають.

4. 2. Спиши текст, змінюючи закінчення прикметників. Познач їх. Усно постав від іменників питання до прикметників. Чи всі прикметники вжиті в однині?

5. Прочитай і спиши вірш Євгенії Горевої, додаючи пропущені закінчення. Щоб не помилитися, став питання від підкреслених слів.

Сидить коник зелененьк
в зелен лісі,
на зелен скрипці грає
зелен пісні.
Про ярочок зелененьк ,
зелен ялиці
і коника зелен
в зелен травці.

який?
якому?
якій?
якої?
який?
які?
якого?
якій?

Спостерігаємо за змінюванням прикметників жіночого роду в орудному відмінку

1. 1. Послухай і відгадай загадку Алли Свашенко.

Всі танцюють під ялинкою:
Лис – з блискучою Сніжинкою,
Вовк – із Золотою Рибкою,
Принц – із дідовою Ріпкою.
Змій – із злючою Ягою,
що з ногою косяною.
Зветься як веселий бал?
Пригадали? ...

карнавал = маскарад

1. 2. Чи довелося тобі коли-небудь бувати на карнавалі? Чи готуєш ти костюм для прийдешнього новорічного карнавалу? Який саме? Розкажи про це.

1. 3. Спиши за́гадку. Познач закінчення прикметників.

2. 1. Прочитай і запам'ятай вірш Алли Свашенко.

Всі прикметники зібрались	за потребою своєю.
І на тому поєднались:	Отже, грушею смачною,
щоб -ою на кінці вживалось	а задачею складною,
і на -ею не мінялось.	ну, а вдачею ледачою,
Хай іменник візьме -ею	як і кашею гарячою.

2. 2. Пригадай, які іменники в орудному відмінку мають закінчення **-ею**. Яке закінчення в орудному відмінку мають прикметники, що пов'язані з такими іменниками?

2. 3. Випиши з вірша наведені приклади. Познач закінчення іменників і прикметників.

3. Утвори і запиши речення з наведених слів. Познач закінчення іменників і прикметників.

Задоволений	чим?	їжа	якою?	корисний
		каша		цікавий
		задача		солодкий
		праця		смачний

4. Прочитай текст, змінюючи прикметники, що в дужках. Спиши, розкриваючи дужки. Познач закінчення іменників і зв'язаних з ними прикметників.

Ми пишаємося своєю мовою – (співуча, мелодійна). Ми пишаємося (багата, родюча, рідна) землею. Люди своєю (невтомна) працею будуть примножувати її багатства.

Вправляємось у вживанні прикметників у множині

1. 1. Прочитай уривок з вірша Леоніда Полтави. Про кого в ньому розповідається?

Є різні риби у воді:	дрібненькі риби-малюки,
товсті, тоненькі і худі,	а є й великі – от такі!

Є войовничі – із мечами,   є рибки срібні й золоті,
є з довжелезними хвостами,   є дуже мудрі, є й пусті*...

1.2. Яку частину мови використано, щоб розповісти, які є риби? В однині чи множині їх ужито? Чому?

1.3. Чи є у вірші прикметники-антоніми?

1.4. Спиши вірш. Познач закінчення прикметників.

 2. 1. Прочитай вірш Миколи Жакуна. Про кого в ньому розповідається?

На подвір'ї біля квочки
дивні крутяться клубочки.
І веселі, і моторні,
білі, жовтенькі і чорні.

– Не клубочки, – каже Ната, –
це малесенькі курчата.
Є тепер робота в Нати –
їх поїти й годувати.

2. 2. Назви прикметники, які автор використав, щоб розповісти, які курчата.

2. 3. Спиши вірш. Підкресли іменники прямою лінією, а прикметники – хвилястою. Познач закінчення підкреслених слів.

 3. 1. Послухай, а потім прочитай текст. Що тебе вразило? Що запам'яталося?

Понад 70 (сімдесят) років тому в японському місті Саппоро сталася цікава подія. Учні однієї зі шкіл у міському парку створили зі снігу шість фігур тварин. Снігові фігури дуже сподобалися міським мешканцям. Звичай створювати снігові фігури став у місті доброю традицією. А пізніше перетворився на Міжнародний конкурс снігових скульптур.

Герої мультиків, динозаври, палаци – кілька сотень дивовижних снігових витворів було представлено на останньому конкурсі в Саппоро.

* Пусті – тут: нерозумні.

3. 2. Складіть запитання за змістом тексту. Починайте питальні речення зі слів: **Коли ...? Де ...? Хто ...? Що ...? Які ...?** Запишіть їх.

3. 3. Зверніться зі складеними запитаннями одне до одного й дайте відповіді. Якщо під час відповіді відчуваєте труднощі, користуйтеся фразами з тексту.

3. 4. Доповни словосполучення: добери до іменників прикметники.

Фігури (які?) , мешканцям (яким?) , скульптур (яких?) , витворів (яких?) , .

4. 1. Послухай уривок з вірша Галини Комісарової. Про що в ньому йдеться? Доведи, що автор любить і пишається своєю Батьківщиною.

А я живу в Україні,
де річки й озера син , –
чист в них вода, прозор ,
в дно глибинне світять зорі.

Найгарніш наші села,
люди мудр і весел ,
хати біл , чепурненьк ,
діти всі такі гарненьк .

4. 2. Складіть і запишіть два-три запитання за змістом вірша. Побудуйте діалог, використовуючи складені запитання.

4. 3. Спиши вірш, дописуючи закінчення прикметників.

ЧИСЛІВНИК

Спостерігаємо за роллю **числівників** у мовленні, їх зв'язком з іменниками

1. 1. Прочитай діалог Санду й Марійки.

– Ой, Марійко, як добре, що ми вже вивчили іменник і прикметник! Не будемо більше вчитися, будемо відпочивати.

– Та невже, Санду?

– Так-так. Більше нічого й не треба знати. Досить цього. Ось дивись: курчатко жовте, курка ряба, котик пухнастий...

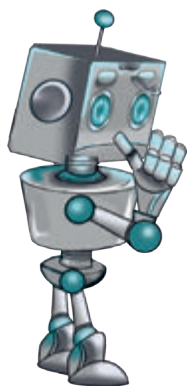
– Добре, добре, Санду. Відпочивай. Але спочатку поглянь у вікно. Скажи, скільки пташок ти бачиш?

1. 2. Чи зможе Санду відповісти Марійці, користуючись тільки іменниками і прикметниками? Які слова необхідні хлопчику? Для чого?

2. 1. Прочитай повідомлення Кіберика. Пригадай, що ти знаєш про **числівник** (numeralul) з уроків рідної мови.

Числівник – це частина мови, яка називає кількість предметів або їх порядок при лічбі. Числівники відповідають на питання **скільки? котрий?**

2. 2. Прочитай вірш Петра Ребра. Випиши слова, які допомагають рахувати. На які питання вони відповідають? До якої частини мови належать?

Я люблю порахувати
 все, що бачу навкруги.
 У квартирі дві кімнати,
 на столі – три пироги.
 Вісім книг – на етажерці,
 у вітальні – п'ять картин.
 У дворі – дві каруселі,
 лавок – сім, фонтан – один,
 дев'ять Юр, чотири Нелі
 і аж двадцять шість Марин.

2. 3. Складіть і запишіть два-три запитання на змістом вірша. Зверніться з ними одне до одного й отримайте відповіді.

Числівники **один** і **два**
 вживаємо в тому ж роді, що
 й іменник, з яким вони пов'язані.

один півень	одна курка	одне курча
два півні	дві курки	двоє курчат

3. 1. Прочитай вірш Наталі Забіли. Запиши, замінюючи числа числівниками.

1, 2 – дерева.
 Під деревами трава.
 На траві – 2 хлопчики,
 у дерева – 2 гілки,
 на гілці – 2 горобчики,
 у вулику – 2 бджілки.

А далі – 2 хатинки,
 у них по 2 віконечка,
 над ними – 2 хмаринки,
 2 зірочки, 2 сонечка...
 Не слухайте мене –
 бо сонечко ж 1!

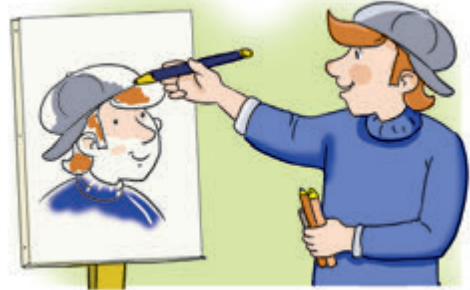

3. 2. Обміняйтеся зошитами – перевірте правильність записів одне одного.

4. Прочитай і спиши вірш Тамари Коломієць. Підкресли числівники.

Водить маляр олівцем,
 промовляючи тихцем:
 – Раз, два – голова.
 Три, чотири – очі-діри.
 П'ять, шість – рот, ніс.
 Сім, вісім – вуха, звісно.
 Дев'ять, десять – чуб, кашкет...
 От і вийшов мій портрет!

мáляр = художник

Розпізнаємо числівники, уживаємо їх у мовленні

1. 1. Прочитайте текст. Зверніться одне до одного з наведеними запитаннями й отримайте відповіді.

Ми постійно щось рахуємо: години, дні, кількість сторінок, кількість забитих м'ячів, кількість прожитих років.

Запитайте одне одного:

- Скільки тобі років?
- Скільки учнів у твоєму класі?
- Скільки хлопчиків? А скільки дівчаток?
- Скільки в тебе друзів?

1. 2. Запиши вжиті тобою слова-відповіді. Що вони називають – кількість чи порядок при лічбі? На які питання відповідають?

2. 1. Прочитай лічилку для пальчиків Ігоря Січовика. Розкажи, що робив кожен пальчик.

Перший пальчик рано встав,
 у дзвінок закалатав.
Другий, як татусь учив, –
 всіх в кімнаті полічив.

Третій пальчик для початку
у дворі провів зарядку.
А четвертий без нагадок
у братів навів порядок.
П'ятий – пальчиком на ранок
влаштував смачний сніданок.

у дзвінок закалатав –
подзвонив
полічив – порахував

2. 2. На які питання відповідають підкреслені слова – скільки? чи котрий? Поміркуй, що вони означають – кількість чи порядок при лічбі.

3. 1. Прочитай таблицю. Запам'ятай числівники – назви десятків. Зверни увагу на їх правопис.

10 – десять	60 – шістдесят
20 – двадцять	70 – сімдесят
30 – тридцять	80 – вісімдесят
40 – сорок	90 – дев'яносто
50 – п'ятдесят	100 – сто

3. 2. Послухай, а потім прочитай текст. Про що в ньому йдеться? Чи бачив(-ла) ти такі будівлі?

ЩО ТАКЕ ХМАРОЧОС?

Хмарочос – це надзвичайно висока будівля. Він має залізний або сталевий каркас, на якому тримаються стіни й перекриття.

Перший хмарочос мав усього десять поверхів, що, на сьогодні, зовсім небагато. Згодом кількість поверхів у таких будинках збільшувалася: тридцять, шістдесят, вісімдесят вісім, сто десять... Будівлі росли все вище й вище, пронизували хмари, «чесали» їх, тому й отримали таку назву.

3. 3. Випиши з тексту речення з числівниками. Підкресли числівники. Чи є серед підкреслених числівник, який відповідає на питання **котрий**?

4. 1. Прочитай вірш Євгена Железнякова. Про кого в ньому розповідається? Чому в героя вірша вийшов борщ, а не компот?

Кошеня компот варило,
дуже лапки потомило.
Узяло відро води,
солі вкинуло туди,
одина́дцять картоплин,

капустину й п'ять морквин,
і скришило залюбки
два червоні буряки.
Добре все було б, та от –
вийшов борщ, а не компот.

4. 2. Випиши з вірша числівники разом з іменниками, кількість яких вони називають. Числівники підкресли.

ЗАЙМЕННИК

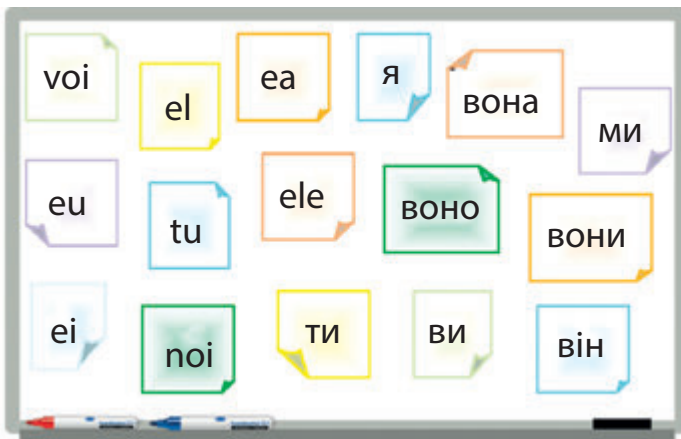
Розпізнаємо **займенники**, спостерігаємо за їх роллю в текстах, уживаємо займенники в мовленні

1. 1. Пригадай і розкажи, що ти знаєш про займенники з уроків української та рідної мови у 3 класі. Навіщо вони потрібні? Замість яких слів їх можна вживати?

1. 2. Прочитай написані на дошці слова. Уклади з них двомовний словник.

2. 1. Прочитай. Чи погоджуєшся ти з думкою, висловленою у вірші?

Посміхнуся я тобі,	він, вона, воно, вони.
усмінешся ти мені.	Так, усмішка всіх єднає,
Й посміхнуться навкруги –	жити в дружбі помагає.

2. 2. Спиши вірш. Підкресли займенники.

У першу п'ятницю жовтня відзначають **Всесвітній день усмішки**. Це свято придумав художник **Гарві Белл**, автор знаменитого смайлика. Девізом свята є фраза: «Зроби добру справу. Допоможи хоча б одній людині усміхнутися».

хто говорить	▶ перша особа	▶ я, ми
кому говорить	▶ друга особа	▶ ти, ви
про кого говорить	▶ третя особа	▶ він, вона, воно, вони

3. Допиши займенники за зразком.

Зразок. На подвір'я вийшов хлопчик. Він був веселий.

Марінела ходить у музичну школу.   грає на гітарі.

Євгену подарували цуценя.   маленьке і кумедне.

Сергійко і я сидимо за однією партою.   близнюки.

Флорін і Раду навчаються в одному класі.   друзі.

4. 1. Прочитай вірш. Вивчи його й запиши з пам'яті. Підкресли займенники.

Ось і ми – ти, і я!
 Разом ми – одна сім'я.
 До сусідів усміхайся,
 міцно ти за них тримайся.
 Ми – одна сім'я!

4. 2. Обміняйтеся зошитами – перевірте правильність записів одне одного.

4. 3. Дослідіть, які займенники називають одну особу, а які – багатьох.

5. 1. Прочитай вірш. Поміркуй, займенники яких осіб ужито.

Я буду їсти апельсин,
а ти біжи у магазин.

Ми зараз підемо гуляти,
а ви ідіть собі до хати.

Він піде зранку на базар,
вона нагріє самовар.

Воно повинне всім світити,
повинне землю всю зігріти.

Вони зростають в полі рясно,
якщо воно їм світить ясно.

5. 2. Спиши вірш. Підкресли займенники.

Змінюємо займенники, зіставляємо початкову форму зі зміненою, уживаємо займенники в мовленні

1. Прочитай і запиши вірш, змінюючи виділені займенники за питаннями.

У селі в бабусі все **я** цікаве, кому?
 все **я** гукає, все на **я** жде: кому? на кого?
 квіти, берег річки і зелені трави...
 Навіть на дорозі кошеня руде.

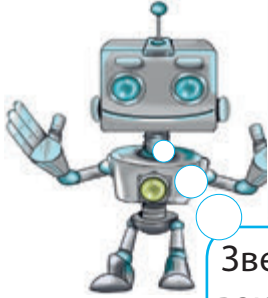
2. 1. Прочитай і запиши текст. Підкресли займенники.

Діти граються на подвір'ї. Вони ліплять сніговика. До них підбіг песик. Він гавкає на сніговика. Песик з ним не знайомий. Діти сміються. Їм весело.

2. 2. Прочитай і запам'ятай повідомлення Кіберика.

2. 3. Переглянь запис у зошиті. Чи є такі форми займенників у тексті?

хто?	кого?	(у, до) кого?	ким?
він	його	у нього	ним
вона	її	до неї	нею
вони	їх	від них	ними

Зверни увагу, коли перед займенниками вживаються службові слова, вони мають такі форми: **у нього, до неї, у них**. В орудному відмінку ці займенники мають форми **ним, нею, ними**, навіть коли уживаються без службових слів.

3. Прочитай і запиши текст, замінюючи малюнки займенниками.

У мене є папуга. живе у клітці.

У жовте пір'ячко. подобається

слухати, як я читаю. Я люблю гратися з .

він

з ним

йому

у нього

4. Прочитайте речення, добираючи з дужок займенники відповідно до запитань. Запишіть доповнені речення. Доведіть правильність своїх записів.

Як (у кого?) у (тебе, ти, тобі) справи?

Ти дозволиш (кому?) (я, мене, мені) подивитися твій планшет?

Я приготував (кому?) (вона, їй, нею) сюрприз.

Передай (кому?) (на ньому, він, йому) цю книжку.

5. Прочитай і запиши речення, змінюючи займенники, що в дужках.

1. Хто запитував про (я)? 2. Ти був у (він) в гостях? 3. У (вона) є новий комп'ютер. 4. (Він) подарували Софійці батьки.

ДІЄСЛОВО

Розпізнаємо дієслова, спостерігаємо за їх роллю в мовленні

1. 1. Розглянь малюнки. Яка подія на них зображена? Поміркуй, чи зможе Марійка розповісти про це своєму приятелю, не вживаючи дієслів.

1. 2. Зроби висновок про роль дієслів у нашому мовленні. Наведи свої приклади.

1. 3. Уяви себе в подібній ситуації. Розкажи, спираючись на малюнки, як відбувалося свято.

2. Прочитай запитання, які підготували Санду й Марійка. Дай відповіді на них.

- Що називають дієслова?
- На які питання відповідають дієслова?
- Як змінюються дієслова – за відмінками чи особами?
- Порівняй, у яких часах уживаються дієслова у твоїй рідній та українській мовах.

3. Прочитай речення. До якого жанру літератури вони належать? Поясни, який повчальний зміст криється у кожному з них. Спиши речення, підкресли дієслова.

Життя прожити – не поле перейти.

Добре того вчити, хто хоче все знати.

Що вміти – за плечима не носити.

Якщо дієслова відповідають на питання **що робити? що зробити?**, то вони вжиті в **неозначеній формі**. Так цю форму називають тому, що вона незмінювана, а отже, не має форм особи, числа, часу, роду.

4. 1. Прочитай рядки слів. У якому з них наведено дієслова? Доведи, що не помиляєшся.

1. Метелиця, завірюха, хуга, завія.
2. Ввічливий, чемний, гречний, привітний.
3. Вони, ми, я, його, її, мене.
4. Говорити, казати, балакати, кричати, шепотіти.

4. 2. Спиши дієслова. Чи є серед них синоніми? А антоніми? У якій формі наведено дієслова?

4. 3. До яких частин мови належать слова, записані в інших рядках? Чому так думаєш?

4. 4. Прочитай слова першого й другого рядків. Що спільного у словах кожного рядка? Як називаються такі слова?

5. 1. Прочитай і спиши вірш Наталі Забіли. Підкресли дієслова. У якій формі вони вжиті?

5. 2. До виділеного слова добери споріднені.

Дуже весело нам жити
кожен день і кожную мить,
між собою всім **дружити**,
одне одного любить.

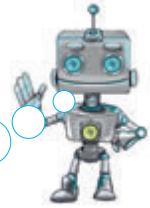
6. Випиши з підручника читання три-чотири прислів'я. Підкресли дієслова.

Вправляємося в написанні **не** з дієсловами

1. Прочитай повідомлення Кіберика й таблицю. Розкажи, що ілюструє кожен з наведених прикладів.

Не з дієсловами переважно пишемо окремо. Разом пишемо **не**, якщо без нього дієслово не живиться або якщо **не** є частиною префікса **недо-** (вказує на неповноту, незавершеність дії).

не спати

ненавидіти

недосипати

не вчити

нехтувати

недооцінювати

не читати

незчутися

недоїдати

2. 1. Прочитайте вірш Алли Свашенко. Поміркуйте, чи багато приятелів у такого хлопчика. Поясніть, чому так думаєте. Який заголовок можна дібрати до вірша?

Жив на світі хлопчик Не,
бо без НЕ він (не) дихне.

Він (не) хоче вранці встати,
(не) навидить працювати,

(не) малює, (не) читає,
навіть у футбол (не) грає,
повсякчасно ледарює,
ніщо його (не) хвилює.

2. 2. Обговоріть, як записати вірш без дужок: які дієслова з **не** будете писати окремо, а які – разом. Спишіть вірш.

3. 1. Послухай, а потім прочитай вірш Катерини Перелісної. Чи близька тобі ситуація, про яку йдеться у вірші?

Каже тато, каже ненька:
«Доню, ти іще маленька,
ти (не) можеш тут ходити,
ти (не) вмієш це робити...
(Не) тягни дзбанок зі столу,
(не) впусти вазон додолу,
(не) бери із шафи книжку,
(не) хапай kota за ніжку...

сядь на стільчику гарненько,
будь хоч хвиличку чемненька...»
Добре їм те говорити,
бо вони уже не діти.
А я слухаю й гадаю:
«Добре, добре, я те знаю!»
А побачу щось десь знову –
і забуду їхню мову.

3. 2. Спиши частину вірша, що ліворуч, розкриваючи дужки. Доведи правильність свого запису.

4. 1. Прочитай речення. До якого жанру літератури вони належать? Який повчальний зміст криється в кожному з них?

4. 2. Спиши речення, розкриваючи дужки.

1. Хто (не) працює, той (не) їсть. 2. (Не) поспішай язиком, квапся справами. 3. (Не) шукай правди в інших, коли сам її (не) маєш. 4. Здоров'я маємо – (не) дбаємо, а втратимо – плачемо.

кв́апитися – поспішати

Розрізняємо часи дієслів

1. 1. Прочитайте таблицю Кіберика. Доберіть до неї власні приклади.

1. 2. За змістом таблиці складіть два-три запитання. Зверніться з ними одне до одного й отримайте відповіді.

теперішній час	що робить?	читає
минулий час	що робив(-ла)? що зробив?	читав прочитав
майбутній час	що зробить? що буде робити?	читатиме буде читати

2. 1. Прочитай колискову пісню. Розкажи, що робить котик. За допомогою якої частини мови про це сказано?

Ходить кіт по горі,
носить сон у рукаві,
всім дітям продає,
а Катрусі так дає.

2. 2. Спиши колискову. Підкресли дієслова, зазнач їх час.

3. 1. Прочитай вірш Василя Струтинського. Дай відповідь на запитання вірша.

День, як пісенька весела,
обходив міста і села.
Кожен двір і кожен дім
світлом виповнив своїм.

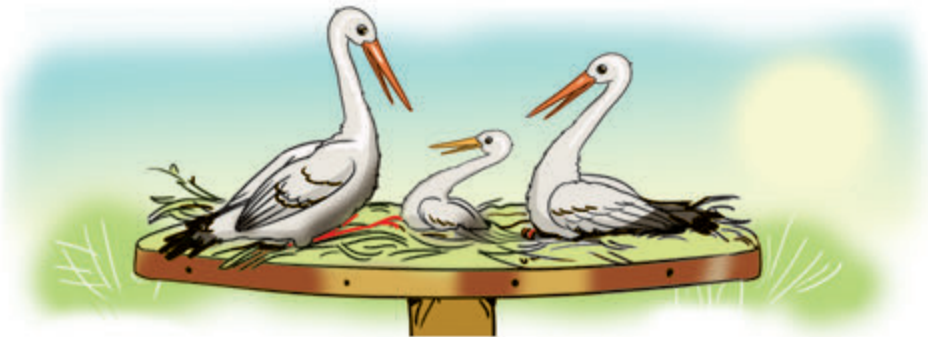
В кожні очі зазирнув
і спитати не забув:
«Що сьогодні ти зробив,
чи не марно день прожив?»

3. 2. Випиши дієслова, які відповідають на запитання **що зробив?** У якому часі вони вжиті? Чи є інші дієслова у вірші? У якій формі вони вжиті?

4. 1. Прочитай уривок з вірша Дмитра Павличка. Події, про які розповідає герой вірша, уже відбулися, відбуваються чи будуть відбуватися?

Як виросту – збудую хату, на хаті колесо приб'ю,
а там я поселю крилату лелечу клекітну сім'ю.

4. 2. Спиши вірш. Підкресли дієслова, зазнач їх час.

4. 3. Поясни правопис підкреслених слів.

Уживаємо дієслова в теперішньому часі

1. 1. Прочитайте таблицю закінчень. Користуючись нею, усно змініть дієслова, які пропонують Санду й Марійка.

Я	-у, -ю	живу	-у, -ю	бачу
ТИ	-еш, -єш	живеш	-иш, -їш	бачиш
ВІН, ВОНА, ВОНО	-е, -є	живе	-ить, -іть	бачить
МИ	-емо, -ємо	живемо	-имо, -імо	бачимо
ВИ	-ете, -єте	живете	-ите, -іте	бачите
ВОНИ	-уть, -ють	живуть	-ать, -ять	бачать

1. 2. З наведених слів випиши дієслова 1-ї особи однини і множини. Запиши їх у два стовпчики. За потреби користуйся таблицею.

Читаєш, біжать, пишу, йдуть, допомагаю, вітаємо, ходять, співаємо, плаває, мрію, граємо, говорю.

2. 1. Прочитайте вірш Тетяни Лисенко. Чи погоджуєтеся ви з думкою авторки?

– Нащо дітям треба спати?
– Щоб скоріше виростати.
Вдень рости часу немає:
діти граються, гуляють,
бігають, казки читають,
вірші вчать, пісні співають,

щось з конструкторів будують,
гарно фарбами малюють.
Їм нема коли зростати –
дуже справ у них багато.
Дітлахи вночі ростуть
після того, як заснуть.

2. 2. Випишіть, що роблять діти вдень і вночі. Позначте закінчення виписаних дієслів. У якій особі та якому числі вжито дієслова?

2. 3. Знайдіть у вірші дієслова, ужиті в неозначеній формі.

2. 4. Розкажи, що ти робиш удень. А що робить твій приятель чи приятелька?

3. Прочитай вірш Андрія М'ястківського. Яке, уже відоме тобі, правило правопису він ілюструє? Спиши, замінюючи звуковий запис буквеним.

Киця прокидає[ц':а] –
лапками вмиває[ц':а].

Квітка прокидає[ц':а] –
росами вмиває[ц':а].

Сонце прокидає[ц':а] –
хмаркою вмиває[ц':а].

Ну а ми з сестричкою
вмиваємось водичкою.

4. Прочитай речення. Спиши. Підкресли дієслова, познач їх закінчення. Визнач і вкажи, в якій особі вжито дієслова.

1. Тихесенько ходить нічка. Під віконцем спить Марічка. 2. Білка по гілках стрибає, вправно шишечки зриває. 3. Випікають сірі мишки з сиром пироги для кішки.

Досліджуємо особливості змінювання дієслів їсти, пити, сидіти, бігти, носити, казати

1. 1. Прочитай таблицю Кіберика. Простеж, як змінюються за особами дієслова **їсти, пити**.

Я	їм, п'ю	МИ	їмо, п'ємо
ТИ	їси, п'єш	ВИ	їсте, п'єте
ВІН	їсть, п'є	ВОНИ	їдять, п'ють

1. 2. Запитайте одне одного: «Що ти їси і п'єш удома вранці?» «А твоя сестричка чи братик?» «Що ти їси і п'єш у школі?»
Дайте відповіді на поставлені запитання.

2. 1. Прочитай таблицю Кіберика. Простеж, як змінюються за особами дієслова сидіти, ходити, їздити.

Я	сиджу, ходжу, їжджу
ТИ	сидиш, ходиш, їздиш

2. 2. Розкажи про себе – доповни речення, використовуючи слова з таблиці.

Я у четвертий клас. Удома я не за комп'ютером. Роблю уроки, допомагаю мамі й бабусі. Потім іду на двір і на велосипеді.

2. 3. Запиши розповідь. Підкресли дієслова, зазнач особу, в якій їх ужито.

3. 1. Простеж за чергуванням приголосних під час змінювання дієслів за особами.

[с – ш]	носити – я <u>ношу</u> , ти <u>носиш</u>
[з – ж]	казати – я <u>кажу</u> , ти <u>кажеш</u>
[г – ж]	бігти – я <u>біжу</u> , ти <u>біжиш</u>
[к – ч]	плакати – я <u>плачу</u> , ти <u>плачеш</u>

3. 2. Прочитай і спиши вірш Алли Свашенко, змінюючи дієслова, що в дужках.

Я без діла не (сидіти),   рано брата (розбудити),
гарні квіти (посадити),   бо в садок його (водити).

4. Прочитай речення, змінюючи дієслова, що в дужках. Спиши речення, розкриваючи дужки. Підкресли букви, що змінилися.

1. Я (ходити) до школи. 2. Сестра (берегти) книжку. 3. Дідусь (пекти) пиріжки. 4. Я (їздити) в село автобусом. 5. Песик Бровка (стерегти) наш дім.

Уживаємо дієслова в майбутньому часі

1. 1. Прочитай вірш Олександра Олесея. Події, про які йдеться, уже відбулися чи будуть відбуватися?

1. 2. Пригадай, що ти знаєш про вживання дієслів у майбутньому часі. Простеж за таблицею, як утворюються форми майбутнього часу дієслів.

Скоро сонечко пригріє,
потечуть струмки,
темний гай зазеленіє,
зацвітуть квітки.

Гріти – пригріє, грітиме, буде гріти.
Росте – проросте, ростиме, буде рости.
Малює – намалює, малюватиме, буде малювати.

2. Прочитай і спиши вірш Михайла Коцюбинського. Підкресли дієслова, зазнач час, у якому вони вжиті. Поміркуй, як утворилися форми цього часу.

Назносимо каміння, назносимо глини,
збудуємо хату з дверима у сіни.
Та зробимо в хатці яснеє віконце –
засяє над нами, мов золото, сонце.

3. Прочитайте дієслова. У якій формі (часі) вони вжиті? Змінь їй на форму майбутнього часу. Поясни, у який спосіб ви це зробили. Запишіть дієслова в майбутньому часі.

Читаю –

Їду –

Складаю –

Дарую –

4. 1. Прочитай текст. Коли відбуваються описані в ньому дії – тепер, уже відбулися чи будуть відбуватися? Доведи, чому так.

Я і Сергійко чергуємо у класі. Я відкриваю вікна, поливаю квіти. Сергійко витирає дошку. Після дзвінка Сергійко відчиняє двері до класу.

4. 2. Перебудуй речення так, щоб дієслова вказували на дії, які будуть відбуватися. Запиши утворені речення.

5. 1. Прочитай речення. Поміркуй, хто так може розповідати про себе. Про які дії йдеться: ті, що відбуваються зараз чи будуть відбуватись у майбутньому?

1. Виростемо, виростемо, сил своїх прибавимо, працею і піснею рідний край прославимо. 2. Ми будемо будувати нові будинки, заводи й цілі міста.

5. 2. Спиши речення. Підкресли дієслова, визнач час і особу.

Змінюємо дієслова **минулого часу** за родами й числами

1. 1. Прочитай таблицю Кіберика. Простеж, як змінюються дієслова в минулому часі.

	однина		множина	
чол. р.:	я, ти, він	читав	☐	ми
жін. р.:	я, ти, вона	читал	☐ а	ви
сер. р.:	я, ти, воно	читал	☐ о	вони
				} читал ☐ и

1. 2. Користуючись таблицею, зміни за родами й числами в минулому часі дієслова **спати, снідати, шукати**.

2. 1. Прочитайте вірш. Чи впізнали ви, про кого в ньому розповідається? Назвіть їх. Розкажіть, хто що робив.

Маленький Няв на сонці грівся.
Кукуріку пісень співав.
Гав із сусідами сварився.
Упертий Бе траву щипав.
І не завадили йому
маленька Ме й велика Му.

2. 2. Спиши вірш. Зазнач час дієслів, а в однині – рід.

3. Запитайте одне одного «Що ти робив(-ла) вчора у вільний час?» і дайте відповіді на поставлене запитання.

4. 1. Прочитай вірш Тетяни Лисенко. Про яку пору року йдеться?

Першим пролісок проснувся.
Снігом вмився, потягнувся.
Білу одягнув сорочку,
сонцю простягнув листочки.
Чемно з лісом привітався
та од щастя розсміявся.

4. 2. Спиши вірш. Підкресли дієслова, зазнач їх час і рід.

ПРИСЛІВНИК

**Розпізнаємо прислівники,
спостерігаємо за їх зв'язком із дієсловами
та роллю в мовленні**

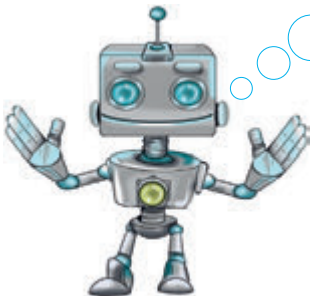

1. 1. Прочитай речення. На які питання відповідають виділені слова? З якою частиною мови зв'язані? На що вказують ці слова? Якщо відчуваєш труднощі, виконуй наступне завдання.

коли? де? як?
Ми прокинулись уранці. Угорі сяяло сонце. Дзвінко співали птахи.

1. 2. Прочитай повідомлення Кіберика. Пригадай, що ти знаєш про прислівник (adverb) з уроків рідної мови.

Прислівник – це незмінна частина мови, яка вказує на місце дії (де? – угорі, близько), напрям дії (звідки? куди? – зда́леку, додому), час дії (коли? – учора, восени), якість дії (як? – швидко, весело).

2. Прочитай речення. Які слова в реченнях змінюються? До яких частин мови вони належать? Яке слово не змінюється? Зроби висновок.

- Весело співає хлопчик.
- Весело співають хлопчики.
- Весело співатимуть хлопчики.
- Весело співав хлопчик.
- Весело співали хлопчики.

3. Прочитайте слова. Поставте до кожного з них запитання. Запишіть їх у чотири стовпчики за зразком.

Зразок.	Де?	Коли?	Як?	Куди?
	праворуч	завтра	холодно	уперед

Голосно, улітку, внизу, назад, красиво, угорі, щороку, додому.

4. Прочитай, добираючи з дужок потрібне слово. Запиши доповнені речення.

1. Учні читають (виразний, виразно).
2. На вулиці було (тепло, тепле).
3. Діти (дружна, дружно) взялися до роботи.
4. Дмитрик (швидко, швидкий) їде на велосипеді.

Вправляємося у вживанні прислівників у мовленні

1. Прочитай і запиши речення, доповнюючи їх прислівниками з довідки.

- На вулиці було як?
- коли? я поїду відпочивати на море.
- Єва як? розмовляє українською мовою.
- Діти повертаються куди?

Довідка:

додому,
добре,
улітку,
холодно.

2. Прочитайте прислівники. Установіть відповідність між прислівниками-синонімами. Запишіть їх.

завжди
швидко
весело
наполегливо

раптово, зненацька
повсякчас, постійно
завзято, невтомно
радісно, кумедно

3. Прочитай дієслова. Добери до них прислівники й запиши за зразком.

Зразок. Учатися добре, відмінно, старанно.

Розмовляти, ходити, працювати, відпочивати.

4. Прочитайте текст. Яку картину ви уявили? Випишіть з тексту прислівники. Скільки їх?

Щовечора сонце повільно ховалося за високі гори. У ліс непомітно й тихо приходила ніч. Тоді світлячок швидко вибирався на пеньок поблизу лісової стежини. Він обережно підіймав ліхтарик. Промінці від ліхтарика постійно освітлювали стежину. По ній невтомно ходили лісові мешканці (За Василем Мельником).

світлячок

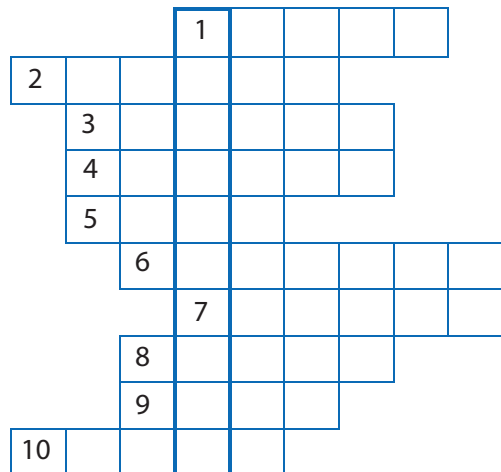

ліхтарик

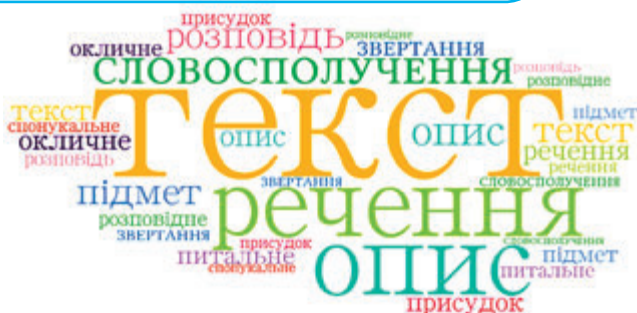
5. Санду й Марійка склали кросворд. Слова у кросворді є антонімами до наведених прислівників. Розгадай кросворд: запиши відповіді в зошит.

1. Рано.
2. М'яко.
3. Улітку.
4. Сумно.
5. Багато.
6. Праворуч.
7. Низько.
8. Угорі.
9. Голосно.
10. Важко.

СИНТАКСИЧНІ ВІДОМОСТІ

Прочитай хмару слів і поділися припущеннями: що будемо повторювати в цьому розділі? Який матеріал ти добре знаєш? Над чим плануєш попрацювати більше?

Вправляємося в утворенні словосполучень

1. Прочитайте словосполучення. Дайте відповіді на запитання.

який? ×
хороший приятель
× де?
зошит на парті
× що?
слухаю музику

- ✓ Яке слово головне, а яке – залежне?
- ✓ Від якого слова ставимо запитання?
- ✓ За допомогою чого пов'язані слова у словосполученні?
- ✓ Що пояснює словосполучення?

2. 1. Прочитай речення. Утвори словосполучення, спираючись на зміст речення. Запиши їх. Познач головне слово в кожному словосполученні.

Бабуся тихо співає колискову маленькому внукові.

співає $\left\{ \begin{array}{l} \text{(кому?) } \text{ } \end{array} \right.$ $\left\{ \begin{array}{l} \text{(що?) } \text{ } \end{array} \right.$ $\left\{ \begin{array}{l} \text{(як?) } \text{ } \end{array} \right.$ внукові --- $\left\{ \begin{array}{l} \text{(якому?) } \text{ } \end{array} \right.$

2. 2. Поміркуй, чи можуть бути головні члени речення – підмет і присудок – словосполученням.

3. Утвори й запиши словосполучення. Познач головне слово в кожному з них.

Читати

, гратися з

, ловити

, сік із

солодка

, тепла

, скласти у

, сховатися за

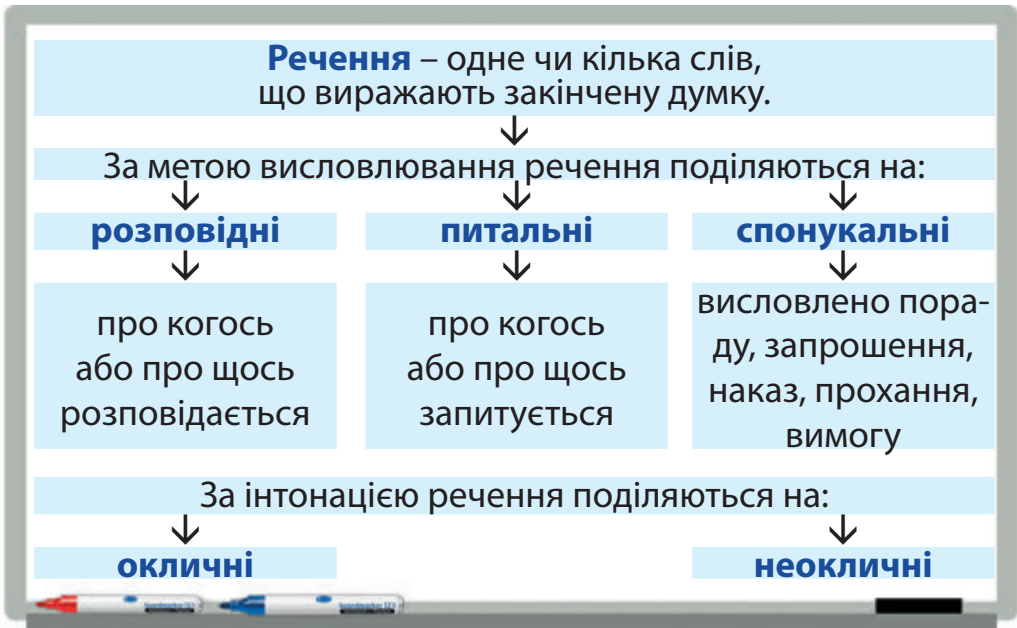
4. Доповни й запиши словосполучення.

Учні (які?) , мова (яка?) , йти (до чого?) до ,
розмовляти (з ким?) з , приятель (який?) .

Узагальнюємо відомості про речення та їх види

1. Прочитай таблицю. Користуючись нею, пригадай і розкажи, що таке речення. Які є види речень за метою висловлювання й інтонацією?

2. 1. Прочитай речення, які записав Санду.

1. Біля нашої школи розцвіли чудові тюльпани.

2. Марійко, ходімо подивимося, як цвітуть тюльпани.

3. Марійко, тобі подобаються тюльпани?

4. Які чудові тюльпани!

2. 2. Яке з цих речень Санду використав, щоб: а) запитати Марійку; б) розповісти їй про щось; в) запропонувати їй щось, спонукати її до якоїсь дії; г) висловити захоплення красою квітів?

2. 3. Яке з речень потрібно вимовити з підвищеною силою голосу? Чому?

2. 4. Побудуйте діалог за змістом цих речень: поміркуйте над репліками-відповідями Марійки, розподіліть ролі, розіграйте розмову.

3. 1. Прочитай текст. Яке з речень тексту вжито, щоб повідомити, розповісти про щось, яке – щоб запитати, а яке – щоб спонукати до дії?

Гарно вранці у весняному лісі. Повітря сповнене співом пташок. Листя на деревах аж виблискує від сонця. Чи бував хтось із вас у весняному лісі? Підійть, подивіться на цю красу!

3. 2. Спиши текст. Зверни увагу на розділові знаки в кінці речень. Які з цих речень розповідні, яке питальне, яке спонукальне?

Кома і крапка – найдавніші розділові знаки, які прийшли до нас з латинської мови. **Кома** означало **ударяю, відсікаю, відділяю**, а **крапка** – **дрібна цятка, пункт**.

4. Прочитайте текст. Визначте межі речень. Скільки їх? Запишіть текст, ставлячи розділові знаки.

Уранці ліс умився теплим дощем на деревах розпустилося листя зацвіли фіалки й барвінок у цей час радіють не тільки рослини дзвінко співають птахи їхня пісня зачаровує кожного.

5. Прочитай і спиши текст. Зазнач вид кожного речення.

Немає на світі слова більш прекрасного, як слово мама. Чи погоджуєшся ти зі мною, друже? Люби свою маму й завжди турбуйся про неї.

Розрізняємо різні види речень, інтонуємо їх

1. 1. Розгляньте малюнки. Дайте імена дітям. Складіть речення за змістом малюнків. Запишіть їх.

1. 2. Які речення за метою висловлювання ви вживали? Чому?

1. 3. Побудуйте діалоги за змістом другого і третього малюнків.

2. 1. Послухай текст. Чи гарну пораду дав Іванко бабусі?

За Миколою Колесниковим

ЯК ЗНАЙТИ ПОШТУ

На вулиці бабуся запитала Іванка:

– Хлопчику, а де тут пошта?

Іванко замислився. Думав, думав, але ніяк не міг пригадати, де знаходиться пошта.

Дивиться – їде машина, а на ній написано: «Пошта».

– Бабусю! – зрадів Іванко. – Бачите оцю машину?

- Бачу, хлопчику!
- Так біжіть за нею. Вона вас і приведе на пошту.

2. 2. Випиши з тексту розповідне, питальне і спонукальне речення.

2. 3. Уявіть, що у вашому селі (місті) пошта знаходиться на вулиці Емінеску. Розіграйте в ролях розмову з незнайомцем: поясніть йому, де знаходиться пошта. Під час діалогу використовуйте слова **біля, за, поряд з, праворуч, ліворуч.**

3. 1. Послухай текст. Чи погоджуєшся ти з висловленими думками?

Скільки тобі років? Вісім? Дев'ять? А може, уже десять?

Батьки вважають тебе малим. А малюк дивиться на тебе та думає: «Який дорослий!» Це приємно – почуватися дорослим.

Завжди допомагай малюкам. Якщо ображають малюка, захисти дитину або поклич на допомогу старших.

У тебе є молодші брат чи сестричка? Допоможи батькам доглядати за малюком. Пограйся з ним, заколиши. Він тобі щиро усміхнеться. А коли підросте, буде усім розповідати:

– У мене є старший брат! Він такий дужий! Він усе вміє!

– У мене є старша сестра! Вона така лагідна, така добра!

3. 2. Прочитай текст. Які речення за метою висловлювання вжито в першому абзаці? А в другому?

3. 3. Знайди в тексті й зачитай окличні речення з відповідною інтонацією.

3. 4. Дай відповіді на питальні речення першого та четвертого абзаців. Які речення за метою висловлювання ти використаєш під час розповіді?

3. 5. Санду виписав з тексту два спонукальні речення, а Марійка – чотири. Хто з них правильно виконав завдання? Поясни, чому так думаєш.

3. 6. Випиши з тексту спонукальні речення.

Досліджуємо звертання у питальних і спонукальних реченнях

1. Прочитай таблицю. Спираючись на знання з уроків рідної мови та користуючись таблицею, пригадай і розкажи правила вживання розділових знаків при звертанні.

_____, ЗВ , _____. (?!)	Допоможи мені, синку , прибрати.
ЗВ , _____. (?!)	Мамо , відпочинь хвилинку.
ЗВ ! _____. (?!)	Друже! Я радий бачити тебе!
_____, ЗВ . (?!)	Чому ти сумна, бабусю ?

2. 1. Прочитай вірш Юлії Смалі. До кого звертається дитина?

Всіх вкладає няня спати:
зайця, мишу, книжку, брата.
А мені усе не спиться:
– Мамо, ти не вклала кицю!
Ніч надворі, темно всюди,
сплять, напевно, звірі й люди.

А мені не спиться, ненько,
люляй і співай тихенько.
Люляй, неньку, свою доню,
ручки грій в своїх долонях.
Я засну і відпочину,
бо мала я ще дитина.

2. 2. Дослідіть, які речення за метою висловлювання вжито у вірші. А за інтонацією?

2. 3. Випишіть речення зі звертаннями. Підкресліть слова-звертання. У яких за метою висловлювання реченнях вони вжиті?

3. Прочитай речення, знайди звертання. Спиши речення, виділяючи звертання комами.

1. Миколко я радий тебе бачити. 2. Підеш у кіно Катрусю?
3. Дідусю пограємо у шахи? 4. Хай тобі щастить друже.

4. Зверніться одне до одного, щоб: а) дізнатися про домашнє завдання з предмета; б) запропонувати піти разом у бібліотеку; в) попросити словник; г) запросити піти разом у кіно.

5. Прочитай речення. Пошир їх, добираючи звертання з довідки. Запиши доповнені речення.

1. Коли прийдеш до мене в гості?
2. Де знаходиться пошта?
3. Пограйся з сестричкою.
4. Ваші пиріжки дуже смачні.

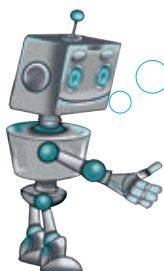
Довідка:

донечко,
Іванку,
бабусю,
пане.

Поширюємо речення однорідними членами

1. Прочитай повідомлення Кіберика. Пригадай, яка інформація про однорідні члени речення тобі відома з уроків рідної мови.

В українській мові, як і в румунській, є речення з **однорідними членами** (propoziții cu părți omogene) Однорідні члени пов'язуються: 1) інтонацією; 2) інтонацією й сполучниками **і(й), а, але, та**.

2. Прочитай речення. Знайди однорідні члени. Спиши, підкресли однорідні члени речення.

1. У саду росли чорнобривці, ромашки, троянди. 2. На грядці розквітли білі, рожеві, фіолетові й жовті айстри. 3. Землею України течуть річки Дніпро, Дністер, Дунай, Прут, Десна. 4. Із теплих країв прилетіли лелеки, ластівкі, журавлі, граки.

3. Прочитай і запам'ятай таблицю, яку підготували Санду й Марійка. Добери власні приклади на кожен з наведених випадків.

При однорідних членах речення

кому ставимо,

- якщо між ними немає **і (й)** (Ми читаємо, пишемо);
- якщо між ними є **а, але** або **та** в значенні **але** (Ми не читаємо, **а** пишемо. Ми читаємо, **але** не пишемо);
- якщо сполучник **і (й)** повторюється кілька разів (Ми **і** читаємо, **і** пишемо, **і** малюємо)

кому не ставимо,

- якщо між ними один раз ужито **і (й)** (Ми читаємо **й** пишемо)

4. Доповни речення однорідними членами. Запиши доповнені речення. Підкресли однорідні члени.

1. У мене на парті зошит, , . 2. Ми посіяли на городі моркву, , . 3. У мого дідуся в господарстві є корова, , . 4. У магазині мама купила молоко, , .

5. Прочитай запитання. Дай повні відповіді на них, використовуючи речення з однорідними членами. Запиши речення-відповіді.

1. Хто є у тебе в родині?
2. З ким ти дружиш?
3. Які предмети ти вивчаєш у школі?
4. Що лежить у тебе в рюкзаку?

Узагальнюємо відомості про текст

1. 1. Прочитай. Пригадай, яка інформація про текст тобі відома з уроків рідної та української мови у 3 класі. До кожного поняття знайди відповідну інформацію на дошці.

Текст

Основна думка тексту

Тема тексту

Будова тексту

Типи текстів

- ...зачін, основна частина, кінцівка.
- ...речення, пов'язані за змістом і розташовані в певній послідовності.
- ...про кого або про що розповідається.
- ...головне висловлювання, те, заради чого створювався текст.
- ...розповідь, опис.

1. 2. На основі наведеної вище інформації складіть два-три запитання. Зверніться з ними одне до одного й отримайте відповіді.

2. 1. Послухай, а потім прочитай текст.

За Рафатом Вітеком

Я живу близько біля школи, але інколи спізнююся на уроки. Минулого вівторка я не тільки спізнилася, але й забула свій обід.

На великій перерві всі учні почали їсти свої бутерброди, а я сиділа в кутку. Я була дуже голодна, але нікому нічого не казала.

– Агов, Матильдо, – це Юля покликала мене. – Мама знову зробила мені два великих бутерброди. Пригощайся!

– Дякую! – я була щаслива.

Як дивно: інколи не знаєш, що у тебе є хороша приятелька, поки не забудеш взяти в школу свій обід.

2. 2. Який це текст – опис чи розповідь? Визнач його тему й основну думку. Добери заголовок.

2. 3. Складіть і запишіть план тексту.

2. 4. Потренуйтеся переказувати текст одне одному.

2. 5. Прочитай ще раз текст і план до нього. Закрий підручник і запиши переказ тексту.

Розрізняємо типи текстів

1. 1. Прочитайте тексти. Визначте з-поміж них розповідь і опис. Доведіть, що не помиляєтеся.

Ось і прийшла весна.

Струмочки вітають її своїм веселим дзюрчанням. Птахи дзвінко співають. Долини та пагорби вкрияються зеленою травою й першими квітами.

Весна – прекрасна пора року!

Яскраве й чисте небо прикрасили пухнасті білі хмарки. На сонці виблискує зелень лісів і гаїв садів. Квіти красуються на зеленому килимі молодої трави. Хати потопають у квітучих садах.

Яка краса навколо!

У кожного своя улюблена пора року. Я найбільше радію весні.

А як не радіти, коли вся природа навесні оживає: розквітають квіти, зеленіє трава, повертаються птахи з теплих країв. У таку пору я люблю гуляти квітучими вулицями міста. У теплі дні приємно кататися на велосипеді, роликах.

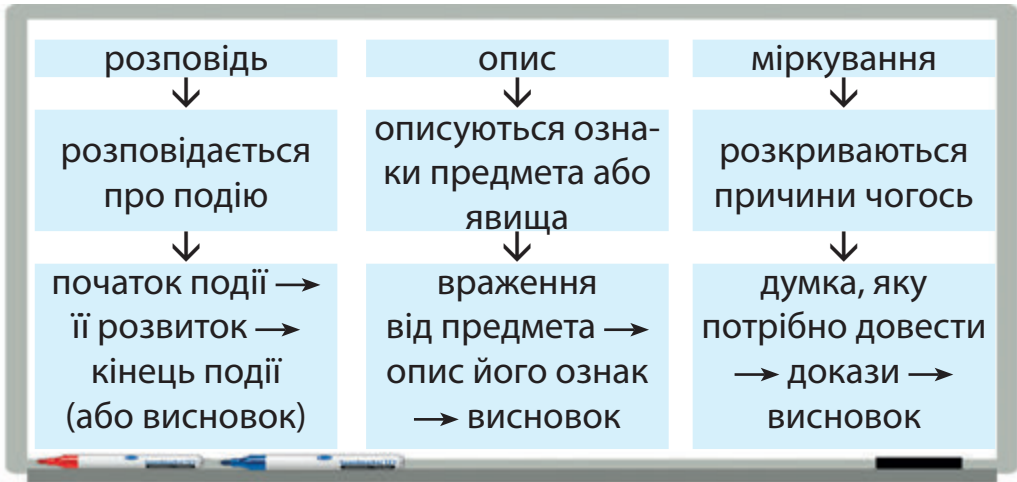
Весна – чудова пора року!

Визнач серед наведених текстів міркування. До нього можна поставити запитання **чому?**

1. 2. Розгляньте таблицю. Дослідіть, чим відрізняється кожен тип тексту.

1. 3. Знайдіть у кожному з наведених текстів зачин, основну частину та кінцівку. Про що в них йдеться?

2. 1. Послухай, а потім прочитай текст. Про що ти дізнався(-лась) з нього?

Одчинилися двері, і разом з Галиною Іванівною до класу зайшла дівчинка. Вона несміливо стояла за вчителькою. Усі зрозуміли – новенька!

Дівчинка була середнього зросту, з красивим світлим волоссям, заплетеним в акуратні кіски. Її темні оченята з довгими віями дивилися на клас. А тоненькі ручки від хвилювання перебирали складки синього платтячка.

Галина Іванівна привіталася і сказала, як завжди кажуть учителі в таких випадках:

– ...

2. 2. Друзі посперечалися: Санду каже, що це – текст-розповідь, Марійка стверджує, що текст-опис, а Кіберик – що це розповідь з елементами опису. Як ви гадаєте, хто з них правий?

2. 3. Чи була у вашому класі ситуація, описана в тексті? Поміркуйте, що сказала вчителька. Що могло бути далі?

2. 4. Знайди у тексті й зачитай опис. Чи можна з опису дівчинки зрозуміти, як автор ставиться до неї?

2. 5. Спиши опис дівчинки.

Досліджуємо тексти-діалоги

1. 1. Послухай, а потім прочитай текст Євгена Пермяка.

ДЛЯ ЧОГО РУКИ ПОТРІБНІ?

Петрусь з дідусем великими друзями були. Про все розповідали один одному. Якось дідусь запитав онука:

- А для чого, Петрику, людям потрібні руки?
- Щоб у м'яча гратися, – відповів Петрусь.
- А ще для чого? – запитав дідусь.
- Щоб ложку тримати.
- А ще?
- Щоб кицьку гладити.
- А ще?
- Щоб камінчики в річку кидати...

Довго відповідав Петрусь дідусеві. І ніби правильно відповідав. А про головне так і не сказав.

1. 2. Про кого розповідається в тексті? Про що запитував дідусь Петруся і що відповідав хлопчик?

1. 3. Поміркуй, що хотів почути дідусь від Петрика. Яку відповідь ти даси на запитання заголовка тексту? Чи буде ця відповідь основною думкою тексту?

1. 4. Друзі засперечалися: Санду каже, щоб прочитати цей текст за ролями, потрібно дві особи, бо саме стільки осіб вело між собою розмову. А Марійка з ним не погоджується. А як думаєте ви?

1. 5. Розподіліть ролі та прочитайте текст.

2. 1. Прочитай вірш Анатолія Костецького. Між ким могла відбуватися така розмова? Яка основна думка висловлена у вірші?

2. 2. Які речення за метою висловлювання та інтонацією вжито в тексті? Спиши вірш.

- Про що виспіває струмók?
- Про літо золоте.
- Про що співає колосок?
- Про те, як він росте.
- Про що виспіває земля?
- Про неба синь і шир.
- Про що співаєм ти і я?
- Про щастя і про мир!

3. Поміркуй, з якими запитаннями ти звернешся до своїх одно-класників, щоб дізнатися про їхні плани на літні канікули. Склади й запиши ці запитання. Поміркуй, які відповіді ти б дав / дала на такі запитання. Підготуйся до розігрування діалогів у класі.

СЛОВНИК

- с. 5** глобус – glob
- с. 6** трéнер – antrenor
телеведúча – prezentator TV
однóліток – colegi
дóбрі на́міри – intenții bune
- с. 7** здога́дка (припу́щення) – presupunere
- с. 9** ла́тка – petică
фа́ртушо́к – șortuleț
- с. 10** драко́н – balaur
- с. 12** го́мін – zgomet
- с. 14** вереду́ля (та, що вереду́є, капризу́є) – mofturos, capricios
лоб – frunte
гу́ля – cusui
- с. 15** прові́нція – provincie
- с. 17** терпі́ння – răbdare
- с. 19** теа́тральна стúдія – studioul de teatru
- с. 21** запа́шна (паху́ча) – parfumată (mirositoare)
ліка́рська рослі́на – plantă medicinală
- с. 29** спако́вані ре́чі пасажі́рів – lucrurile ambalate (împachetate) ale pasagerilor
дру́к (проце́с друкува́ння) – tipar (procesul de tipărire)
- с. 30** біно́кль – binoclu
ла́та́ття (водяна́ лілія) – nufăr
ві́щипнути (висмикнути) – smulge
чу́пріна (волосся) – moț
ви́ряджа́ти (тут: збира́ти, відправля́ти куді́сь) – a petrece undeva
запа́с (накопичення чо́гось) – stoc (acumulare)

- стає у пригоді (приходьть на допомóгу) – vine la
îndemână (vine în ajutor)
скарб – comoară
- c. 32** підліток – adolescent
ідéя – idee
- c. 45** двірнік (профécія) – măturător
- c. 46** пуховік (óдяг) – scurtă de puf
козáchчина – cazac
пáсика – prisăcărie, albinărie, stupărie
пáсичник – apicultor, prisăcar
- c. 48** вóля (свобóда) – libertate
- c. 49** апетít – apetit, poftă
дисциплíна – disciplină
сигнáл – semnal
- c. 53** заповідник – rezervație
планéта – planetă
страус – struț
бу́йвол – bivol
бізóн – bizon
- c. 56** прибирáльниця – servitoare
під на́глядом – sub supraveghere
- c. 61** беззáхисний – fără apărare
пристосувáтися – a se adapta
жítти на сýші – a trăi re uscat
пустéля – deșert, pustiu
- c. 66** до смеркáння – rână la amurg
піджáк – sacou
- c. 69** вілупитися (з яйця) – ecloziune (ieșirea puiului din ou)
- c. 70** динозáвр – dinozaur
- c. 71** ліліпúт – liliput

- с. 78** колючі щетінки – peri înțepători
хазяйнува́ти – a gospodări
- с. 92** чередá корів – turmă de vaci
- с. 108** дрібне́нькі (малі) – micuți
- с. 109** войовні́чі – războinici
меч, із мечáми – sabie, cu săbii
мото́рні (швидкі) – iuți, rapizi
- с. 110** чепурне́нькі (охáйні, акурáтні) – îngrijți
- с. 123** зазирну́ти (подиві́тися) – a se uita, a privi
ма́рно (даре́мно) – în zădar

ЗМІСТ

Ділимося враженнями про канікули, складаємо діалоги	4
ЗВУКИ Й БУКВИ. ПРАВОПИС	7
Розрізняємо звуки й букви. Розпізнаємо букви рідної та української мови. Перекладаємо	7
Повторюємо український алфавіт, користуємося ним.....	10
Ділимо слова на склади для переносу	11
Досліджуємо звукове значення букв я, ю, є, ї : читаємо, аналізуємо, пишемо	13
Вправляємось у вимові твердих і м'яких приголосних звуків.....	15
Досліджуємо слова з подовженими приголосними : читаємо, аналізуємо, пишемо	17
Вправляємось у вимові й написанні слів на -ться, -шся	18
Досліджуємо слова з апострофом : читаємо, аналізуємо, пишемо	20
НОМІНАТИВНЕ ЗНАЧЕННЯ СЛОВА.....	22
Досліджуємо номінативне значення слова : розрізняємо слова – назви предметів, ознак, кількості, дій	22
Об'єднуємо слова в тематичні групи	26
ЛЕКСИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ СЛОВА.....	28
Повторюємо відомості про лексичне значення слова . Користуємося тлумачним словником	28
Спостерігаємо за однозначними й багатозначними словами.....	31
Досліджуємо пряме й переносне значення слів	33
Добираємо пари антонімів , уживаємо їх у мовленні	35
Добираємо синоніми , уживаємо їх у мовленні.....	37
БУДОВА СЛОВА.....	39
Досліджуємо закінчення й основу слова , визначаємо їх.....	39
Спостерігаємо за спорідненими словами , добираємо такі слова	41
Досліджуємо корінь слова , визначаємо його у словах.....	43
Спостерігаємо за чергуванням голосних і приголосних звуків у коренях споріднених слів.....	45
Вправляємось у вимові й написанні ненаголошених е, и в коренях слів.....	47

Досліджуємо суфікс : спостерігаємо за творенням слів за допомогою суфіксів та їх значенням	49
Спостерігаємо за правописом і вимовою суфіксів	52
Досліджуємо префікс : спостерігаємо за творенням слів за допомогою префіксів та їх значенням	55
Розрізняємо префікси та прийменники	57
Вправляємося в написанні префіксів пре-, при-, при-	58
Вправляємося в написанні префіксів роз-, без-	60
Вправляємося в написанні префіксів з-, с-	61
Досліджуємо написання апострофа після префіксів	63
ЧАСТИНИ МОВИ	65
ІМЕННИК	65
Розпізнаємо й групуємо іменники – назви істот і неістот	65
Розрізняємо загальні і власні іменники. Заповнюємо анкету	67
Визначаємо рід і родові закінчення іменників	68
Спостерігаємо за вживанням іменників в однині і множині	70
Досліджуємо іменники, що вживаються лише в однині або лише у множині	71
Спостерігаємо за відмінюванням іменників чоловічого й жіночого роду на -а, -я	73
Досліджуємо іменники, ужиті в родовому і знахідному відмінках	75
Спостерігаємо за чергуванням приголосних під час уживання іменників у давальному й місцевому відмінках	78
Досліджуємо іменники, ужиті в орудному відмінку	80
Спостерігаємо за відмінюванням іменників чоловічого роду з нульовим закінченням та -о й середнього роду на -о, -е, -я	82
Досліджуємо іменники чоловічого й середнього роду, ужиті в родовому відмінку	85
Спостерігаємо за чергуванням і випаданням голосних під час відмінювання іменників чоловічого роду	87
Досліджуємо іменники чоловічого й середнього роду, ужиті в давальному й місцевому відмінках	90
Спостерігаємо за чергуванням приголосних звуків під час змінювання іменників чоловічого й середнього роду	91
Уживаємо іменники чоловічого й середнього роду в орудному відмінку	93

Спостерігаємо за відмінюванням іменників жіночого роду з нульовим закінченням та іменника мати	95
Вправляємось у правописі іменників жіночого роду з нульовим закінченням та іменника мати в орудному відмінку....	97
Відмінюємо іменники середнього роду – назви маленьких істот та іменник ім'я	98
Спостерігаємо за зміною закінчень іменників у множині	100
ПРИКМЕТНИК	102
Розпізнаємо прикметники , спостерігаємо за їх роллю в мовленні	102
Вправляємось у змінюванні прикметників в однині, уживаємо їх у мовленні.....	105
Спостерігаємо за змінюванням прикметників жіночого роду в орудному відмінку.....	107
Вправляємось у вживанні прикметників у множині	108
ЧИСЛІВНИК	111
Спостерігаємо за роллю числівників у мовленні, їх зв'язком з іменниками	111
Розпізнаємо числівники , уживаємо їх у мовленні.....	113
ЗАЙМЕННИК	115
Розпізнаємо займенники , спостерігаємо за їх роллю в текстах, уживаємо займенники в мовленні.....	115
Змінюємо займенники, зіставляємо початкову форму зі зміненою, уживаємо займенники в мовленні	117
ДІЄСЛОВО	119
Розпізнаємо дієслова , спостерігаємо за їх роллю в мовленні	119
Вправляємось в написанні не з дієсловами.....	121
Розрізняємо часи дієслів.....	122
Уживаємо дієслова в теперішньому часі	124
Досліджуємо особливості змінювання дієслів їсти, пити, сидіти, бігти, носити, казати	125
Уживаємо дієслова в майбутньому часі	127
Змінюємо дієслова минулого часу за родами й числами	128
ПРИСЛІВНИК	129
Розпізнаємо прислівники , спостерігаємо за їх зв'язком із дієсловами та роллю в мовленні	129
Вправляємось у вживанні прислівників у мовленні	130

СИНТАКСИЧНІ ВІДОМОСТІ.....	132
Вправляємося в утворенні словосполучень	132
Узагальнюємо відомості про речення та їх види	133
Розрізняємо різні види речень, інтонуємо їх.....	135
Досліджуємо звертання у питальних і спонукальних реченнях	137
Поширюємо речення однорідними членами.....	138
Узагальнюємо відомості про текст	140
Розрізняємо типи текстів	141
Досліджуємо тексти-діалоги	143
СЛОВНИК.....	145

Навчальне видання

ПЕТРУК Оксана Миколаївна

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

**Підручник для 4 класу з навчанням румунською мовою
закладів загальної середньої освіти**

(у 2-х частинах, з аудіосупроводом)

**Частина 1,
з аудіосупроводом**

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

**Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено**

Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам
«Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей»

Редактор *Любов Кириєнко*
Художній редактор *Ігор Штурма*
Коректор *Ольга Тростянчин*
Аудіосупровід *Зіновій Суходуб*

Формат 70×100^{1/16}. Ум. друк. арк. 12,39.
Обл.-вид. арк. 8,95. Тираж   пр. Зам. №

Державне підприємство «Всеукраїнське спеціалізоване видавництво «Світ»
79008 Львів, вул. Галицька, 21

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 4826 від 31.12.2014

www.svit.gov.ua; e-mail: office@svit.gov.ua; svit_vydav@ukr.net